

המדריך

לתכנון וניהול השטחים
הפתוחים למועצות האזוריות

2015

לרמן תכנון עיר ואזור בע"מ

אחריות מקצועית ריכוז וקידום המדריך	אוריאל בן-חיים / ראש תחום חקלאות, סביבה וקיימות, מרכז המועצות האזוריות
פיתוח חשיבה וגיבוש מדיניות כוללת	לרמן תכנון עיר ואזור בע"מ מתכנן גדעון לרמן , אדר' נוף מיכל בן-שושן, מתכננת רותי נשיץ מתכננת עתליה נמיר, מתכננת רותם מרינוב
כתיבה ועריכת המדריך	מתכנן גדעון לרמן / לרמן תכנון עיר ואזור בע"מ מתכננת רותי נשיץ / לרמן תכנון עיר ואזור בע"מ אוריאל בן חיים / מרכז המועצות האזוריות
כלכלה	פרופ' עזרא סדן, רות לובנטל / סדן לובנטל בע"מ
יעוץ ארגוני, אסטרטגיה ותקשורת קהילתית	אביב אלחסיד, הדס זמר בן ארי
אקולוגיה וממשק שטחים פתוחים	דותן רותם / רשות הטבע והגנים ליאב שלם / אדריכל נוף-אקולוג ד"ר גילי קוניאק חכימה / המשרד להגנת הסביבה
חקלאות תומכת סביבה	אוריאל בן חיים / מרכז המועצות האזוריות ד"ר אריק רוזנפלד / אקולוג
עיצוב ופיתוח	ניר חיימוביץ, שלי שמחה / Studio Design By Accident

תודות למר חנן ארז ומיקי ליפשיץ שהגו את הרעיון וזרעו את הזרעים ליצירת המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים.	
חברי "פורום הגורן":	
יושב ראש	ד"ר מטי צרפתי – הרכבי / ראש מועצה אזורית יואב יו"ר הועדה לקיימות וסביבה, מרכז המועצות האזוריות
יושב ראש	עמיר ריטוב / ראש מועצה אזורית לב השרון יו"ר הועדה לתכנון, מרכז המועצות האזוריות
מנהל ומתאם	אוריאל בן חיים / ראש תחום חקלאות קיימות וסביבה מרכז המועצות האזוריות

שמואל ריפמן, ישראל נדיבי, אדוה לויד - מרכז המועצות האזוריות | חיים ביבס, גיל ליבנה, כפיר כהן, קרנית גולדווסר - מרכז השלטון המקומי פרופ' ערן פייטלסון - מרכז השלטון המקומי והאוניברסיטה העברית | אילן שדה, לאה פרי, נועה סגל מאסטרן - מועצה אזורית מנשה אלון שוסטר - מועצה אזורית שער הנגב | סיגל מורן, דרור קראווני - מועצה אזורית בני שמעון | רני אידן, אלדד שלם - מועצה אזורית עמק חפר רון שני, ברוך קומפנו, דוד מטק, גלעד אוסטרובסקי - מועצה אזורית משגב | יורם קרין - מועצה אזורית עמק המעיינות | חנן ארז, הגר ראובני, איציק חולבסקי - מועצה אזורית מגידו | אלי מלכה, קובי גביש, מיכה ון ראלטה - מועצה אזורית גולן | יורם ישראלי, אבנר גבאי, אמיר נוימן, רן שוסטרמן, פיליפ יוסף זנו - מועצה אזורית מטה אשר | עו"ד רואי מוסרי, אינג' נילי יוגב - מועצה אזורית דרום השרון | מודי ברכה - מועצה אזורית חוף כרמל | מיכל וימר-לוריא - מועצה אזורית חוף השרון | מושקו רום - מועצה אזורית שפיר | עו"ד שלמה בוזי - מועצה אזורית זבולון דוב וולפה מועצה אזורית גליל תחתון | אורי אמיר, משה שליט - מועצה אזורית גליל עליון | אלקנה ארלנגר - מועצה אזורית שומרון, בנימין והר חברון אסף אדמון, שירלי חכם יפרח, ינאי שלומי - מועצה אזורית חבל אילות | ציון דוד, שירה סולן שוהם, רווי דפני - מועצה אזורית לב השרון איתם בירגר - מרכז חקלאי העמק, מועצה אזורית גליל תחתון | ד"ר עליית וויל שפרן - יחידה סביבתית רמת נגב | תלי אוריאלי - מועצה אזורית גזר ועמק לוד | הילה בן דורי - איגוד ערים לאיכות סביבה גליל מערבי | ד"ר אינג' רותי פרום-אריכא, רענן אמויאל, ענת לוינגרט, ד"ר צפריר גרינהוט, ד"ר גדעון טופורוב, שי דותן, חגית ברנר - משרד החקלאות | מנחם זלוצקי, עו"ד איריס האן, שחר סולר, מילכה כרמל, ד"ר גילי חכימה קוניאק המשרד להגנת הסביבה | תמר כפיר - משרד הפנים | רפי אלמליח, אייל רוסו - רשות מקרקעי ישראל | כרמית פינץ - משרד התיירות שחר פוני - רשות העתיקות | עירית בשן - משרד הרווחה | נטליה גוטקובסקי - אוניברסיטת תל אביב | פנחס כהנא, יהל פורת הקרן הקימת לישראל | ניר אנגרט, יובל פלד, דותן רותם, ד"ר יהושוע שקדי, ד"ר עופר שטייניץ, עמית דולב - רשות הטבע והגנים איתמר בן דוד, אלון רוטשילד - החברה להגנת הטבע | יואב שגיא, ענת הורוביץ, אורי רמון | מכון דש"א | עו"ד לינור שגיא, מאיה קרבטרי, דניה ועקנין - פורום ה-15 | רן לוי - יד הנדיב | ד"ר חיים צבן, שאול צבן - צנובר יועצים | אסף קשטן - א.ב. תכנון.

עוד תרמו לנו להצלחה:
עודד נצר - אקולוג מחוז דרום, המשרד להגנת הסביבה ארז קייזלר - יו"ר מועצה אזורית לשעבר, מועצה אזורית משגב אד' אילן אייזן, ד"ר לירון אמדור, אמיתי שטרן - עורכי התכנית הלאומית לחקלאות ולכפר, משרד אדריכלים אג אייזן אלון רוטשילד רכז מגוון ביולוגי, החברה להגנת הטבע פרופ' ערן פייטלסון, פרופ' אוריאל ספריאל, קרן קלס - יושבי ראש ומנהלת הפרוייקט המארג הערכה לאומית של מערכות אקולוגיות ורווחת האדם אביב אבישר - אקולוגית, מועצה אזורית לב השרון ונתניה אלי מוגראבי רכז ועדה חקלאית משותפת, מועצות אזוריות בני שמעון, מרחבים, שדות נגב רון יצחקי - רכז ועדה חקלאית, מועצה אזורית עמק הירדן ליאת הדר - אחראית תחום מחקר, נעמי אפל - מרכזת פרויקטים, רמת הנדיב דודו קוכמן - מזכ"ל כפרי האיחוד החקלאי מיכאל - מנהל, אגודת רם (שותפות חקלאית) בכפר הרי"ף.
תמכו ועזרו בתיקי הכלי:

גישור קונפליקטים: בסיוע מיכל מויאל, ענת לב רן - מועצה אזורית רמת הנגב | חיזוק קשרי מועצה ישובים: ד"ר עליית וויל שפרן, הגר ראובני חיזוק ועדות קיימות: ד"ר עליית וויל שפרן, רווי דפני | שימוש במערכת מידע - נכתב ע"י אורי רמון, בסיוע ד"ר אריק רוזנפלד סקרים: בסיוע אורי רמון, יואב שגיא וד"ר אריק רוזנפלד | התאגדות: בסיוע איתם בירגר | חוקי עזר: בסיוע עו"ד שירי שפירא גרינוולד אמנה חקלאית כפרית: בסיוע אלדד שלם.

המדריך לתכנון וניהול השטחים הפתוחים

לראשי המועצות האזוריות בישראל שלום רב.

מדינת ישראל היא מדינה דינאמית. לחצי הפיתוח והאיומים, כמו גם השחקנים הרבים בזירה, כולם יחד משפיעים על המרחב הכפרי ובכלל זה על השטחים הפתוחים.

המועצות האזוריות חולשות על מרבית השטחים הפתוחים במדינה כ- 85% מתוך סה"כ השטחים הפתוחים בישראל (שטחים חקלאיים, שטחים טבעיים, יערות ונחלים), וככאלו הן מושפעות מהמדיניות הארצית ומדרך הניהול של השטחים הפתוחים במידה רבה.

בחזון המועצות האזוריות נקבע כי: **"המועצות האזוריות רואות במרכז אחריותן את ניהול השטחים הפתוחים ויפעלו באחריות ובמקצועיות למציאת האיזון הנכון בין שימור המרחבים הירוקים לפיתוח ההתיישבות הכפרית של מדינת ישראל".**

בשנים האחרונות, לאור ההכרה בחשיבותם של השטחים הפתוחים כמשאב, ניכר צורך בגיבוש כלים חדשים ויצירתיים לשמירה עליהם.

המדריך לתכנון שטחים פתוחים למועצות האזוריות הינו כלי חדשני שנועד להעצים הזדמנויות ולצמצם האיומים על השטחים הפתוחים. המדריך מהווה אמצעי לקידום וטיפול איכות החיים במרחב הכפרי, חיזוק מעמדן של המועצות האזוריות כאמונות על משאבי הטבע שבתחומן למען רווחת כלל תושבי המדינה. כל זאת, תוך קיום שיתופי פעולה עם כלל הגופים הפעילים במרחב הכפרי ביניהם משרדי ממשלה, גופים ירוקים, תנועות ההתיישבות ואחרים.

תהליך הכנת המדריך לווה ע"י פורום הגורן (צוות היגוי ייעודי שהוקם לתהליך) שכלל ייצוג של מרבית הגופים במרחב הכפרי. בפיתוח חשיבה תרמו גם בעלי תפקידים ובעלי עניין רבים מהמועצות האזוריות, כמו גם בעלי עניין מגופים וגורמים שונים המעורבים ומתמחים בתכנון וניהול השטחים הפתוחים בישראל.

-

המדריך פותח וגובש ע"י צוות עבודה רב תחומי שכלל: מתכננים, כלכלנים, יועצים ארגוניים, אקולוגיים וחקלאיים.

מטרת העל של המדריך הינה יצירת "ארגז כלים" אופרטיביים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים, ברמה אזורית ובהובלת המועצות האזוריות, כאבן הפינה לפיתוחו ושמירתו של המרחב הכפרי.

הנחת המוצא, בהליך הפיתוח של המדריך, התבססה על השונות הגדולה הקיימת בין המועצות האזוריות על כן, נבנה המדריך בצורה גמישה ומגוונת המאפשרת לכל מועצה להתאים את מסלול הפעולה והכלים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים לאופי ורוח המקום הייחודיים לה. הכלים הנכללים במדריך הם כלים ברי יישום, נגישים וזמינים מבחינת היקף המשאבים, התנאים והתשתית הארגונית הנדרשים למימושם.

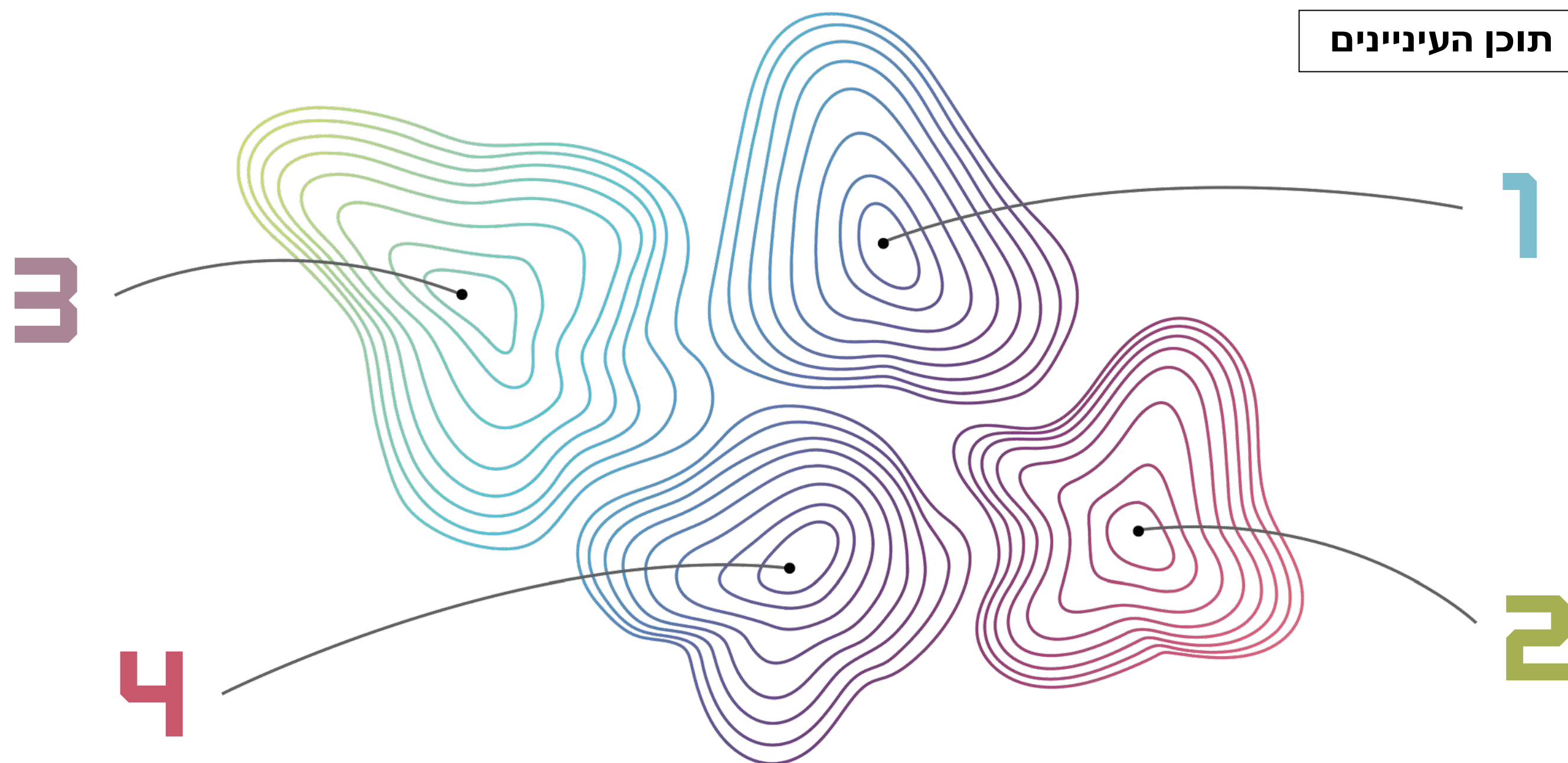
מרכז המועצות האזוריות המהווה מרכז תמיכה וידע, ממשל ויישום, יעמוד לרשות המועצות האזוריות ויסייע לקידום והטמעה בכל התהליכים הללו.

אנו מאמינים כי יחד, בדרך זו, נצליח לתרום להשפיע על איכות החיים במרחב הכפרי, השטחים הפתוחים, ואיכות החיים לציבור בישראל בכללותו.

בברכה,
שמואל ריפמן
יו"ר מרכז המועצות האזוריות
ראש המועצה האזורית רמת נגב

		
הגלובוס הירוק	המשרד להגנת הסביבה	רשות הטבע והגנים

		
מרכז המועצות האזוריות	לרמן תכנון עיר ואזור בע"מ	+

חלק ראשון – הקדמה למשתמש 10-15

1. רקע כללי להכנת המדריך 10
2. למי מיועד המדריך 12
3. מטרת המדריך 12
4. כיצד להשתמש במדריך 13

חלק שני – ליבת המדריך 18-69

1. רציונאל המדריך על קצה המזלג 19
2. ארגון הכלים במדריך 20
3. תהליך בחירת הכלים 28
4. מסלול פעולה אסטרטגי 33
5. מסלול פעולה ייעודי 40
6. כלי ליבה 45
7. מועצות "מיישמות" 60

חלק שלישי – הטמעת המדריך במועצה ושילובה במערך הארגוני 74-81

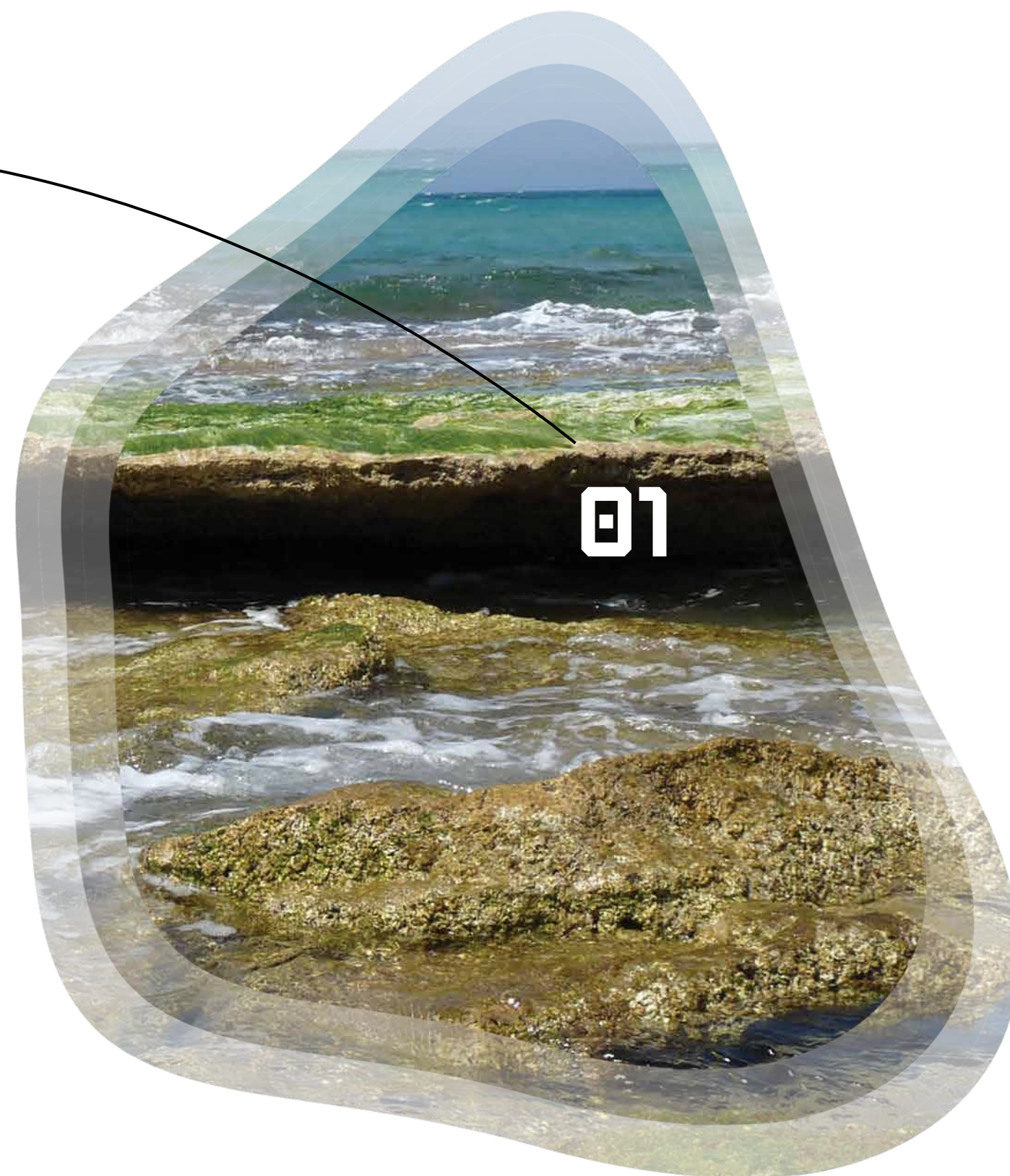
1. השקת המדריך במועצה והטמעה במבנה הארגוני 74
2. יצירת שותפויות 78
3. כלים למעקב ובקרה 81

חלק רביעי – מדריכים נלווים ונספחים 84-93

1. מדריכים נלווים 84
2. נספחים 85
3. שאלוני הערכה ייעודיים 86

חלק ראשון //

הקדמה למשתמש

1. רקע כללי להכנת המדריך

... "כל אדם זקוק למקום אליו יוכל ללכת ולצאת מדעתו בשלווה..."
(ארץ בראשית, אדוארד אבי)

שטחים פתוחים רחבי ידיים המשתרעים בסמוך לשכונה עירונית או באזורים המרוחקים ממרכזי המטרופולינים בישראל מספקים לתושבים ולציבור הרחב נופך ירוק, פתוח ואוויר צלול המקנים תחושת מרחב שאינה מאפיינת מרחבים עירוניים. התועלות הרבות והמגוונות הטמונות בשטחים אלו כפי שיפורט בהמשך, אף מועצמות לא פעם ביחס לאופן התפתחות המרחב העירוני ויוצרות ערך בפני עצמו.

המרחב הפתוח משקף את ההיסטוריה האנושית, התהליכים התרבותיים, החברתיים והכלכליים המתרחשים בה, ובד בבד מהווה כח מניע לתהליכים אלו. לכל מקום ערכים ייחודיים, כאשר מערך הכוחות המעצבים את המרחב הפתוח, דמותו וערכיו, מורכבים ונגזרים מהאזורים הגיאוגרפיים השונים ומאפייני השטחים הפתוחים בהם, כמו גם, מגוון תהליכים מקומיים וגלובליים.

השטחים הפתוחים בישראל, אחת המדינות הצפופות מבין המדינות המפותחות בעולם, הינם משאב נדיר, מאוים ומתכלה, שמיונותו הולכת ופוחתת. בראש ובראשונה מספקים השטחים הפתוחים את הבסיס קיומו של האדם, האוויר שאנו נושמים, המים שאנו שותים והמזון שאנו אוכלים. שטחים אלו מתפקדים גם כעורך כפרי לתושבי המועצות והערים השכנות ומשאב חיוני לכלל תושבי הארץ העוברים או נופשים בהם. השטחים הפתוחים נחלקים לשטחים מוגנים – טבעיים (שמורות טבע ויערות קק"ל הטבעיים) שטחים מפותחים – שטחים מוטי פנאי ונופש (גנים לאומיים ויערות נטע אדם), ולשטחים חקלאיים, ברמות עיבוד שונות ושטחים בלתי מוגנים.

בעוד רצפי השטחים הטבעיים המשמעותיים נמצאים בצפון הארץ ובדרומה ובחלקם הגדול שטחים בעלי ערכיות מובהקת המוגנים מפיתוח, שטחים פתוחים נרחבים סביב ריכוזי האוכלוסייה במרכז הארץ הנם השטחים החקלאיים אשר על פי רוב בעלי הגנה פחותה. באזורים אלו נוצר מצב בו המרחבים החקלאיים משפיעים לא פעם על המרחב העירוני ואף משתלבים בו. יחד עם שטחי היער יוצרים השטחים החקלאיים את עיקר השטח הפתוח המהווה מעטפת למרחב העירוני, ומקנים ערך תפקודי לפעילות פנאי ונופש מטרופולינית. באזורים הפריפריאליים לשטחים הפתוחים חשיבות גדולה בעיצוב דמות האזור ודמות הארץ, הם מהווים מוקד משיכה כאזורי פעילות פנאי ונופש של תיירות פנים וחופ. למרחב הכפרי באזורים אלו תפקיד מכריע וכמעט בלעדי ביצירת המשאב התיירותי.

ההכרה בערכים ובתועלות הטמונים בשטחים הפתוחים, באופן ישיר ועקיף, עומדת בבסיס הצורך בתכנון וניהולם באופן מושכל. ערכים אלו נסקרו ונחקרו באופן נרחב בארץ ובעולם, ביחס לסוגי השטחים הפתוחים השונים. הכרה זו מתבססת על ההבנה כי **השטח הפתוח הנו מוצר ציבורי**. מוצר זה טומן בחובו ערכים בתחומי הנוף והחזות, החברה והחינוך, התרבות, האקולוגיה והסביבה, תפקודי התיירות, הפנאי והנופש. הנחת המוצא הנה כי הציבור נזקק לשירותי שטחים פתוחים כפי שהוא נזקק לשירותים ציבוריים בסיסים

אחרים, דוגמת חינוך. לשטחים אלו גם ערכים כלכליים. בפעילות החקלאית לדוגמא, טמון ערך כלכלי שנוצר מעצם העיבוד החקלאי והצורך בשמירת ביטחון תזונתי.

למעלה מ-85% מהשטחים הפתוחים מצויים תחת אחריותן של המועצות האזוריות. המועצות האזוריות והשטחים הפתוחים ניזונים זה מזה ושזורים זה בזה במישור התודעתי-תפישתי, הפיסי והתפקודי. השטחים הפתוחים מעצבים את דמותן של המועצות האזוריות, מבססים את תצורתן הכפרית, תורמים לגיבוש תחושת השייכות והזהות המקומית של תושבי המועצות ומהווים נדבך משמעותי בפיתוח הקהילתי והמוניציפאלי בתחומי הישובים. לצד הפיתוח הקהילתי והמוניציפאלי בתחומי הישובים, **המועצות האזוריות מעצם הגדרתן, אחראיות על ניהול השטחים הפתוחים** שהופקדו בידיהן ובכך גם ממשיכות את תפקידן ההיסטורי התיישבותי. זוהי חובתן הלאומית לדאוג לשמירתם ולטיפוחם של השטחים הפתוחים לטובת הציבור בישראל בכללותו, והן מתחייבות **"לפעול באחריות ובמקצועיות למציאת האיזון הנכון בין שימור המרחבים הירוקים לפיתוח ההתיישבות הכפרית של מדינת ישראל"** (חזון השטחים הפתוחים של המועצות האזוריות).

לחצי העיור והפיתוח ההולכים וגוברים, בעיקר במרכז הארץ, מביאים לכך ששטחים פתוחים אשר להם היעדר ההגנה המספקת, נמצאים תחת לחצי פיתוח מתמידים, אשר למרות חיוניותם מהווים איום מתמיד על קיומם וערכיהם כשטחים פתוחים ומכאן על עצם קיומן של אותן מועצות אזוריות האחראיות לשטחים אלו.

הערכים והתועלות בשטחים הפתוחים, כמו גם לחצי פיתוח ההולכים וגוברים הביאו לצורך בפיתוח אסטרטגיה תכנונית זהירה ורציונאלית של השטחים הפתוחים – המשאבים והאיכויות הטמונים בהם, להשגת מגוון שירותים סביבתיים, באופן שישמר את ערכיהם וחשיבותם, לדור הנוכחי ולדורות הבאים.

בכל פיתוח אסטרטגיה יש לשלב גם את הקיים שלכאורה הוא המובן מאליו. במרחביהן של מועצות אזוריות רבות משולבים שטחים פתוחים טבעיים מוגנים מתוקף הכרזתם כשמורות טבע וגנים לאומיים וכן שטחי יער לסוגיו. ניהול שטחים אלו נעשה על ידי ארגונים מנוסים בניהול ושמירה על שטחים פתוחים היכולים לסייע בקידום תכניות להגנה ושמירה על שטחים פתוחים במועצות האזוריות.

המדריך לתכנון וניהול השטחים הפתוחים נולד מיזומה שצמחה מהשטח (Grass roots) – של מרכז המועצות האזוריות, כגוף המייצג את 54 המועצות האזוריות ברחבי הארץ והאתגר המונח לפתחו הנו:

פיתוח מדיניות וכלים לניהול ושמירת השטח החקלאי והטבעי הפתוח, כעוגן לצמיחה והתחדשות של ההתיישבות במרחב הכפרי.

שמירה על השטחים הפתוחים וניהול מושכל שלהם דורש לקיחת אחריות וביסוס שיתופי פעולה ואפיקי הידברות בין כלל בעלי העניין בשטחים הפתוחים וכמובן של הציבור הרחב. משימה זו עמדה בבסיס התפישה לגיבוש המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים למועצות האזוריות בישראל.

עבודה זו מתמקדת בשטחים הפתוחים כמושא לתכנון ולניהול, ואינה עוסקת באופן ישיר בסוגיות הנוגעות בפיתוח היישובים והאזורים המיועדים לפיתוח ובינוי במרחב הכפרי. השטחים הפתוחים בהם עוסקת העבודה הנם כל השטחים הבלתי מבונים ואלה שלא חלה עליהם תכנית בינוי ופיתוח, וביניהם: שטחים טבעיים, מוגנים – כגון שמורות טבע ויערות טבעיים, ושאינם מוגנים – על תצורות הנוף ומאפייניהם הפיסיים השונים; מרכיבים נופיים ייחודיים, כגון ערוצי נחלים וחוף הים; שטחים פתוחים מפותחים על ידי האדם – כגון יערות נטועים וגנים לאומיים; שטחים חקלאיים לסוגיהם – על פי יעוד הקרקע לחקלאות (בתכניות מתאר ארציות, מחוזיות ומקומיות) ועל פי שימושם בפועל.

גנים לאומיים
ואתרי מורשת

יערות נטע אדם

מוקדי טבע ונוף

שטחים טבעיים מוגנים

שטחים חקלאיים
שאינם מעובדים

שטחים חקלאיים מעובדים

ערוצי נחלים

שטחים טבעיים
שאינם מוגנים

2. למי המדריך מיועד

המדריך מיועד בראש ובראשונה למועצות האזוריות בישראל כאחריות ומובילות תהליכים לשמירת השטחים הפתוחים בתחומם וטיפולם לטובת ציבור התושבים והציבור הישראלי בכללותו, לו דרושים השטחים הפתוחים כמרכיב חיוני לרווחתם.

המדריך עומד בפני ראש המועצה לגיבוש חזון וקביעת מדיניות בתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומי המועצה.

המדריך מהווה מורה נבוכים ומדריך מקצועי לכל העוסקים במועצה בקידום נושאי השטחים הפתוחים.

3. מטרת המדריך

המדריך הינו כלי חדשני שנועד להעצים הזדמנויות ולצמצם את האיומים על השטחים הפתוחים באמצעות יצירת "ארגז כלים" אופרטיביים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים ברמה אזורית ובהובלת המועצות האזוריות – תוך כדי הטמעת תהליך פנימי ומובנה בדפוסי הפעילות השוטפת במועצות האזוריות.

המדריך מהווה אמצעי לחיזוק מעמדן של המועצות האזוריות כאמונות על משאבי הטבע שבתחומן וכאחריות ומובילות תהליכים לשמירתם וטיפולם למען כלל תושבי המדינה.

המדריך נחוץ כאבן הפינה לפיתוח ולשמירתו של המרחב הכפרי והשטחים הפתוחים שבו. אימוץ העקרונות העומדים בבסיס המדריך ע"י המועצות האזוריות, יחולל תהליכים מתמשכים וארוכי טווח בשטחי המועצות אשר יסייעו בשימור השטחים הפתוחים. הכלים משקפים גיבוש התפישה הארצית הכוללת למרחב הכפרי, בד בבד עם מתן אפשרות לפיתוח ראייה מקומית. המדריך מאפשר שימוש בכלים שונים עבור סוגים שונים של מועצות ותהליכים, שילוב כוחות בין בעלי עניין וחזקת והרחבת שיתופי הפעולה במטרה לשמור על השטחים הפתוחים.

המדריך מציע מתודולוגיה רעיונית וניהולית לצד כלים יישומיים המבוססים על שיתופי פעולה עם כלל הגופים והגורמים הפעילים והאחרים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במרחב הכפרי. המדריך נבנה ונערך עם מגוון רחב של מומחים לשטחים פתוחים מתוך גישה שיתופית המבקשת לשתף ולהעביר ידע לכלל בעלי העניין וכן לקדם חיזוק והרחבת שיתופי הפעולה בשמירת השטחים הפתוחים.

המדריך הינו נגיש וזמין לכלל הציבור בישראל. הציבור יכול לקחת חלק פעיל משמעותי ליישום.

המדריך מאפשר אימוץ גישה לניהול ולתכנון השטחים הפתוחים ומסייע בהכוונת המועצות לבחור את הכלים המתאימים והמבטיחים ביותר מבחינתן לקידום השטחים הפתוחים ולשמירתם. לפיכך, המדריך במהותו הוא מאפשר – המועצה בוחרת לעצמה את הכלים בהתאם לצרכיה. המדריך לא ינחה ברוח "עשה ואל תעשה".

בהתאם לכך, המדריך מאפשר אימוץ כלים לתכנון וניהול שטחים פתוחים בתחומים שונים ובעלי מאפיינים שונים ומעמיד לרשות המועצות גם כלים ארגוניים וניהוליים אשר מאפשרים שילוב ויישומם במבנה הארגוני ובתשתיות הקיימות.

ערך מוסף למדריך דרך תהליך הטמעתו ויישומו במועצה, הינו מיסוד מסגרת עבודה משותפת לקידום השטחים הפתוחים בישראל: פנים מועצתית (בין יחידות המועצה השונות) ומסגרת חוץ מועצתית – עם מגוון גופים ובעלי עניין שונים המעורבים בתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

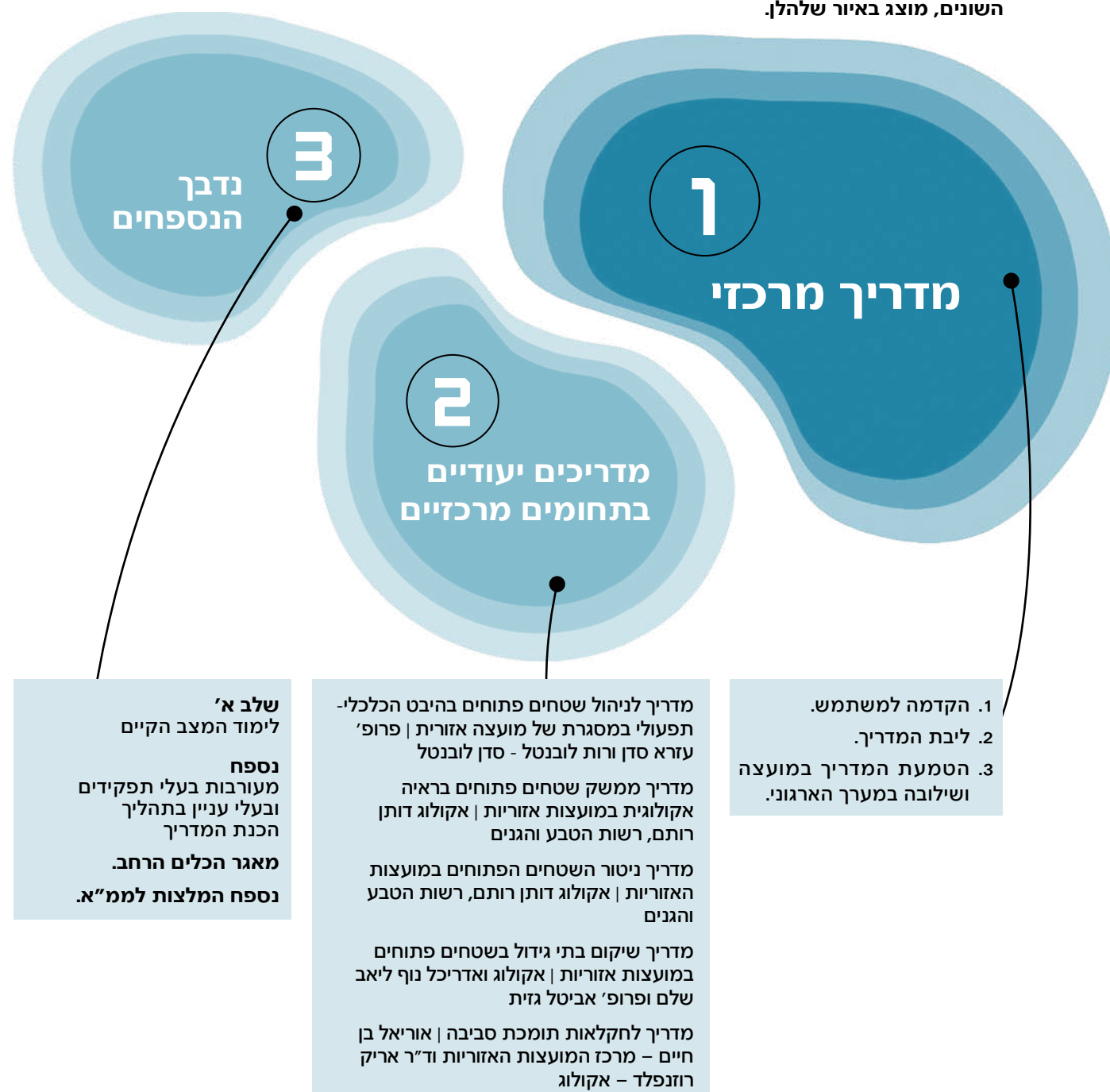
4. כיצד להשתמש במדריך

מבנה המדריך:

המדריך בנוי משלושה נדבכים מרכזיים (ראה/י תרשים להלן):

1. המדריך המרכזי – הליבה (המסמך שלהלן)
2. מדריכים נלווים – מדריכים ייעודיים בתחומים מסויימים
3. נדבך הנספחים הכולל: מאגר הכלים הרחב (ממשק עם כלים נוספים), המלצות לאפיקי פעולה למרכז המועצות האזוריות, דו"ח לימוד המצב הקיים (שלב א') – מסמך המציג את סקירת הספרות בנושא השטחים הפתוחים ונספח מעורבות בעלי תפקידים ובעלי עניין.

מבנה המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים על מרכיביו השונים, מוצג באיור שלהלן.

קודם הצגת ההנחיות המפורטות לגבי אופן השימוש במדריך (שלבי העבודה), מוצגות להלן הגדרות כלליות שיסייעו להבנת המונחים השונים במדריך.

מילון מונחים:

- **ה'מדריך'** - המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים למועצות האזוריות.
- **'מסלול פעולה'** - תהליך העבודה שהמועצה מאמצת לבחירת כלי העבודה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים וליישומם במועצה (במדריך שני מסלולי פעולה: אסטרטגי וייעודי).
- **'תהליך איפיון המועצה'** - שלב חשוב ומקדים לבחירת הכלים לזיהוי הצרכים ומאפייני המועצה וקביעת כיווני הפיתוח.
- **'כלים'** - כלי עבודה לתכנון וניהול שטחים פתוחים למועצות האזוריות. בהתאם להנחיות המדריך, תהליך בחירת הכלים למועצה יבוצע לאחר אפיון המועצה.
- **'תחומי פעילות'** - שימושים ופעילויות בשטחים הפתוחים.
- **'תיק כלי'** - כרטיס פעולה ייעודי לכל כלי הכולל: תיאור כללי של הכלי, מיפוי הסיווגים השונים, ומידע אופרטיבי להפעלת הכלי.

איך להשתמש במדריך?

א. המדריך המרכזי:

ליבת המדריך - מהווה מדריך מקצועי למשתמש ונכללים בו הסברים והנחיות בנושאים הבאים: ארגון הכלים במדריך, הנחיות לביצוע שלבי העבודה במדריך: בחירת מסלול הפעולה, אפיון המועצה, בחירת כלי העבודה לתכנון וניהול שטחים פתוחים עד לידי התווית תכנית פעולה (עבודה) למועצה. כמו כן, המדריך המרכזי מאגד בתוכו את כל הכלים באמצעות תבנית של "תיקי כלי" - כרטיס מידע ייעודי להפעלה ויישום כל אחד מן הכלים המרכזיים המומלצים. וכן מספר דוגמאות - מקרי בוחן ממועצות אזוריות שונות שיישמו כלים ותהליכים לקידום תכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומן.

המדריך המרכזי כולל גם מדריך דינאמי להטמעה בפעילות המועצה וליצירת שותפויות לתכנון וניהול שטחים פתוחים - באמצעות סדנאות ייעודיות, וכן הנחיות כלליות לשימוש בתמיכה מקצועית ולביצוע למעקב ובקרה על תהליך היישום.

ב. מדריכים נלווים:

חלק זה מורכב מחמישה מדריכים ייעודיים המרחיבים ומפרטים מספר כלים משמעותיים במדריך המרכזי. המדריכים הם בנושאים הבאים: חקלאות תומכת סביבה, היבטים כלכליים ותפעוליים במועצות האזוריות, ממשק שטחים פתוחים בראיה אקולוגית, ניטור משולב ושיקום אקולוגי. המדריכים הנלווים זמינים ונגישים באתר המדריך.

ג. נספחים:

נדבר נוסף במדריך שמטרתו הצגת והנגשת כלים והיבטים נוספים הכוללים: מאגר הכלים הרחב (כלל הכלים שנסקרו ונבחנו במסגרת המדריך), המלצות לאפיקי פעולה למרכז

המועצות האזוריות (כיווני פעולה ברמה הארצית לכלל המועצות האזוריות), וכן מידע רלוונטי נוסף שהוא תוצר של הכנת המדריך: דו"ח לימוד המצב הקיים (שלב א') ונספח מעורבות בעלי עניין ובעלי תפקידים - כל אלו יהיו זמינים ונגישים באתר המדריך.

המדריך בנוי כך שכל משתמש יוכל להתמצא בקלות. ניתן לנווט ולדלג בין המדריכים והנדבכים השונים, בהתאם לכל נושא/תחום בו רוצים להעמיק.

שלבי העבודה במדריך, מאיפה להתחיל?

המדריך אינו חד כיווני, כלומר ניתן בכל רגע נתון לעשות שימוש בכל אחד מהנדבכים. עם זאת, לכל נדבך יש תפקיד מוגדר והוא מתאים לשלב מסוים משלבי העבודה להטמעת המדריך במועצה.

על מנת להתחיל בתהליך השימוש במדריך, קודם כל צריך להחליט ולבחור את מסלול הפעולה: אסטרטגי או ייעודי. לאחר מכן, ניתן להתקדם בהתאם לשלבי העבודה הייעודיים לכל מסלול פעולה: החל מאפיון המועצה, דרך בחירת הכלים הנחוצים ועד התווית תכנית העבודה (פעולה) למועצה. כל ההסברים וההנחיות ליישום וביצוע תהליך העבודה נכללים במדריך המרכזי. שימוש במדריכים הנלווים יהיה בהתאם לבחירת כלי העבודה.

תהליך העבודה שכולל המדריך מורכב מארבעה שלבים עיקריים:

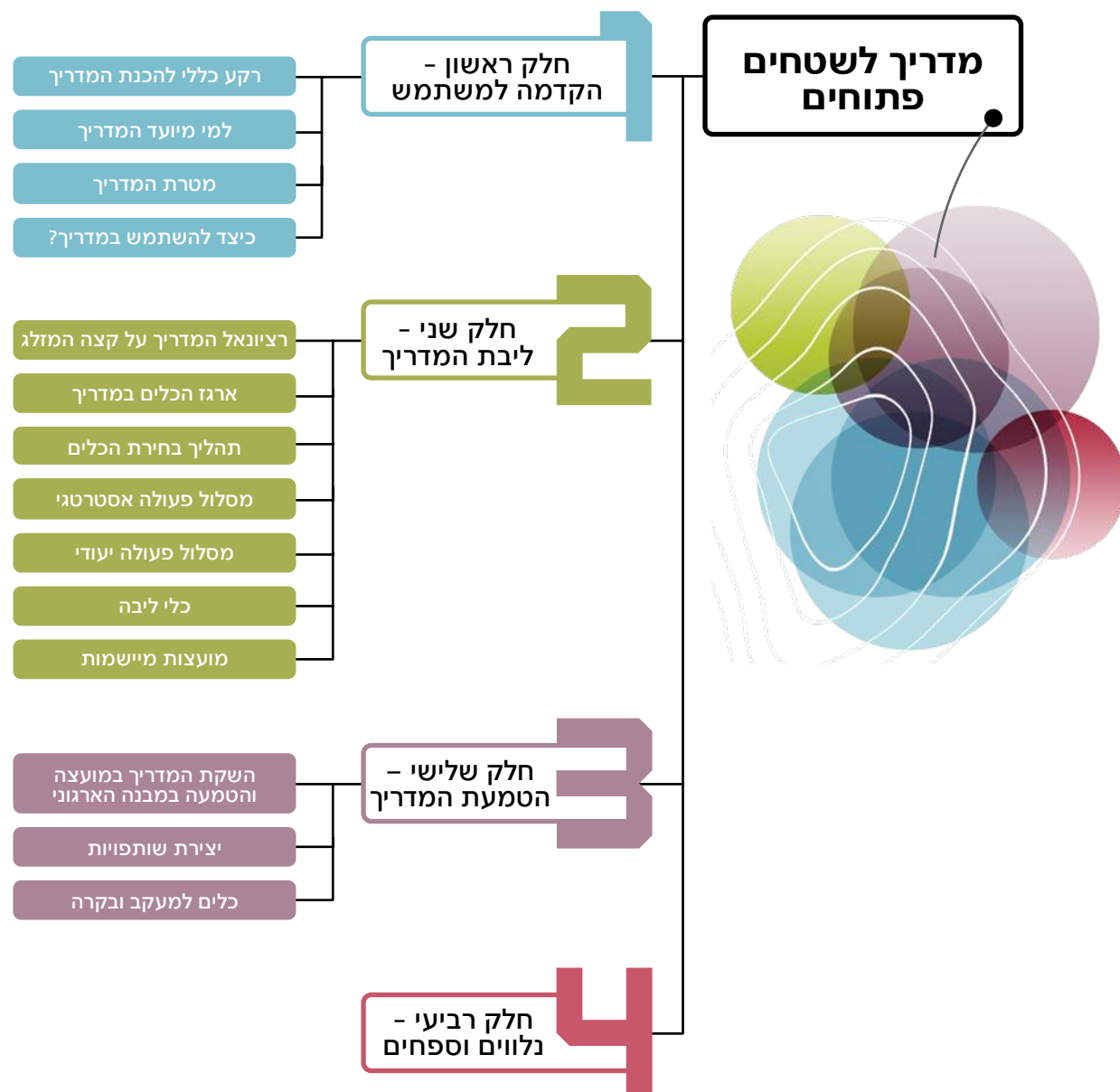
1. בחירת מסלול הפעולה למועצה.
2. אפיון המועצה.
3. בחירת כלי עבודה ליישום התהליך.
4. התווית תכנית פעולה.

מומלץ להסתייע בשלבי העבודה המובנים כאשר המועצה בוחרת לקדם תכנית פעולה כוללת לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה ו/או בעת גיבוש מדיניות בסוגיה מסוימת הנוגעת לשטחים הפתוחים באופן כוללני או נושאי (חקלאות, איכות סביבה, נוף, תיירות וכד').

את תהליך אפיון המועצה ובחירת כלי העבודה המועצה יכולה לבצע באופן עצמאי בהתאם להנחיות המדריך לשלבים השונים. מומלץ למנות בעל תפקיד מהמועצה או רכז ייעודי שהיה האחראי לביצוע התהליך וליישומו.

דו"ח לימוד המצב הקיים יכול לשמש כרקע ולהוות בסיס מקצועי לתחילת תהליך העבודה, כמו גם לסייע בשלב אפיון צרכי המועצה ושאיפותיה. במידה ותהליך בחירת הכלים המומלצים במדריך המרכזי לא מוצא או שאינו מספק את צרכי המועצה, ניתן לפנות לנספח (מאגר הכלים הרחב) ולבצע חיפוש אחר כלים נוספים.

להלן מוצג תרשים למשתמש במדריך

שלבי עבודה מתקדמים, מה הלאה?

לאחר שנסיימה התווית תכנית העבודה (פעולה) למועצה, חשוב לבצע תהליך של מעקב ובקרה לצורך בחינה והערכת הצלחת יישום התהליך, כמו גם לצורך זיהוי חסמים בהפעלת הכלים שנבחרו.

המדריך מעמיד מערכת אינטרקטיבית online למשתמש שמאפשרת יישום התהליך תוך כדי שמירת ה"זיכרון הארגוני" - כלל ההחלטות, הבחירות והתהליכים שהמועצה עברה וביצעה במסגרת תהליך הטמעת המדריך. מערכת זו יכולה לסייע במידה רבה בביצוע מעקב ובקרה במועצה.

מי יכול לסייע לביצוע התהליך?

את תהליך אפיון המועצה ובחירת כלי העבודה המועצה יכולה לבצע באופן עצמאי בהתאם להנחיות המדריך לשלבים השונים. אולם, בכל שלב ניתן להיעזר בתמיכת מרכז המועצות האזוריות ו/או ביועצים חיצוניים בעלי מומחיות בתכנון וניהול שטחים פתוחים ו/או יועץ ארגוני.

חלק שני //
ליבת המדריך/הנחיות למשתמש

02

המדריך המרכזי מהווה ליבת המדריך, נכללים בו הסברים והנחיות בנושאים הבאים:

1 רציונאל של תהליך בחירת הכלים במדריך על קצה המזלג

2 ארגז הכלים במדריך הצגת ארגז הכלים במדריך אופן הצגתם (תיק כלי), וארגזים במדריך, לרבות הסיווגים שונים.

3 תהליך בחירת הכלים הנחיות מפורטות לאימוץ/בחירה מסלול הפעולה לאיפיון המועצה ולבחירת כלי העבודה לתכנון וניהול שטחים פתוחים.

4 מסלול פעולה אסטרטגי מדריך מעשי למועצה שבחרת במסלול הפעולה האסטרטגי: הצגת כל שלבי העבודה והנחיות מפורטות ליישום במועצה.

5 מסלול פעולה ייעודי מדריך מעשי למועצה שבחרת במסלול הפעולה הייעודי: הצגת כל שלבי העבודה והנחיות מפורטות ליישום במועצה.

6 כלי ליבה הצגת הכלים המהווים מסד להתחלת תהליך תכנון וניהול שטחים פתוחים במועצה האזורית והנחיות מפורטות ליישום באמצעות תיקי הכלי.

7 "מועצות מיישמות" הצגת פיילוט למדריך במועצה אזורית לב השרון ודוגמאות ממועצות אזוריות שיישמו כלים ותהליכים לקידום תכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומן.

1. הראציונל של תהליך בחירת הכלים במדריך, על קצה המזלג

ביותר. זאת תוך שילוב היצע מגוון של כלים בתחומי פעילות שונים ובהיקף משאבים זמין ונגיש למועצות האזוריות. הכלים נבחרים בינם לבין עצמם במאפייניהם, באופן הפעלתם ובמורכבותם. המדריך לא עורך הבחנה בין כלים מרכזיים למשניים, חשיבות הכלים הינה בהתאם לתפישת המועצה.

לאור לחצי הפיתוח והאיזונים על השטחים הפתוחים ולאור היעדר התקציבים הייעודיים הנדרשים לשמירה, הגנה וטיפול השטחים הפתוחים, שיתופי הפעולה הינם משמעותיים ביותר להצלחה בהובלת תהליכי תכנון וניהול ולהשפעה על מקבלי ההחלטות בתחומים הרלוונטיים לשטחים הפתוחים. עיקרון השיתופיות והרחבת המעגלים מהווה עיקרון מוביל במדריך, ובתוך כך גם בתהליך העבודה לאפיון המועצה ובחירת הכלים. מעבר לכך, בחלק ניכר מהכלים, שיתופי הפעולה מהווים תנאי הכרחי ליישום הכלים. מדיניות המיישמת שילוב של כלים מגוונים וקידום שיתופי פעולה עם כלל הגורמים מקנה יתרון ניכר.

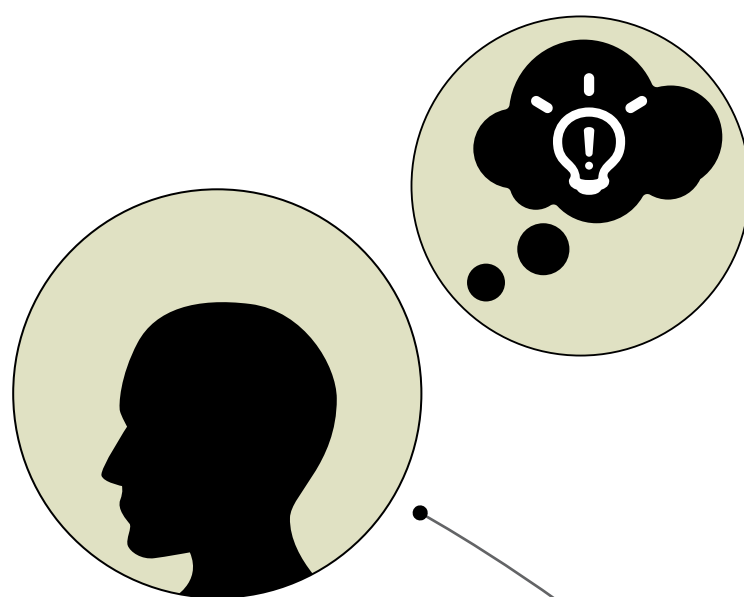
בהתאם לכך, שיתופי פעולה בין האגפים השונים במועצה לבין התושבים, כמו גם עם רשויות שכנות, גופים ובעלי עניין שונים שמטרתם לקידום ושמירת השטחים הפתוחים משותפת חיוניים להצלחת הטמעת המדריך בכלל, ותהליכי תכנון וניהול שטחים פתוחים בפרט.

הנחת המוצא במדריך הינה כי המועצות האזוריות אינן הומוגניות. סוגיה מרכזית זו עלתה באופן מובהק גם במסגרת המפגשים והסדנאות שהתקיימו עם בעלי תפקידים מהמועצות האזוריות במהלך הכנת המדריך. המועצות האזוריות נבדלות במאפייניהן, בצרכיהן ובשאיפותיהן. אופי המועצה ורוח המקום משפיעים במידה רבה על הצרכים של המועצה, כמו גם יוצרים פרשנות שונה לתהליך.

היות וכך, המדריך נמנע מלהגדיר טיפוסים או סוגים שונים של מועצות, או מנסיון לספק פתרונות כוללניים, "נוסחאות קסם" למיניהן אשר אמורות להתאים לאותם טיפוסים של מועצות. לא זאת אלא, שהמדריך ממליץ לכל מועצה לבצע תהליך עבודה פנימי שמטרתו להגדיר את צרכיה ולקבוע יעדיה של המועצה ולאפיין את עצמה מול סוגיות אסטרטגיות בדפוסי פעילות היום יומיים. מעבר להבחנה הגיאוגרפית הנגזרת בעיקר לפי מיקום המועצה ביחס למרכז או לפריפריה אשר משפיעה על המועצה בהיבטים שונים, ישנם מאפיינים אשר הינם מאפיינים ייחודיים לכל מועצה ומועצה. בהתאם לכך, יש לבחור מהם הכלים הנדרשים והמתאימים ביותר למועצה לצורך קידום תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה. התהליך שעוברת המועצה הוא מהותי בפני עצמו ומהווה חלק מתהליך ההטמעה.

על מנת לפשט את התהליך, כמו גם לייצר תהליך שיהיה מותאם למגוון רחב של מועצות אזוריות, פותחו שני מסלולי פעולה לקידום והטמעת התהליך במועצה: מסלול פעולה אסטרטגי (רב תחומי) ומסלול פעולה ייעודי (אופרטיבי) (על אלו יפורט בהרחבה בהמשך).

כל מועצה יכולה לבחור את מסלול הפעולה המתאים לה

תכולת המדריך - ארגון הכלים במדריך

המדריך כולל למעלה מ- 30 כלי עבודה בתחומים שונים הקשורים לשטחים הפתוחים. הכלים נבדלים בינם לבין עצמם במאפייניהם, באופן הפעלתם ובמורכבותם.

מאפייני כל כלי, אופן הפעלתו ותרומותו לקידום שמירת השטחים הפתוחים מפורטת בתיק הכלי, כפי שיוצג בהמשך.

תכולת המדריך:

1. ארגון הכלים במדריך

על מנת לסייע בתהליך בחירת הכלים, ארגו הכלים במדריך מסווג לפי רבדים וקריטריונים שונים כמפורט להלן.

הכלים במדריך מסווגים לפי ארבעה רבדים:

1. הרובד היישומי
2. ערוץ הפעילות (תחום פעילות/אשכול)
3. סוג הכלי/אופי פעילות
4. סיווג הכלים לפי סוגיות אסטרטגיות במועצה

ארגון הכלים במדריך:

1. הרובד היישומי

ארגון והבחנה של הכלים לפי טווח היישום הצפוי שלהם, דהיינו באיזה שלב ניתן להפעיל את הכלי במועצה.

לרובד היישומי שתי רמות (ראה/י תרשים להלן):

- **טווח פעולה מיידי** - מתווה פעולה הנשען על דפוסי פעילות משאבים ותשתיות קיימים (מה שיש בבית).
- **הצעד הבא** - לאן המועצה מעוניינת להתפתח (טווח פעולה בעוד 2-5 שנים).

תרשים חלוקת הכלים על פי רובד יישומי

הבחנה זו מסייעת למועצה אזורית אשר מעוניינת להתחיל בהקדם ביישום והפעלת הכלים לתכנון וניהול שטחים פתוחים, לבחור את הכלים הזמינים לה ביותר. זאת לצד הכוונה לבחירת הכלים שיישומם בשלבים הבאים - בטווח הבינוני והארוך. מלבד תהליך בחירת הכלים, סיווג הכלי לפי טווח היישום מסייע לבנות תכנית עבודה (פעולה) רב שנתית ליישום והפעלת הכלים במועצה.

על אף החלוקה המוצעת במדריך, כל מועצה בסופו של דבר תקבע את מועד היישום של הכלי בהתאם לצרכיה ועל בסיס משאביה. ייתכן שרק עם יישום כלים שונים ניתן יהיה ליישם כלים נוספים - אלו דברים שכל מועצה צריכה לקבוע לעצמה במסגרת התווית תכנית העבודה (ראה/י בהמשך).

יש לציין כי, המדריך והכלים המומלצים מותאמים למגוון רחב של מועצות ולמשאבים העומדים לרשותן: מקורות התקציב הקיימים והזמינים, אופי התשתיות הקיימות במועצה לטיפול בשטחים הפתוחים והצוות הקצועי - בעלי התפקידים במועצה.

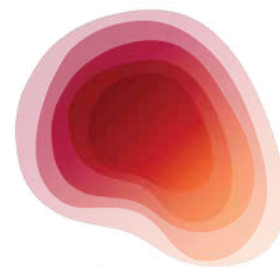
ארגון הכלים במדריך:

2. ערוץ הפעולה ליישום במועצה (תחום/אשכול)

ארגון הכלים במדריך הינו בהתאם לערוץ הפעולה - התחומים המרכזיים במועצות האזוריות הקשורים לשטחים הפתוחים אשר המבנה הארגוני של המועצה על פי רוב מותאם אליהם, כדלקמן:

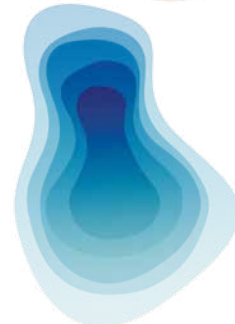
- **אשכול סביבה וקיימות** מתייחס למגוון של היבטים לקידום שמירת ערכי טבע, נוף, מורשת, שמירת שטחים פתוחים, אקולוגיה ועד שיפור איכות החיים של התושבים בפעולות ישירות בשטחים הפתוחים. כמו גם, פעולות עקיפות דוגמת שיפור מערכת המידע והבקרה שלהם.

קיימות וסביבה

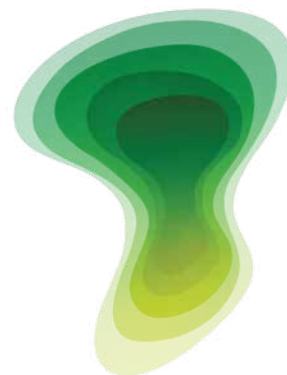
- **אשכול תיירות פנאי ונופש** מתייחס לתיירות ולפעילויות פנאי ונופש של תושבי המועצה ומבקריה. עיקר ההתייחסות במדריך בתחום זה, היא לפיתוח מרכיבי תיירות פנאי ונופש עם זיקה/ממשק לשטחים הפתוחים.

תיירות, פנאי ונופש

- **אשכול החקלאות** כולל כלים לפיתוח, הסדרה, ניהול ויעול הפעילות החקלאית בתחומי המועצה לרבות הממשק שלה עם שטחים פתוחים טבעיים (חקלאות תומכת סביבה).

חקלאות

- **אשכול חברה וקהילה (חינוך)** כולל מגוון כלים חינוכיים, והסברתיים למיתוג השטחים הפתוחים ולהעלאת המודעות לשמירתם, כלים לחיזוק קשרי הקהילה עם המועצה, וכן כלים ליצירת/חיזוק זהות מקומית ייחודית.

חברה, קהילה וחינוך

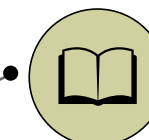

ישנם כלים אשר משותפים למספר תחומים, למשל קידום תיירות חקלאית. יתר על כן, בפועל ישנם כלים שהאחריות לקידומם וליישומם יכולה להיות בידי מספר יחידות שונות במועצה, ולכן אין לראות באשכול כמסגרת מחייבת המגבילה את אפשרות הפעלת הכלים ליחידות מסוימות במועצה. (תיקי הכלי מפרטים אילו יחידות יכולות להוביל את יישום הכלי בפועל).

ארגון הכלים במדריך:

3. סוג הכלי/אופי הפעילות

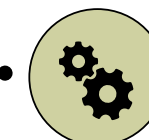
חלוקה זו של הכלים מסייעת להבחין בין מאפייני הפעילות של הכלי לפי סוגי הפעילות הבאים:

ידע - כלים המסייעים בהרחבת בסיס הידע של המועצה וארגון.

ממשל - כלים המסייעים בקידום מדיניות, תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה מול משרדי ההמשלה וגופים שונים.

יישום - כלים הכוללים ביצוע פעולות אופרטיביות ברמת המועצה וסביבתה לשמירה וטיפול השטחים הפתוחים.

לרוב הבחנה זו מעידה גם על ממשק הפעילות של הכלי – פעילות ברמה המקומית-אזורית או המחוזית והארצית.

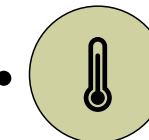
רובד זה משולב בכל אחד מתחומי הפעילות: קיימות וסביבה/ תיירות, פנאי ונופש/חקלאות/חברה קהילה וחינוך.

ארגון הכלים במדריך:

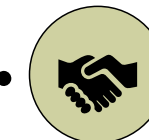
4. סיווג הכלים לפי סוגיות אסטרטגיות במועצה

הרובד הרביעי והאחרון הוא רובד המסווג את הכלים ביחס לסוגיות אסטרטגיות ושאלות מפתח מרכזיות אשר מועצות האזוריות רבות ושונות ברחבי הארץ מתמודדות עימן במסגרת הפעילות השוטפת של המועצה. לסוגיות אלו תהיינה השפעה רבה על בחירת מסלולי הפעולה וכלי העבודה שהמועצה שואפת לאמץ וליישם בפועל.

הסוגיות האסטרטגיות הן:

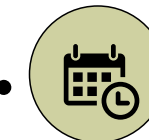
• **לחצי פיתוח ואיומים חיצוניים** - האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?

• **מעורבות המועצה** - באיזו מידה המועצה מעורבת/ שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?

• **תקציבים** - מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/ מקורות מימון?

• **טווח יישום** - האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים במועצה בטווח המיידי או הרחוק?

בהתאם לכך, בכל כלי יוצג הדירוג (מידת ההתאמה) של הכלי ביחס לסוגיות המתוארות לעיל, כאשר הסוגיות מסווגות בצורה איכותית לפי 4 רמות: אין/ לא רלוונטי, נמוך/קצר, בינוני/קצר וארוך, גבוה/ארוך.

סוגיה	שאלות להערכת הסוגיה במועצה	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
לחצי פיתוח	האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
מעורבות המועצה	באיזו מידה המועצה מעורבת/שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
תקציבים	מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/מקורות מימון?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
טווח יישום	האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים בתחומה בטווח המיידי או הרחוק?	לא רלוונטי	קצר	קצר ורחוק	רחוק

ייתכן כי לאותו כלי יתאים יותר מערך אחד באותה סוגיה. כך למשל, את הכלי מיסוד מנגנון לגישור קונפליקטים במועצה ניתן להביא ליישום במסגרת תקציב מסדר גודל נמוך עד בינוני. כמוצג בדוגמא המובאת להלן:

מיסוד מרכז לגישור קונפליקטים במועצה					
סוגיה	שאלות להערכת הסוגיה במועצה	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
לחצי פיתוח	האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
מעורבות המועצה	באיזו מידה המועצה מעורבת/שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
תקציבים	מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/מקורות מימון?	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
טווח יישום	האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים בתחומה בטווח המיידי או הרחוק?	לא רלוונטי	קצר	קצר ורחוק	רחוק

ארגון וסיווג הכלים במדריך מותאם לשלבי העבודה לאפיון המועצה ובחירת הכלים לפי המסלול האסטרגי, אולם הוא יכול לסייע ולהכווין גם לבחירת הכלים במסלול הפעולה הייעודי – כפי שיפורט בהמשך.

מבנה תיק כלי, חלק ב':
מידע אופרטיבי להפעלת הכלי - מה עושים?

חלקו השני של תיק הכלי כולל בחלק הראשון מידע מפורט יותר אודות הכלי לכל מי שרוצה להעמיק וללמוד יותר על מהות הכלי במסגרת תהליך בחירת הכלי, לצורך המשך היכרות וסינון. חלקו השני כולל מידע אופרטיבי ליישום ולהפעלה של הכלי במועצה. המידע מרוכז בטבלה ומתייחס להיבטים הבאים (פירוט נוסף ראה/י בתרשים להלן):

- א. המשך היכרות וסינון (מי אני/אודות הכלי):
- תיאור הכלי - תיאור מפורט של הכלי, לרבות דוגמאות.
 - מאפייני הכלי - שורה של מאפיינים לפיהם ניתן להיעזר בבחינה האם הכלי יכול לתת מענה ולהתאים למועצה או לא.

- ב. כרטיס מידע אופרטיבי (איך פועלים/פעולות לביצוע):
- אופן ההפעלה - הנחיות ליישום הכלי מהיבטים שונים כגון: שלבי ביצוע, עלויות ומקורות מימון אפוציונאליים, גורם אחראי, שותפים אופציונאליים וכיו"ב.
 - יחסי גומלין בין כלים - השתלבות הכלי עם כלים נוספים והפניה לשימוש באחד או יותר מהמדריכים הייעודיים.

1. המשך היכרות וסינון (מי אני/אודות הכלי)	
תיאור הכלי	מאפייני הכלי
• סוג הכלי • מטרה • ראציונל כללי • קהל היעד • רלוונטיות לתחומי פעילות • מקור וניסיון ביישום • מעמד • הפרישה גיאוגרפית • משאבים נדרשים • מידע רלוונטי נוסף	• גמישות • מענה ללחצי פיתוח • חוזקות וחולשות • מידת התאמה של הכלי לקהל היעד

2. כרטיס מידע אופרטיבי (איך פועלים/פעולות לביצוע)	
אופן ההפעלה	יחסי גומלין בין כלים
• גורם אחראי ליישום במועצה • בעלי עניין • שלבי ביצוע ולוחות זמנים • משאבים נדרשים (כולל עלויות) • מקורות מימון אפשריים • אילו תנאים נדרשים ליישום • מדדים לבחינת הצלחת הכלי	• השתלבות עם כלים אחרים • מדריכים נלווים רלוונטיים

תהליך בחירת הכלים מוסבר בפירוט בהמשך המדריך.

!

תכולת המדריך:
3. ארגז הכלים במדריך

המדריך כולל ארגז כלים מגוון לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומים (אשכולות) השונים: חקלאות, תיירות פנאי ונופש, סביבה וקיימות וחברה וקהילה (חינוך) - ראה/י אינדקס הכלים במדריך בהמשך. באינדקס הכלים ניתן לראות לאילו תחומי פעילות כל כלי רלוונטי, מה טווח הישום של הכלי (קרוב/רחוק) וסוג הכלי (ידע, ממשל או יישום). מרבית הכלים רלוונטיים ליותר מתחום פעילות אחד.

הכלים במדריך מוצגים באמצעות 'תיקי הכלי'. אופן השימוש בתיק הכלי הוסבר בסעיף שלעיל. מידת הפירוט של הכלי מותאמת למידת מורכבותו. עבור חלק מן הכלים

נכתבו מדריכים ייעודיים הכוללים ומרחיבים לגבי אמצעים ואפשרויות רבות ומגוונות ליישום הכלי. במקרים אלו, המדריך הראשי יפנה לשימוש במדריך המקצועי המתאים. בנוסף, הכלים כוללים קישורים לדוגמאות ולמידע רלוונטי נוסף ליישום הכלי.

ארגז הכלים השלם (כלל תיקי הכלי) נכלל באתר המדריך. ניתן לנווט אל הכלי ישירות מתוך האינדקס בעמוד הבא או באמצעות האתר.

כלי הליבה של המדריך מוצגים בהמשך המדריך.

אינדקס הכלים במדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים למועצות האזוריות

שם הכלי	טווח	חקלאות	תיירות	סביבה וקיימות	קהילה וחברה	סוג כלי
שקיפות וזמינות מידע	קצר	W	W	W	W	יישום
טיפול ואימוץ תכניות חינוכיות	קצר	W	W	W	W	יישום
מפגשי דיאלוג	קצר	W	W	W	W	יישום
הקמת מרכז ידע ותוכן מקומי	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום
הטמעה בשלב קליטה קהילתית	קצר			W	W	יישום
הגדלת מודעות של קהילות מקומיות לטבע ולקיימת חלק פעיל	ארוך			W	W	יישום
אירועי טיפוח ובילוי בשטחים הפתוחים	קצר	W	W	W	W	יישום
מיסוד מנגנון לגישור קונפליקטים במועצה	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום
ניהול אקולוגי	קצר וארוך		W	W	W	יישום
הקמת מערך לניטור אזרחי	קצר וארוך	W		W	W	יישום
הכשרת עובדי המועצה	קצר	W	W	W	W	יישום
זיהוי רוח המקום ומאפייניו	קצר	W	W	W	W	ידע
תמיכה בקבוצות מקומיות	קצר	W	W	W	W	יישום
אמנה חקלאית כפרית	קצר	W	W	W	W	ממשל
גיבוש שפה עיצובית אחידה למועצה	ארוך		W	W	W	יישום
מיסוד התאגדיות/ הקמת ועדות משותפות	קצר וארוך	W	W	W	W	ממשל
סקר ערכי טבע, נוף וחקלאות	קצר וארוך	W	W	W	W	ידע
זיהוי ומיפוי קונפליקטים - בחינת שימושים הדדיים	קצר	W	W	W	W	ידע
שילוב ניטור בדפוסי העבודה במועצה	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום וידע
הכרזה על נופים ואזורים לשימור	ארוך	W	W	W	W	ממשל
הכנת תכנית מרחבית כוללת לשטחים הפתוחים במועצה	ארוך	W	W	W	W	ממשל
פיתוח תשתיות תומכות פעילות פנאי ונופש	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום
קידום תיירות מבוססת חקלאות	ארוך	W	W	W	W	יישום
טיפול ופיתוח מוקדי משיכה בשטחים פתוחים לפעילות פנאי ונופש	ארוך	W	W	W	W	יישום
חיזוק ועדות תיירות/חקלאות/סביבה/קהילה/שימור	קצר וארוך	W	W	W	W	ממשל
הרחבת מערך הפיקוח והאכיפה	קצר	W	W	W	W	יישום
אימוץ/קידום חוקי עזר במועצה	ארוך	W	W	W	W	ממשל
קידום חקלאות תומכת סביבה	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום
הקמת סעיף תקציבי יעודי לשטחים פתוחים	קצר וארוך	W	W	W	W	ממשל
הגברת שת"פ עם המו"פ	קצר וארוך	W	W	W	W	יישום, ידע, ממשל
שימוש במערכת מידע לניהול שטחים פתוחים	קצר וארוך	W	W	W	W	ידע
חיזוק קשרי מועצה-ישובים/תושבים בנושאי סביבה ושטחים פתוחים	קצר וארוך	W	W	W	W	ממשל

תהליך בחירת הכלים

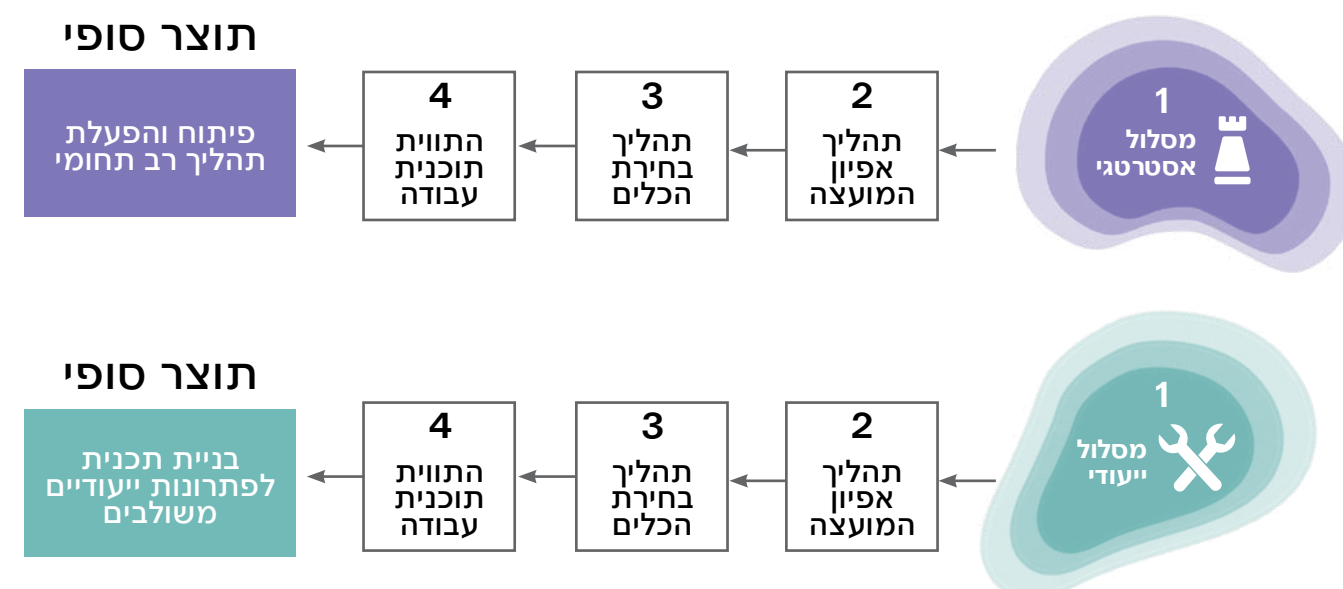
תהליך בחירת הכלים: תהליך בחירת מסלולי פעולה לאיפיון המועצה האזורית ובחירת כלי עבודה – על קצה המזלג

כפי שהוצג לעיל, לאור השונות הרבה בין המועצות האזוריות ולאחר קיום תהליך ארוך של סיעור מוחות עם בעלי תפקידים רבים מהמועצות, הובן כי נחוץ שלב נוסף קודם בחירת הכלים לתכנון וניהול שטחים פתוחים. שלב שמטרתו אפיון המועצה, זיהוי הצרכים בתחומים השונים וקביעת יעדי הפיתוח בכל הקשור לשטחים הפתוחים. כל מועצה אזורית, מביאה עימה ייחודיות והבדלים בהתייחסותה לשטחים הפתוחים הבאים לידי ביטוי הן בכלים שהם מפעילה והן במבנה הארגוני שלה. כל מועצה רוצה לפעול ולקדם את השטחים הפתוחים בתחומה בצורה שמתאימה לה – לתושביה, למאפייניה ולצרכיה. על כן, המדריך פותח באופן שיסייע למועצה האזורית לאפיין את עצמה ולהגדיר את הצרכים והשאיפות שלה, ובהתאם לכך, לבחור את מסלולי הפעולה והכלים המיטביים עבורה. אין נוסחאות קסם, אין אסטרטגיות מובילות, אין טיפוסים מועצות – יש תהליך עצמי ויש המועצה שלי.

המדריך – איך משתמשים בזה?

מטרת המתודולוגיה שפותחה במסגרת המדריך הינה יצירת תהליך עבודה מובנה למשתמש – המועצות האזוריות ליישום תכנית פעולה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה, מהרגע שהמועצה מחליטה לאמץ את המדריך. תהליך זה מסתכם בארבעה שלבים מרכזיים:

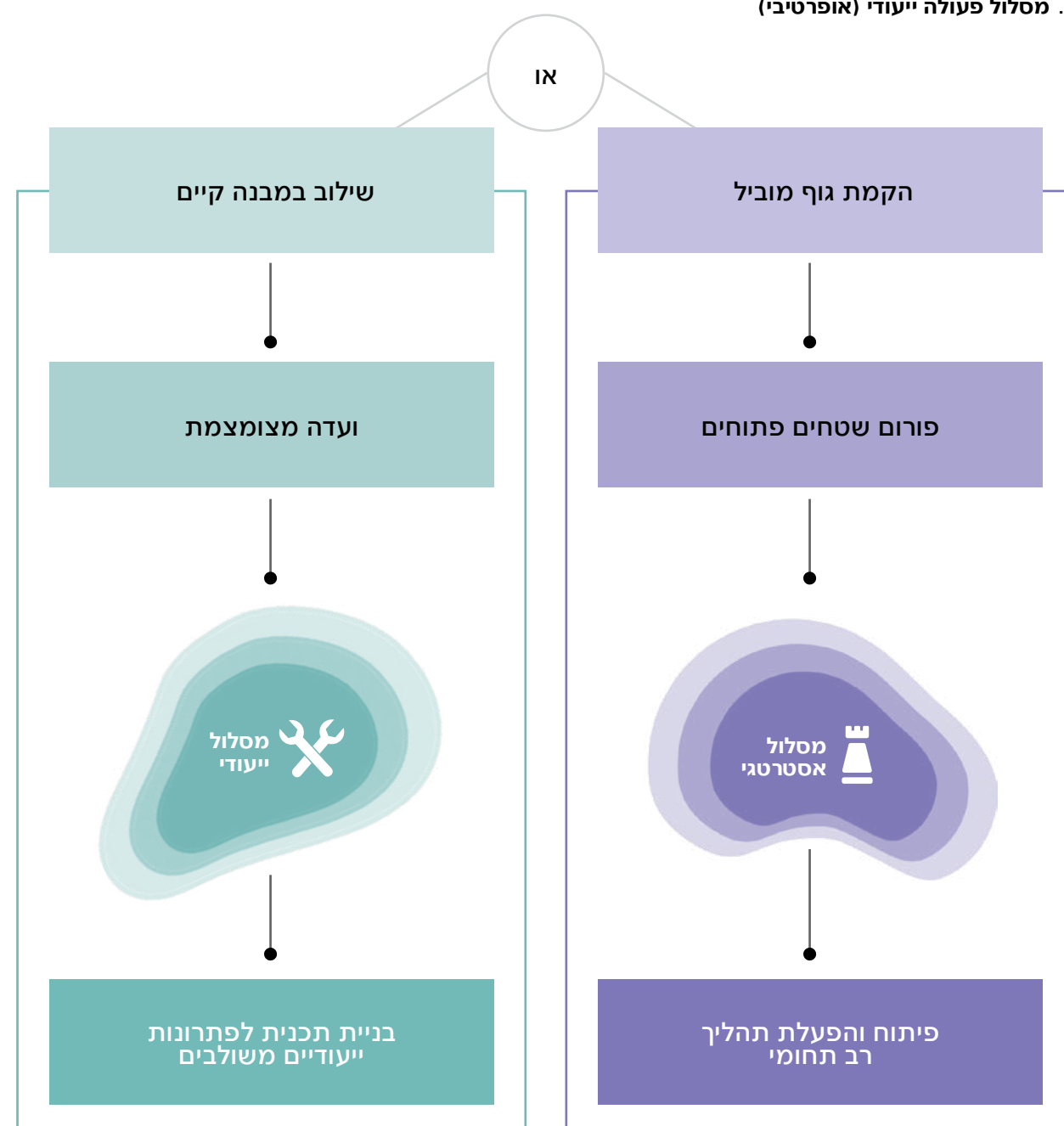
1. בחירת מסלול הפעולה במועצה.
2. אפיון המועצה.
3. בחירת כלי עבודה ליישום התהליך.
4. התווית תכנית פעולה (עבודה).

תהליך בחירת הכלים, שלב ראשון: בחירת מסלול פעולה למועצה

מטרת השלב הראשון של תהליך העבודה היא בחירת מסלול פעולה לבחירה ויישום הכלים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה. המדריך מציע שני מסלולי פעולה עיקריים:

1. מסלול פעולה אסטרטגי (רב תחומי)
2. מסלול פעולה ייעודי (אופרטיבי)

רצוי כי בחירת מסלול הפעולה לאפיון המועצה ולבחירת כלי העבודה תבוצע ע"י המועצה. ניתן להיעזר במרכז המועצות האזוריות או ביועץ חיצוני או לקיום התהליך.

תהליך בחירת הכלים: הצגת מסלולי הפעולה

הצגת מסלול פעולה: מסלול אסטרטגי (רב תחומי)

מסלול הפעולה האסטרטגי מייצג תהליך עבודה רחבי וכוללני במועצה הכולל קידום השטחים הפתוחים במועצה בתחומים שונים, תוך יצירת תהליך הדדי ושיח שוטף בין בעלי התפקידים השונים המועצה וקבלת החלטות בנושאים הקשורים לשטחים הפתוחים. תהליך זה מעודד שיתופי פעולה בתהליך העבודה (סינרגיה) ברמה הארגונית כבר בתחילתו, באמצעות מיסוד פורום ייעודי ורב משתתפים להתמודדות עם השטחים הפתוחים – פורום שטחים פתוחים.

התוצר הסופי של מסלול פעולה הוא פיתוח והפעלה של תהליך רב תחומי לקידום וטיפוח השטחים הפתוחים ומיסוד גוף ייעודי שמלווה אותו.

פורום שטחים פתוחים – הקמת הפורום מהווה חלק בלתי נפרד מיישום הטמעת התהליך לפי המסלול האסטרטגי. מטרת הפורום הינה: סיעור מוחות וריכוז הפעילות בנושא השטחים הפתוחים במועצה בתחומים השונים, בחירת כלים ובניית תכנית עבודה, איגום תקציבים, וקידום תכנית פעולה לקידום שמירת השטחים הפתוחים במועצה. הקמת הפורום תאפשר גם: חיזוק ממשקים ויצירת שיתופי פעולה עם רשויות אחרות, גופים וגורמים שונים המעורבים בתכנון וניהול השטחים הפתוחים – כמו גם ציבור התושבים.

בראש הפורום עומד ראש המועצה והשותפים בו הם:

- מתכנן/מהנדס המועצה
- ראש אגף איכות סביבה/קיימות
- ראש אגף מונציפאלי
- יו"ר הועדה החקלאית
- ראש יחידת שטחים פתוחים
- אחראי תחום חינוך וקהילה
- אחראי תחום רווחה
- יועץ משפטי
- מנכ"ל החברה הכלכלית
- גזבר

הרכב הפורום פתוח גם ליחידות נוספות במועצה, כמו גם לגופים ובעלי עניין חיצוניים, וככלל מומלץ שתהיה מעורבות של גורמים נוספים בתהליך. מיסוד מנגנון ניהולי ארגוני ייעודי לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה מהווה המלצה מרכזית של המדריך לכל המועצות האזוריות. מיסוד מנגנון זה מוצע כבר בשלב הראשוני של יישום התהליך.

פורום שטחים פתוחים ישתתף בתהליך אפיון המועצה, בחירת הכלים, והתווית תכנית עבודה רב שנתית – שלבי העבודה להטמעת המדריך במועצה.

הצגת מסלול פעולה: מסלול הפעולה הייעודי (אופרטיבי)

מסלול הפעולה הייעודי הינו מסלול ממוקד המיועד לתחומים הבלעדיים בהם המועצה בוחרת/שואפת להתפתח. באם נבחרים מספר תחומים, התקדמות מתקיימת בערוצי פעולה נפרדים. גם במסלול זה, מומלץ לייצר שיח רב משתתפים בנושא השטחים הפתוחים, אם כי הונח שהיוזמה לשיח זה תעשה ביוזמת אחד מבעלי התפקידים וכי יכולתו לשלב את יתר בעלי התפקידים הרלוונטיים עשויה להיות מורכבת יותר בהיבט זה.

במסלול הפעולה הייעודי יישום התהליך יבוצע: ע"י ראש המועצה שיקבע את את היעדים ו/או התחומים בהם נדרש לפעול, או שבחירת הכלים תבוצע ע"י צוותים מקצועיים (בתחומי הפעילות בשטחים הפתוחים) ואלו יגישו המלצותיהם לאימוץ ואישור של ראש המועצה. בשני המקרים מומלץ לשלב צוות מצומצם במבנה הארגוני הקיים, שיפעל ליישום התהליך בהתאם לנושאים וליעדים שייקבעו. הצוות המצומצם יהיה פתוח גם לגופים ולגורמים בעלי עניין חיצוניים. ככלל, מומלץ שתהיה מעורבות של גורמים נוספים בתהליך.

התוצר הסופי של מסלול הפעולה הייעודי הוא תכנית עבודה עם פתרונות ייעודיים בתחום אחד או במספר תחומים שונים.

הצגת מסלול פעולה:

בחירת מסלול פעולה למועצה

כדי לצאת לדרך, קודם כל צריך לבחור איזה מסלול פעולה מתאים למועצה שלי.

בחירת מסלול הפעולה צריכה להיות מותאמת למאפיינים ולצרכים של המועצה ולשאיפותיה. להלן מספר סוגיות מרכזיות בפעילות המועצה בהן ניתן להיעזר לבחירת מסלול הפעולה המיטבי למועצה:

- משאבי הניהול של המועצה.
- מודעות ומעורבות בנושא השטחים הפתוחים.
- התמודדות ואופן הטיפול בסוגיות השטחים הפתוחים במועצה.
- מערך הטיפול הייעודי לשטחים הפתוחים הקיים במועצה.

בחירה במסלול פעולה אסטרטגי (רב תחומי) מוצעת כאשר נמצאים אחד או יותר מהתנאים הבאים:

- המועצה מצליחה להתמודד עם העומס הניהולי השוטף.
- השטחים הפתוחים מקבלים חשיבות גבוהה בסדר היום של המועצה.
- מודעות ומעורבות ציבור התושבים בשמירת השטחים הפתוחים גבוהה.
- המועצה מביעה רצון להתוות מדיניות כוללת וארוכת טווח בנושא השטחים הפתוחים.
- קיים בפועל ו/או קיימת נכונות להקים מערך מסודר לתפעול וניהול השטחים הפתוחים.

בחירה במסלול פעולה ייעודי מוצעת כאשר נמצאים אחד או יותר מהתנאים הבאים:

- מועצה שיש לה תכנית אב/ אסטרטגית ומעוניינת לקדם נושא מסוים.
- מועצה קטנה/ היעדר משאבים הנדרשים.
- חשיבות השטחים הפתוחים אינה נמצאת בסדר היום של המועצה.
- מודעות ומעורבות ציבור התושבים בשטחים הפתוחים מצומצמת.
- לא קיים בפועל ו/או לא קיימת נכונות להקים מערך מסודר לתפעול וניהול השטחים הפתוחים.

מלבד מסלול הפעולה שיבוא לידי ביטוי בסוג תכנית העבודה של המועצה בשנים הבאות, בבחירת מסלול הפעולה ישנן גם משמעויות מבחינת: המבנה הארגוני של המועצה, שיתופי הפעולה, איכות התהליך עצמו, קביעת הנושאים המרכזיים בסדר היום של המועצה, והתהליך עצמו שהמועצה עוברת ליישום והטמעת התהליך.

הערך המוסף של המסלול האסטרטגי הוא ביצועו של תהליך כולל במועצה לקידום השטחים הפתוחים, ובתוך כך גם קידום הנושא אל ראש סדר העדיפויות של המועצה או לכל הפחות, כאחד הנושאים המרכזיים. בנוסף לכך, התהליך מחייב הירתמות של ראש המועצה וגם של השותפים לתהליך, נכונות להיערכות ארגונית והגברת שיתופי פעולה במועצה. התרומה הייחודית של התהליך היא שמחייבת את המועצה לעבור תהליך התבוננות ולימוד עצמי הכולל: אפיון המועצה, הגדרת הצרכים וקביעת שאיפות הפיתוח לטווח הרחוק. התוצר הסופי הצפוי במסלול זה יהיה על פי רוב איכותי יותר ויצור בסיס לסינרגיה בין תחומי הפעילות בשטחים הפתוחים ובין זרועות הביצוע בפועל, כמו גם ייצר כר פתוח לשיתופי פעולה חיצוניים.

יש לציין כי במסלול זה תהליך ההטמעה מצריך יותר היערכות מצד המועצה, וייתכן אף פעולות מקדימות להעלאת המודעות של עובדי המועצה לנושא. לאור העובדה שהתהליך רחב יותר ומורכב יותר הוא עשוי להיות יותר ממושך.

למסלול הפעולה הייעודי ישנן כמה יתרונות בולטים אולם, התרומה הכוללת מבחינת המועצה האזורית ניכרת פחות. במסלול זה, מושג תהליך ממוקד שלא מצריך שינויים במבנה הקיים והוא יכול להיות מופעל ישירות דרך היחידות הרלוונטיות. לאור כך, על פי רוב מסלול פעולה זה קצר יותר ופשוט יותר ליישום מבחינת המועצה. ברם, התוצר הסופי לא נובע מראיה כוללת של צרכי המועצה ולכן צפוי כי לא ייתן מענה מלא/מספק לצרכי המועצה הנוכחיים, ויתייחס במידה פחותה ליעדי המועצה לטווח הארוך. כמו כן, גם באם שיתופי הפעולה יתחזקו, ייתכן מאוד שיהיו מוכוונים לצורך יישום הכלים בלבד.

* רשימת השותפים המומלצים בפורום מוצגת באופן אקראי, אין היררכיה בין המשתתפים. על פי רוב, נציגי היחידות הסביבתיות ירכזו את מירב הפעילות בנושא במועצה.

מסלול פעולה אסטרטגי

כעת, המדריך יסביר בהרחבה את שלבי העבודה במסלול הפעולה האסטרטגי.

מסלול אסטרטגי, שלב 1: אפיון המועצה

מטרת שלב זה הינה קבלת החלטות ואפיון עצמי של המועצה בעבור:

אפיון המועצה לפי צרכיה, מאפייניה ושאיפותיה. מי אני?

מהם הנושאים המרכזיים הנמצאים בראש סדר היום של המועצה ומה כיווני ושאיפות הפיתוח של המועצה בנושאי השטחים הפתוחים בתחומים השונים? כאן צריכה ללוות את הדיון שאלת מפתח מסוג: **מה משמעות חיזוק השטחים הפתוחים למועצה שלי?**

• **זיהוי עתודות הליבה (סוגיות אסטרטגיות) בכל מועצה**

מהן הסוגיות האסטרטגיות/המפתח עימן המועצה צריכה להתמודד בבואה לבחור כלי עבודה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים? כאן צריכות ללוות את הדיון שאלות מפתח מסוג: מה הכי **מטריד/מפריע/מאיים** בנושא השטחים הפתוחים בתחום המועצה שלי? מהם **המשאבים** העומדים לרשותך כרגע כדי לפתור/לקדם פתרונות? באילו **תשתיות** קיימות תוכל להשתמש כדי לממש פתרונות?

תהליך אפיון המועצה יסייע ויכווין בהמשך את בחירת כלי העבודה הנדרשים והמתאימים ביותר לצרכי המועצה, למאפייניה ולשאיפותיה. התהליך כולל **שני שלבים מרכזיים:**

א. **גיבוש היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה.**

ב. **אפיון המועצה לפי סוגיות אסטרטגיות.**

במועצה התקבלה ההחלטה לפעול לפי מסלול הפעולה האסטרטגי. בהתאם לכך, להלן מוצגים בפירוט שלבי העבודה הבאים:

1 אפיון המועצה

גיבוש היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה

אפיון המועצה לפי סוגיות אסטרטגיות

2 בחירת כלים

סינון ראשוני: בחירת כלים בהתאם לאפיון המועצה

סינון נוסף: שקלול ותעדוף הכלים

3 התווית תוכנית עבודה

התווית תוכנית עבודה כללית על ציר הזמן

בנוסף לכך, **מיסוד מנגנון/גוף לתכנון וניהול שטחים הפתוחים** מהווה **המלצה מרכזית** של המדריך לכל המועצות האזוריות.

שלבי העבודה הבאים פשוטים ויכולים להתבצע במלואם ע"י המועצה, אם כי בכל שלב ניתן להסתייע במרכז המועצות האזוריות ו/או ביועצים חיצוניים המומחים בתכנון וניהול שטחים פתוחים או ביועצים ארגוניים.

יש לציין כי שלבי העבודה במסלול הפעולה האסטרטגי מורכבים מעט יותר ומצריכים השתתפות של יותר גורמים, ועל כן ליווי ו/או ריכוז של התהליך ע"י צוות חיצוני יכול לסייע בביצוע התהליך עבור המועצה.

המלצת המדריך

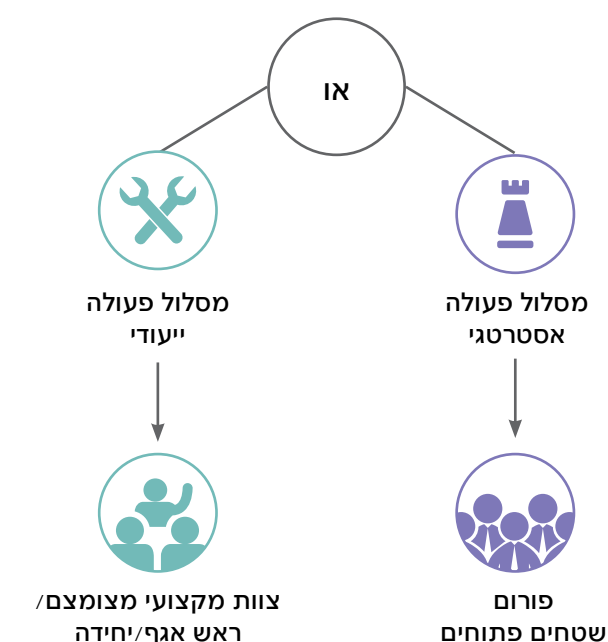
ככל שהתנאים עומדים בפני המועצה האזורית, ישנה **עדיפות לקידום השטחים הפתוחים בצורה מקיפה החולשת על מגוון רחב של תחומים במסגרת עבודה סינרגטית ככל הניתן, ועל כן מומלץ לפעול באמצעות מסלול פעולה אסטרטגי.**

על אף ההבחנה שנערכה בין מסלולי הפעולה במדריך, ניתן להפעיל גמישות ולשלב בין שלבי העבודה ומרכיבי המסלולים השונים. כך למשל, גם באם ראש המועצה בחר לפעול לפי מסלול הפעולה הייעודי, ניתן להקים פורום פעולה רחב יותר לריכוז הפעילות של השטחים הפתוחים במועצה. לחלופין, ניתן לדוגמא להיעזר בשלבי העבודה של המסלול ייעודי לבחירת הכלים במסגרת המסלול האסטרטגי.

חשוב להדגיש כי, המדריך יכול רק **להמליץ על דרכי הפעולה** ושלבי העבודה הרצויים, בעוד שהמועצה יכולה לאמץ לעצמה בכל עת את מסלול הפעולה המתאים לה ביותר.

הצגה ותיאור ההנחיות לביצוע שלבי העבודה הבאים: אפיון המועצה, בחירת הכלים ליישום והתווית תוכנית עבודה (פעולה), יתוארו עבור כל מסלול פעולה בנפרד.

הגורם המבצע של השלבים הבאים יהיה בהתאם למסלול הפעולה שנבחר:

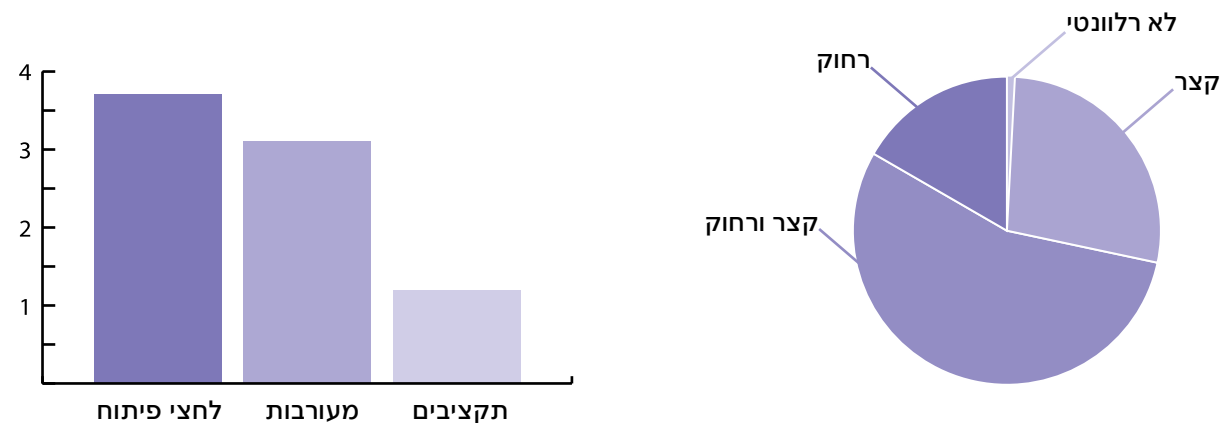

3. **תקציבים** - מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/מקורות מימון?
4. **טווח יישום** - האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים במועצה בטווח המידי או הרחוק? בכל אחת מן הסוגיות המועצה מתבקשת לדרג את עצמה מבין מארבע האפשרויות הבאות אין, נמוך/קצר, בינוני/קצר ורחוק, גבוה/רחוק (או לחלופין בצורה כמותית 1-4) ראה/י להלן:

סוגיה	שאלות להערכת הסוגיה במועצה			
לחצי פיתוח	האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?			
מעורבות המועצה	באיזו מידה המועצה מעורבת/שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?			
תקציבים	מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/מקורות מימון?			
טווח יישום	האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים בתחומה בטווח המידי או הרחוק?			
	לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
	לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
	לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
	לא רלוונטי	קצר	קצר ורחוק	רחוק

בדומה לשלב הקודם, ניתן לשקלל את הערכת דירוג המשתתפים באופן כמותי ובהתאם להצביע באופן ישיר על הסוגיות המהותיות ביותר מבחינת המועצה.

לביצוע תהליך האפיון במועצה (שני השלבים) ניתן להיעזר גם בשימוש בכלי ממוחשב עם מענה מידי הנמצא באתר המדריך.

בתום שלב האפיון, ניתן לגשת לשלב הבא, השלב השלישי - בחירת כלי עבודה.

אפיון המועצה, חלק ב:

אפיון המועצה לפי סוגיות אסטרטגיות

השלב השני מכווין את המועצה להצביע על מיקומה ביחס למספר סוגיות אסטרטגיות:

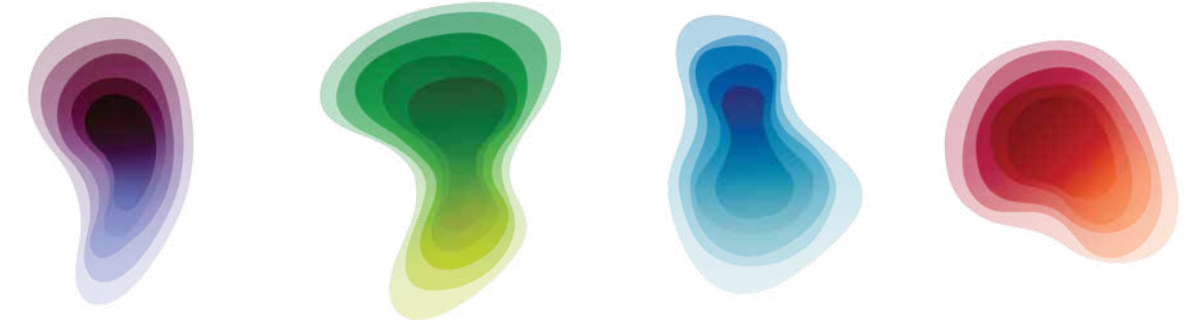
- איומים ולחצים** - האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?
- מעורבות המועצה** - באיזו מידה המועצה מעורבת/שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?

אפיון המועצה, חלק א:

גיבוש היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה

בשלב הראשון המועצה מתבקשת לבחור את תחומי הפעילות הקשורים לשטחים הפתוחים בהם היא מתאפיינת ביותר, ו/או מעורבת או יוזמת, אל מול התחומים בהם המועצה שואפת להתפתח בעתיד. התחומים הם:

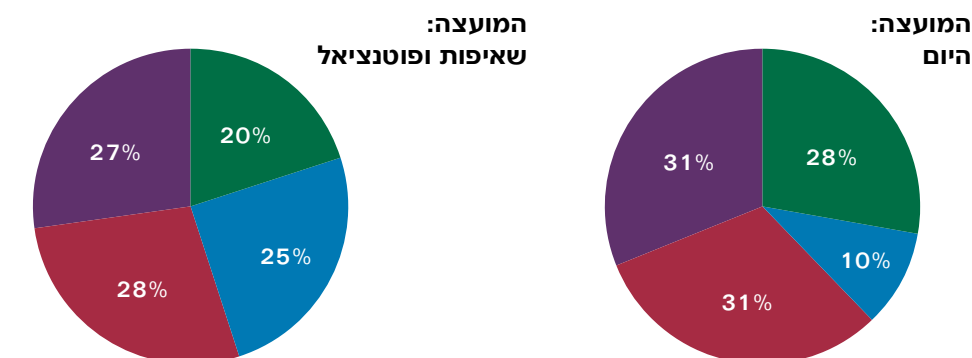
קיימות וסביבה **תיירות, פנאי ונופש** **חקלאות** **חברה, קהילה וחינוך**

על מנת לקבוע את מאפייני המועצה וכיווני הפיתוח לעתיד, דרגו כל תחום מ-1 עד 10 על פי השאלות. (1 - נמוך ביותר, 10 - גבוהה ביותר)

שאלה	חקלאות	פנאי ונופש ותיירות	סביבה וקיימות	קהילה וחברה (חינוך)
אופי המועצה: מה אופי המועצה / במה מתאפיינת המועצה?				
מעורבות המועצה: היכן המועצה יוזמת יותר ו/או במה המועצה מעורבת?				
פוטנציאל התפתחות: באיזה תחומים המועצה רוצה לפתח את השטחים הפתוחים/מצוי הפוטנציאל הרב ביותר?				

בכל שאלה ניתן לבחור יותר מתחום אחד, למעט בשאלת תחומי הפיתוח (הגבלה לשני תחומים בלבד). ניתן לבצע את הדירוג גם בצורה כמותית (מ-1 עד 10) עבור כל תחום פעילות ואז לשקף את העדיפויות באופן ישיר באמצעות גרף (כמוצג להלן).

המועצה תוכל לבחון מה מידת התאמת הכלי מבחינת חוסנו ללחצי פיתוח וסוגיות אסטרטגיות נוספות בשלב הסינון הבא, בשימוש ב'תיק הכלי'.

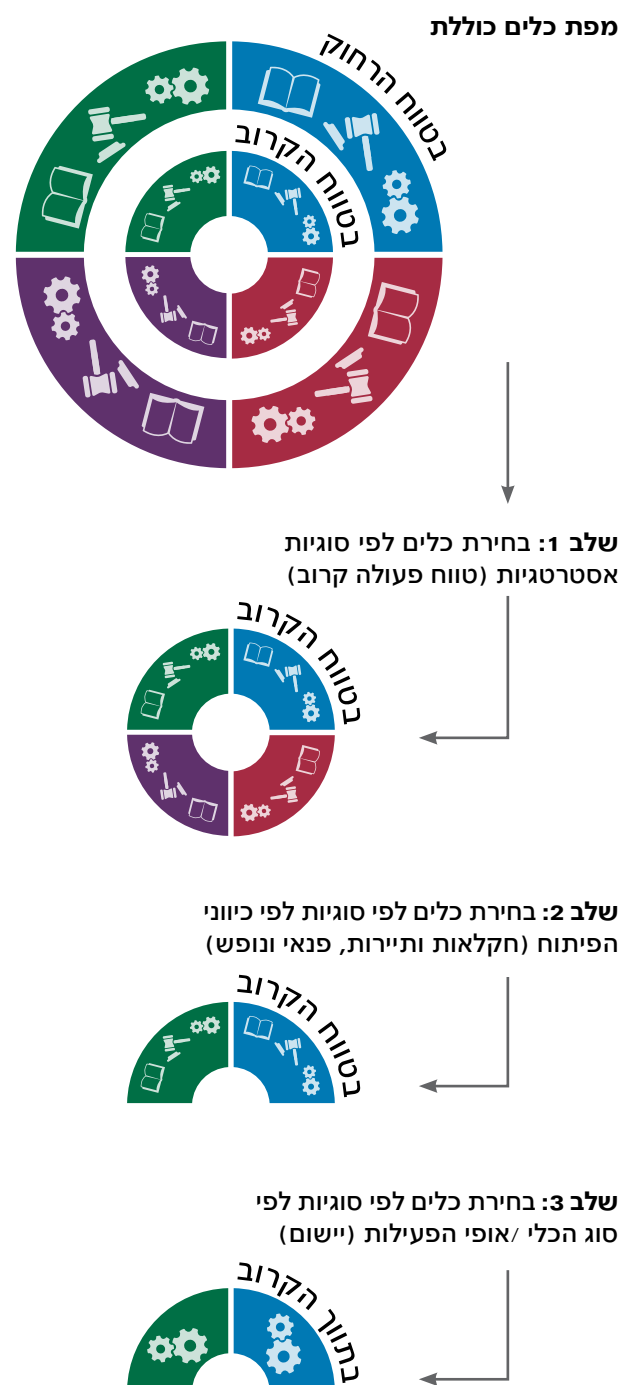
מאפיון המועצה ניתן לאתר את כל הכלים שעשויים להיות רלוונטיים. ישנה **עדיפות לבחור כלים מכל אחד מתחומי הפעילות**, או לכל הפחות ממרביתם. כלים להם קיים ממשק עם תחומי פעילות נוספים יקבלו עדיפות. כמוכן יש לסנן כלים שכבר מומשו במועצה או שנמצאים בשלבי הטמעה.

בנוסף, ניתן להיעזר בכלי ממוחשב ייעודי למיקוד הכלים המתאימים למועצה עם מענה מיידי – מערך ממוחשב העומד לרשות המשתמש (באתר המדריך) לניתוח מאפייני המועצה והסוגיות האסטרטגיות והצעת תמהיל כלים בהתאם. התמהיל שיוצע יכלול כלים מכל תחומי הפעילות בשטחים הפתוחים על מנת לייצר תכנית כוללת רב תחומית, תוך התייחסות לכל ההיבטים שהוערכו בתהליך האפיון: תשתיות ותקציבים העומדים בפני המועצה, רמת לחצי פיתוח, מידת מעורבות המועצה בתכנון וניהול השטחים הפתוחים וטווח היישום המבוקש. בנוסף, יוצעו מספר כלים נוספים המומלצים במדריך מתוך ראייה ארצית כוללת שמקדם מרכז המועצות האזוריות לקידום לשמירת השטחים הפתוחים במועצות האזוריות. (כלים אלו מבוססים על התובנות שעלו מניתוח הצרכים הקיימים והמגמות העתידיות בשטחים הפתוחים בישראל במסגרת הכנת המדריך).

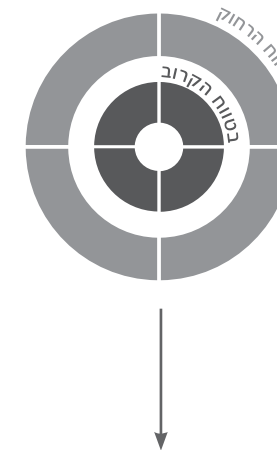
ליצירת תמהיל כלים למועצה באמצעות הכלי הממוחשב יש להזין את תוצאות תהליך האפיון כאשר: ראשית יש להזין את הניתוח הכמותי של מאפייני המצב הקיים, לאחר מכן את שאיפות הפיתוח, ולבסוף את הערכה הסופית של כל אחת מן הסוגיות האסטרטגיות. בנוסף, יש לסמן ולסנן מראש מרשימת הכלים הכוללת את כל הכלים המבוצעים במועצה לרבות הכלים המצויים בתהליך הכנה/לקראת מימוש.

מכאן, למעשה מתחיל תהליך של לימוד של כל אחד מן הכלים המוצעים ובחירה של הכלים המועדפים ביותר ע"י המועצה – ראה/י פירוט בשלב הבא. מומלץ להמשיך ולבצע את תהליך בחירת הכלים באמצעות פורום שטחים פתוחים בתהליך הכולל דיון וקבלת החלטות, אולם ניתן לבצע זאת גם ע"י היחידה המקצועית מהמועצה עבור כל תחום בנפרד.

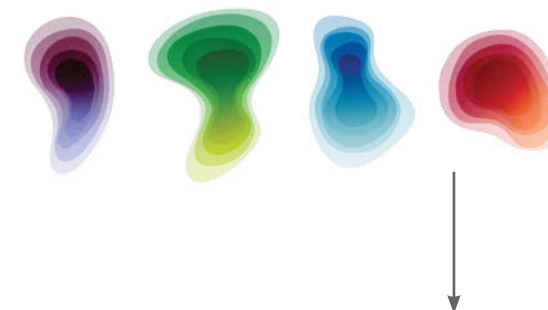
כך למשל, מועצה בעלת מאפיינים חקלאיים ותיירותיים דומיננטים שרמת האיומים והלחצים על השטחים הפתוחים בה היא גבוהה מצד אחד, ומצד שני היא בעלת משאבים מצומצמים מאוד, תבחר כלים שתוכל ליישם בטווח המיידי בתחומי החקלאות והתיירות. במקרה שלחצי הפיתוח ממשיים, רצוי לבחור בכלים מסוג היישום או הממשל. ראי/ה דוגמא להלן.

• **טווח היישום:** יש לבחור את טווח היישום הרצוי – לביצוע מיידי או לשלב הבא.

• **כיווני הפיתוח:** מתוך טווח היישום המבוקש יש לבחור את תחומי הפעילות המועדפים לטיפול/טיפול ע"י המועצה (חקלאות/תיירות פנאי ונופש/סביבה וקיימות/ חברה וקהילה (חינוך)).

• **סוג הכלי:** באם קיים צורך, ניתן לבחור את הכלים גם לפי אופי הפעילות/סוג הכלי – ידע/ממשל/יישום.

(הסיווג לסוגיות אסטרטגיות מהווה רובד נוסף, אך הוא רלוונטי רק לשלב הסינון הבא).

מסלול אסטרטגי, שלב 2:

בחירת כלי עבודה ליישום התהליך

תהליך בחירת כלי עבודה מתבסס על תהליך אפיון המועצה וקביעת כיווני הפיתוח שנערך בשלב הקודם. תהליך בחירת כלי העבודה כולל שני שלבים מרכזיים:

א. סינון ראשוני: בחירת הכלים בהתאם לאפיון המועצה
ב. סינון שני: שקלול ותעדוף הכלים

רציונאל: שני המהלכים מהווים שלבים מתודולוגיים לסינון ובחירת כלי העבודה הנדרשים והמתאימים ביותר למועצה.

קודם בחירת כלי העבודה במדריך חשוב לבחור אחד מכלי הליבה המוצעים במדריך, כלים המהווים בסיס מקצועי מקיף לקידום תהליכי תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה ושלב מקדמי ליישום מרבית הכלים המוצעים במדריך – ראה/י פירוט בפרק 'כלי הליבה'.

להלן הנחיות מפורטות לביצוע שלבי בחירת הכלים למועצה:

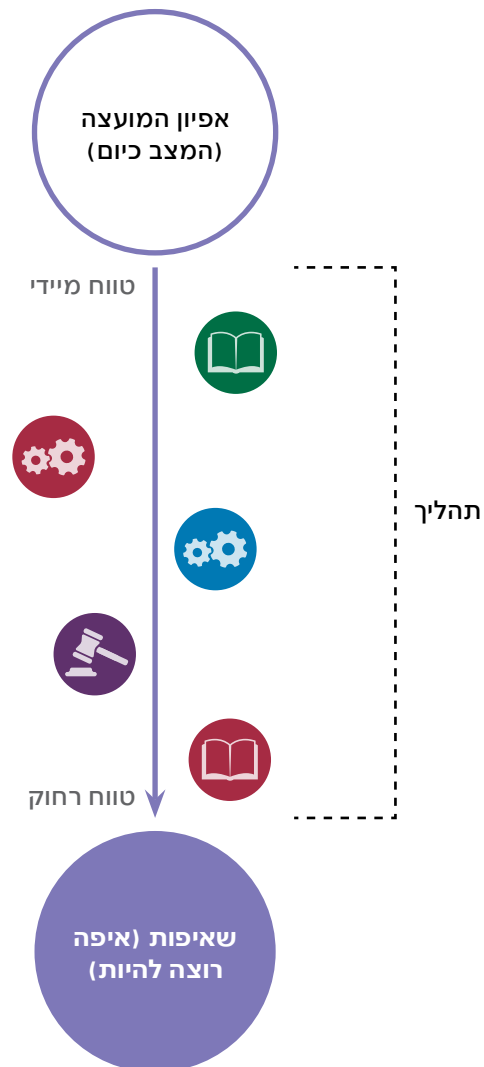
בחירת כלים, שלב א: סינון ראשוני

בחירת הכלים בהתאם לאפיון המועצה

תהליך זה מתבצע באופן הבא: בהתאם לתהליך אפיון המועצה שנערך בשלב הקודם ובאמצעות אינדקס הכלים הכולל, כל שיש לעשות בשלב זה הוא לאתר את הכלים המתאימים ביותר למועצה לפי הסדר הבא – ראה/י תרשים להלן (ניתן להיעזר גם באינדקס הכלים הממוחשב באתר):

במידת הצורך, המועצה יכולה לעשות הבחנה בין כלים מרכזיים לבין כלים משניים/נלווים.

תוצאות השקלול יציגו את הכלים לפי הציון המשוקלל, לפי הסדר (מהגבוה אל הנמוך).

הציון המשוקלל של הכלי יכול להצביע על הכלים החשובים ו/או המתאימים ביותר למועצה.

רצוי שבתום התהליך יועמדו כ- 5-8 כלים ליישום לכל היותר כולל כלי הליבה.

המשך הדיון יתקיים בקבוצת הכלים שקיבלו את הציון המשוקלל הגבוה יותר, תמהיל של כ- 5-8 כלים, בהתאם לבחירת המועצה, ואשר לפי דירוגם מוצעים להשתלב בתכנית העבודה של המועצה. הדיון צריך להתמקד בשאלה האם הכלים האלה מגלמים את הסל האופטימלי עבור צרכי המועצה. ניתוח בהיבטים של ישימות, פיזור תחומי אחריות, מענה לטווח ארוך/קצר וכו'. ניתן לשנות את תמהיל הכלים במהלך הדיון, ממשק ממוחשב מאפשר משחק של גרירת כלים חלופיים לשדות הכלים שנבחרו והחלפה ביניהם (כך שתמיד נשארים מס' כלים נבחרים למעלה, לפי בחירת המועצה).

לקראת גיבוש תכנית העבודה בשלב הבא, תנאי הכרחי הוא להוסיף ולהעמיק בכל אחד מן הכלים שנבחרו. לשם כך, יש לגשת לחלקו השני של תיק הכלי המוסיף ומרחיב אודות הכלי ומספק מידע אופרטיבי להפעלתו, ולקרוז בעיון את כל תכולתו. באופן זה ניתן ללמוד יותר על מהות הכלי, מאפייניו, אופן הפעלתו ועם אילו כלים רצוי שישתלב. יתכן כי בשלב העמקה זה, יימצאו כלים נוספים שאינם רלוונטיים/נדרשים למועצה. מוצע כי המשך למידת הכלים תבוצע בצוותים מקצועיים לפי תחומי הפעילות. רצוי לבצע שלב סינון נוסף (לפני התווית תכנית העבודה) שמטרתו סקירת כלים ובדיקה מחודשת של בחירת הכלים בהתאם לתובנות הלמידה ובדיקה הפרטנית של הכלים.

מסלול אסטרטגי, שלב 3: התווית תכנית עבודה על ציר הזמן

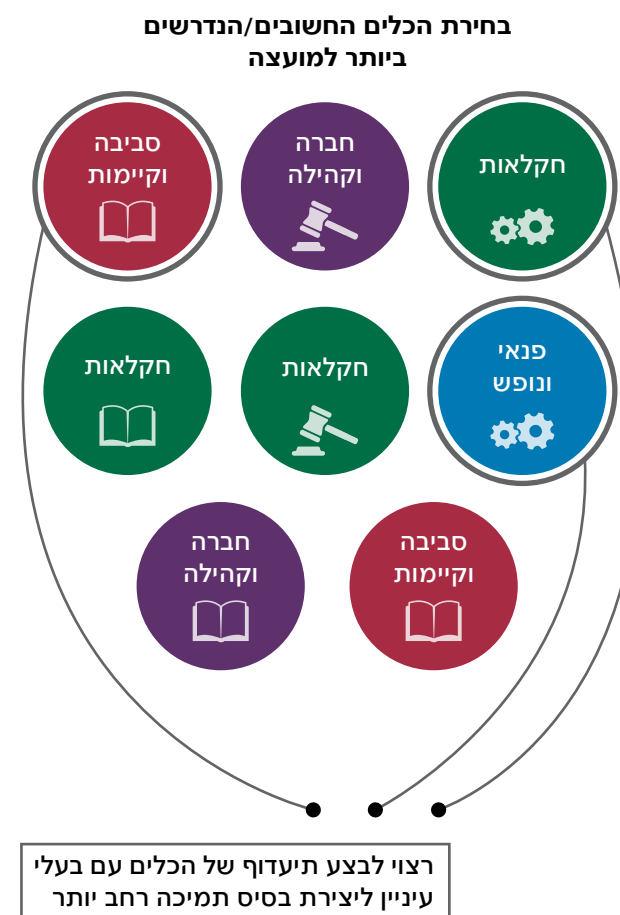
שלב זה מהווה **השלב האחרון** בתהליך העבודה ותוצרו המרכזי הוא **פיתוח והפעלה של תהליך רב תחומי** לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה.

בעוד שהשליבים הקודמים היו שלבים מתודולוגיים, מטרת שלב זה הינה גיבוש **תוצר אופרטיבי** באמצעות פרישת הכלים הנבחרים על ציר הזמן ובנית **תכנית עבודה רב שנתית** למועצה הכוללת כלים בתחומים השונים.

עם כך, לאחר סיום בחירת הכלים החשובים ו/או המתאימים ביותר למועצה, ניתן להציב את תהליך העבודה על ציר זמן מתחילתו ועד סופו, תוך העמדת הצרכים הקיימים אל מול שאיפות הפיתוח של המועצה. זהו למעשה השלב של תכנית העבודה שיפותח ויורחב בהמשך. בתוך תהליך העבודה נכללים הכלים השונים שנבחרו לקידום השטחים הפתוחים במועצה ומסווגים לפי טווח היישום שלהם ותחומי הפעילות – ראה/י איור להלן. בנוסף, על המועצה להתייחס לאפשרויות המימון של הכלים, לחלוקת תחומי האחריות ועוגנים על ציר הזמן. כמו כן, כדאי להתייחס בשלב זה גם לערוצי שיתוף בעלי העניין והציבור בתוך המועצה ובקהילה ליישום הכלים.

בהתאם לפרישה זו, ניתן לגזור **תכנית עבודה רב שנתית למועצה** (טבלת גאנט). תכנית העבודה תפותח ותגובש בהתאם למאפייני הכלים, תוך התאמה לתנאי המועצה הקיימים, צרכיה המיידיים ושאיופיה לעתיד.

2016							2015					
07	06	05	04	03	02	01	12	11	10	09	08	
												כלי 1
												כלי 2
												כלי 3
												כלי 4
												כלי 5
												כלי 6

בחירת כלים, שלב ב: סינון שני: שקלול ותעדוף כלים

לאחר שאותרה קבוצת הכלים שעשויה להיות רלוונטית למועצה, יש לגשת לכל אחד מן הכלים ולבחון האם הכלי מעניין ו/או מתאים ויכול לתת מענה לצרכי המועצה. קריאת חלקו הראשון של תיק הכלי (תעודת הזהות) יכולה לספק התרשמות כללית לגבי הכלי והאם הוא יכול להיות רלוונטי למועצה.

מוצע לקיים סדנא ייעודית במסגרת פורום השטחים הפתוחים במועצה שמטרתה היכרות ולימוד ראשוני של הכלים לצורך בחירת הכלים שישולבו בתכנית העבודה (ראה/י בחלק ג' – הטמעה במועצה).

לאחר לימוד כל הכלים המוצעים למועצה ניתן להתחיל בביצוע שלב בחירת הכלים.

בשלב זה, המועצה מבצעת **תיעוד של הכלים החשובים ו/או הנדרשים ביותר למועצה** מתוך הכלים שמיינו ונבחרו עד כה בתהליך העבודה. הכלים שייבחרו בשלב זה, אלו הכלים שישולבו בהמשך בתכנית העבודה של המועצה לקידום וטיפול השטחים הפתוחים בתחומה.

לצורך שקלול ותעדוף הכלים מומלץ להיעזר בטבלה המצורפת להלן. יחד עם זאת, תהליך הדירוג והתיעוד יכול להתבצע לפי שיקולים אחרים או באמצעים שונים המתאימים ונוחים למועצה. המדריך כולל כלי ממוחשב לביצוע תהליך שקלול הכלים.

הטבלה להלן מציעה לדרג את הכלים לפי 5 קריטריונים:
ראשית כל, הערכת מידת הישימות של הכלי במועצה והערכת טווח הישימות של הכלי – יישום בטווח המיידי או הארוך. קריטריון זה מהווה תנאי סף לכלי. לאחר מכן, יש לדרג את הכלי ביחס לסוגיות האסטרטגיות: מענה לאיומים ולחצי פיתוח, התאמה תקציבית והתאמה למידת מעורבות של המועצה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

כל משתתף מבצע הערכה ודירוג של הכלים שנבחרו בשלב הקודם. בהמשך יש לערוך שקלול של הערכת הישימות של הכלי ושל הדירוג הכולל של הכלי של כל המשתתפים. ניתן גם להגביל את מספר הכלים הנבחרים מראש, כך שכל משתתף בוחר את 5-8 כלים הכלים המתאימים ביותר למועצה.

שם הכלי	ישימות (תנאי סף) (5-1)	טווח יישום (קצר/ארוך)	ולחצי פיתוח (5-1)	איומים (5-1)	תקציבים (5-1)	מעורבות המועצה בתכנון וניהול שטחים פתוחים (5-1)	הערות/תנאים למימוש
כלי מסוג חקלאות							
כלי מסוג פנאי ונופש							
כלי מסוג סביבה וקיימות							
כלי מסוג חברה וקהילה							

המסלול הייעודי

במועצה התקבלה ההחלטה לפעול לפי מסלול הפעולה ייעודי. בהתאם לכך, להלן מוצגים בפירוט שלבי העבודה הבאים:

1 איפיון המועצה

גיבוש היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה

איפיון המועצה לפי סוגיות אסטרטגיות

2 בחירת כלים

סינון ראשוני: בחירת כלים בהתאם לאיפיון המועצה

סינון נוסף: שקלול ותעדוף הכלים

3 התוית תוכנית עבודה

התוית תוכנית עבודה כללית על ציר הזמן

מסלול הפעולה הייעודי מכווין את המועצה לפעול ישירות בתחומים הרצויים/הנדרשים ו/או החשובים לה ביותר. שלבי העבודה במסלול הייעודי זהים במהותם למסלול האסטרטגי, אולם הם פשוטים ומהירים יותר. מעבר לכך, תהליך האפיון ובחירת כלי העבודה מתבצע ע"י כל יחידה מקצועית בנפרד, בהתאם לתחום המקצועי בו הוא עוסק ומתמחה, או כאמור לפי החלטת ראש המועצה, ולא בתהליך כלל מועצתי.

כעת, המדריך מסביר בהרחבה את שלבי העבודה במסלול הפעולה הייעודי.

מסלול ייעודי, שלב 1:

אפיון המועצה

מטרת השלב הינה בחירת התחומים בהם המועצה מעוניינת להתמקד/לטפח וזיהוי מאפייני הפעילות והצרכים בכל תחום שנבחר. תהליך אפיון המועצה מתבצע בשני שלבים, באופן הבא:

איפיון המועצה, שלב ראשון:

בחירת היעדים ותחומי הפעילות הנדרשים/בעלי עדיפות לקידום במועצה

ראשית כל, יש לבחור מהם התחומים בהם נדרש ורצוי לשפר את הפעילות הקיימת במועצה ו/או באילו תחומים המועצה שואפת להתפתח – התחומים הם:

קביעת היעדים ו/או התחומים בהם נדרש לפעול תהיה:

- ע"י ראש המועצה או;
- ע"י מנהל/ראש היחידה/האגף/הועדה האחראית לאותו תחום בצורה ישירה. ראש המועצה יכול לאמץ המלצות המגיעות מהצוות המקצועי במועצה שממליץ על קידום נושא התכנון והניהול של השטחים הפתוחים.

בשני המקרים מומלץ להקים צוות מצומצם, שיפעל ליישום התהליך בהתאם לנושאים וליעדים שייקבעו.

ראש המועצה יכול להיעזר בהנחיות לאפיון המועצה לקביעת היעדים – כיווני הפיתוח (מתוך ההנחיות למסלול הפעולה האסטרטגי).

איפיון המועצה, שלב שני:

בחירת הכלים הנחוצים למועצה באמצעות שאלון הערכה ייעודי

השלב השני הוא אפיון צרכי המועצה באמצעות שאלון הערכה ייעודי לכל תחום פעילות. שאלון הערכה הייעודי מכווין את המועצה לבחירת הכלים המתאימים ביותר למועצה בהתאם למאפייניה ולצרכיה.

כל משתמש מתבקש לענות על השאלון הייעודי בתחומו בלבד. השאלון מורכב משאלות שונות שמטרתן לזהות את מאפייני המועצה וללמוד על אופי הפעילות בתחום הפעילות המסוים, להעריך מה התשתית והמשאבים הקיימים לפעילות הנוכחית, האם קיימים מטרדים ו/או איזורים הנובעים מהפעילות או מאיזורים עליה, ולבחון לאילו כיוונים המועצה שואפת להתפתח.

בהתאם להערכה ולאפיון המועצה (קרי התשובות לשאלון), **השאלון יכווין לכלים שנמצאו כמתאימים ונדרשים ביותר לצרכי המועצה באופן מיידי באמצעות כלי ממוחשב ייעודי.**

מבין הכלים המתאימים למועצה חשוב לבחור לפחות אחד מבין כלי הליבה המוצעים במדריך כלים המהווים בסיס מקצועי מקיף לקידום תהליכי תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה ושלב מקדמי ליישום רבים מהכלים המוצעים במדריך – ראה/י פירוט בפרק 'כלי הליבה'.

שאלון הערכה ייעודי – חקלאות

סל הכלים המלא לחיזוק החקלאות כולל 12 כלים:

- סקר עיבוד חקלאי
- זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים
- שימוש המערכת מידע לניהול שטחים פתוחים
- הכנת תכנית מרחבית כוללת לשטחים הפתוחים
- אמנה חקלאית כפרית
- אימוץ והטמעת חוק עזר לחקלאות
- קידום חקלאות תומכת סביבה
- הגברת שתוף פעולה עם המו"פ
- מיסוד התאגדות/הקמת ועדה חקלאית משותפת
- חיזוק מערך פיקוח ואכיפה
- חיזוק הועדה החקלאית
- שילוב ניטור בדפוסי העבודה של המועצה

על מנת למצוא מה הכלים המתאימים למצב המועצה שלכם – אנא ענו על השאלות שבטבלה:

שאלות להערכת נושא החקלאות במועצה	כן/לא
האם ענף החקלאות מהווה מקור תעסוקה משמעותי במועצה?	
האם ישווי המועצה הם ישובים בעלי אופי חקלאי?	
האם היקף השטחים החקלאיים גבוה ביחס לסה"כ השטחים הפתוחים במועצה?	
האם פעילות חקלאית תעשייתית נפוצה במועצה?	
האם היקף השטחים החקלאיים שאינו מעובד גדול יחסית?	
האם למועצה ויישוביה יש זיקה ייחודית/היסטורית לפעילות החקלאית?	
האם המועצה מושפעת מלחצי פיתוח ואיומים שונים על השטחים החקלאיים?	
האם למועצה/הועדה החקלאית יש קשר רציף ותדיר עם הקהילה החקלאית?	
האם קיימים נהלי עבודה סדירים בין המועצה לחקלאים?	
האם קיימת במועצה/ועדה חקלאית תכנית עבודה לתכנון וניהול המרחב החקלאי, לרבות מערך מעקב ובקרה (תכנון מול ביצוע, חיתוכי מצב)?	
האם למועצה/הועדה החקלאית מדיניות סדורה לתכנון וניהול המרחב החקלאי?	
האם למועצה/הועדה החקלאית יש קשר רציף ותדיר עם המחוז?	
האם למועצה קיים מסד נתונים לגבי הגידולים החקלאיים וההיקפים שלהם בשטחי המועצה (סקירה, ניתוח, מיפוי)?	
האם במועצה נערך לימוד כולל של השטחים הפתוחים וערכי טבע והנוף הנכללים בהם (סקירה, ניתוח, מיפוי)?	
האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין הפעילות החקלאית בשטחי המועצה: פסולת חקלאית, הדברות, ריסוסים?	
האם נוצרים מטרדים סביבתיים עקב הפעילות החקלאית?	
האם ישנם נהלים סדירים לפעילות החקלאית בשטחי המועצה?	
האם לחקלאי המועצה יש זיקה לשטחים הפתוחים ותפישת אחריות לשמירתם? האם החקלאים מעורבים/לוקחים חלק בשמירת השטחים הפתוחים במועצה?	
האם התפישה המעודדת חקלאות מקיימת נמצאת בסדר היום של המועצה ו/או הועדה החקלאית ובפעילותה?	

את השאלון המלא ניתן לראות בפרק הנספחים (עמ' xxx)

לצורך שקלול ותעדוף הכלים ניתן להיעזר בטבלה המצורפת להלן. יחד עם זאת, תהליך הסינון והתיעודף יכול להתבצע לפי שיקולים אחרים או באמצעים שונים המתאימים ונוחים למועצה. שימוש בטבלה שלהלן אפשרי באמצעות כלי ממוחשב ייעודי באמצעותו ניתן לבצע באופן ישיר את הניתוח ולקבל מענה מיידי.

הטבלה להלן מציעה לדרג את הכלים הנבחרים לפי 5 קריטריונים:

ראשית כל, הערכת מידת הישימות של הכלי במועצה והערכת טווח הישימות של הכלי – יישום בטווח המיידי או הארוך. קריטריון זה מהווה תנאי סף לכלי. לאחר מכן, יש לדרג את הכלי ביחס לסוגיות האסטרטגיות: מענה לאיומים ולחצי פיתוח, התאמה תקציבית והתאמה למידת מעורבות של המועצה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

כל משתתף מבצע הערכה ודירוג של הכלים שנבחרו. בהמשך יש לערוך שקלול של הערכת הישימות של הכלי ושל הדירוג הכולל של הכלי של כל המשתתפים.

תוצאות השקלול יציגו את הכלים לפי הציון המשוקלל, לפי הסדר (מהגבוה אל הנמוך). הציון המשוקלל של הכלי יכול להצביע על הכלים החשובים ו/או המתאימים ביותר למועצה. רצוי שבתום התהליך ייבחרו כ-4 כלים ליישום לכל היותר – בתחום הפעילות המבוקש, ובכלל זה כדאי שיכלל גם כלי ליבה.

בהמשך רצוי לקיים דיון לגבי קבוצת הכלים שקבלו את הציון המשוקלל הגבוה יותר ואשר לפי דירוגם מוצעים להשתלב בתכנית העבודה של המועצה. הדיון צריך להתמקד בשאלה האם הכלים האלה מגלמים את הסל האופטימלי עבור צרכי המועצה בתחום הפעילות המסויים, האם הכלי רלוונטי מבחינת המועצה בהיבטים של ישימות, פיזור תחומי אחריות, מענה לטווח ארוך/קצר וכו'. ניתן לשנות את תמהיל הכלים במהלך הדיון.

בבחירת הכלים החשובים/הנדרשים ביותר בכל תחום, רצוי לבצע תיעודף עם בעלי עניין ליצירת בסיס תמיכה רחב יותר.

לאחר שהתקבלו הכלים המתאימים ביותר למועצה, ניתן לגשת לשלב הבא, השלב השני – תהליך בחירת כלי עבודה.

מסלול ייעודי, שלב 2: בחירת כלי עבודה

תהליך בחירת כלי העבודה ליישום במועצה מורכב מתהליך לסינון הכלים שקלולם ותעדופם.

בחירת כלי עבודה, תהליך סינון ראשוני: בחירת הכלים בהתאם לאפיון המועצה

לאחר שאותרה קבוצת הכלים העשויה להיות רלוונטית למועצה באמצעות שאלון הערכה, יש לגשת לכל אחד מן הכלים ולבחון האם הכלי מעניין ו/או מתאים ויכול לתת מענה לצרכי המועצה. קריאת חלקו הראשון של 'תיק הכלי' יכולה לספק התרשמות כללית לגבי הכלי והאם הוא רלוונטי למועצה.

במידה והכלי עשוי להיות מתאים למועצה, ניתן להמשיך לחלקו השני של תיק הכלי, המוסיף ומרחיב אודות הכלי ומספק מידע אופרטיבי להפעלתו.

בחירת הכלים לפי אפיון המועצה (אופציונאלי)

להפעלת מסננת נוספת בבחירת הכלים, ניתן להיעזר גם בהנחיות לבחירת הכלים לפי אפיון המועצה במסלול הפעולה האסטרטגי, הכולל סיווג של הכלים לפי הסוגיות האסטרטגיות (המפורטות בתעודת הזהות): עמידה בלחצי פיתוח ואיומים על השטחים הפתוחים, היקף המשאבים הנדרש, מידת מעורבות המועצה וטווח ההשפעה של הכלי. מידע זה אמנם קשור לסוגיות מקדמיות שנבחנו במסגרת תהליך העבודה במסלול הפעולה האסטרטגי, אולם שימוש בסיווגים אלו יכול לסייע בהכוונה ומיקוד נוסף לכלים הנחוצים והישימים מבחינת המועצה.

בחירת כלי עבודה, סינון נוסף: שקלול ותיעודף הכלים

לאחר בחירת כל הכלים המובילים מתוך רשימת הכלים המומלצת מביצוע השאלון, ניתן להתחיל בביצוע תהליך הסינון הנוסף לשקלול ותעדוף הכלים.

בשלב זה, מנהל היחידה או צוות ההיגוי המצומצם מבצעים תיעודף של הכלים החשובים ו/או הנדרשים ביותר למועצה בכל תחום, מתוך הכלים שמויינו ונבחרו עד כה בתהליך העבודה. אלו הכלים שישולבו בהמשך בתכנית העבודה של המועצה לקידום וטיפול השטחים הפתוחים בתחום שייבחר. ככלל, רצוי לבצע תיעודף של הכלים בכל תחום עם בעלי עניין ליצירת בסיס תמיכה רחב יותר.

טבלת דירוג הכלים

שם הכלי	ישימות (תנאי סף) (5-1)	טווח יישום (קצר/ארוך)	ולחצי פיתוח (5-1)	תקציבים (5-1)	מעורבות המועצה בתכנון וניהול שטחים פתוחים (5-1)	הערות/ תנאים למימוש
כלי מסוג חקלאות						
כלי מסוג פנאי ונופש						
כלי מסוג סביבה וקיימות						
כלי מסוג חברה וקהילה						

הערכה וסיכום הכלים המתאימים והמומלצים ביותר למועצה בכל תחום פעילות בהתאם לאפיון (הסוגיות בשאלון הערכה) – יבוצעו במדריך באמצעות כלי ממוחשב ייעודי.

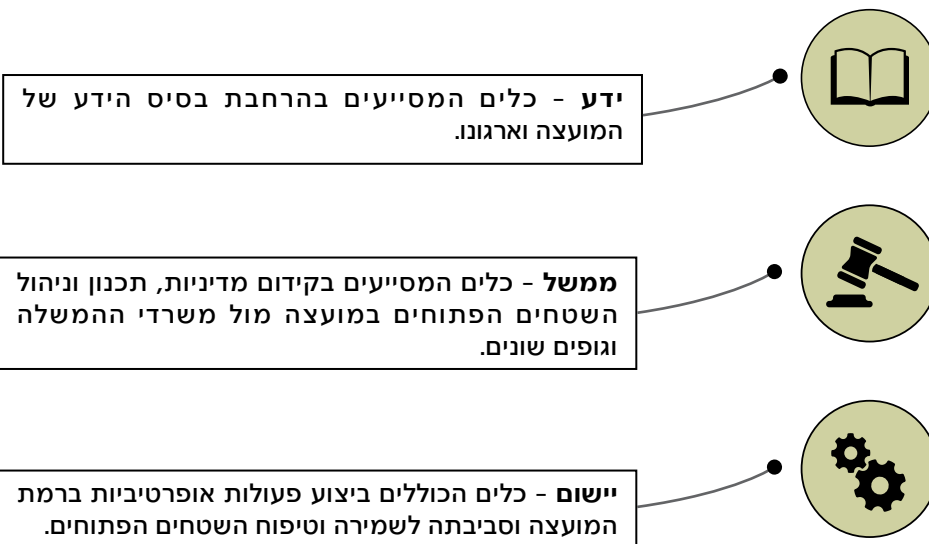
בתרשים שלהלן ניתן לראות דוגמא לאופן התאמת הכלים המומלצים בשאלון הערכה בתחום החקלאות, עבור חלק מן הסוגיות. לפי התשובה (כן או לא) תוכלו לראות איזה כלי רלוונטי עבור צרכי המועצה.

שאלון הכוונה ייעודי בתחום החקלאות למועצה אזורית – התאמת כלים למאפייני המועצה						
סוגיה / אפיון למועצה	כלי בתחום החקלאות	כן / לא	ועדה חקלאית / משותפת / תאגיד חקלאי	הרחבת מערך הניהול היישומי (פיקוח ואכיפה)	חיזוק ועדות חקלאיות	קידום חקלאות / תומכת סביבה
האם ענף החקלאות מהווה מקור תעסוקה משמעותי במועצה?	כן	לא	כלי זה מתאים			כלי זה מתאים
האם למועצה/הועדה החקלאית ישנה מדיניות סדורה לתכנון וניהול המרחב החקלאי?	כן	לא	כלי זה מתאים			
האם קיימים נהלי עבודה סדירים בין המועצה לחקלאים?	כן	לא	כלי זה מתאים			כלי זה מתאים
האם במועצה נערך לימוד כולל של השטחים הפתוחים וערכי טבע והנוף הנכללים בהם (סקירה, ניתוח, מיפוי)?	כן	לא				כלי זה מתאים
האם נוצרים מטרדים סביבתיים עקב הפעילות החקלאית?	כן	לא	כלי זה מתאים			כלי זה מתאים
האם התפישה המעודדת חקלאות מקיימת נכללת בסדר היום של המועצה ו/או הועדה החקלאית ובפעילותה?	כן	לא				כלי זה מתאים
האם קיים דור המשך משמעותי במגזר החקלאי במועצה?	כן	לא	כלי זה מתאים			כלי זה מתאים

כלי ליבה

ארגז הכלים במדריך כולל למעלה מ- 30 כלים לתכנון וניהול שטחים פתוחים. כלים אלו מסווגים לפי תחומי הפעילות, טווח היישום שלהם וסוג הכלי - המייצג בפועל את מישור הפעילות של הכלי:

הכלים מקבוצת הידע מהווים במדריך כלי הליבה לתהליך תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה. ללא תהליך איסוף מידע וניתוח המצב הקיים של השטחים הפתוחים, ולו במידה בסיסית, קידום תהליך תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה לטווח הארוך לא יהיה מבוסס באופן מספק, וצפוי כי לא ישכיל לשקף במידה המיטבית את הצרכים של השטחים הפתוחים, בהתאם למאפייניהם ולפעילות המתקיימת בהם. יתר על כן, היעדר מאגר מידע בסיסי ייצור מורכבות בזיהוי המגמות העתידיות, הגדרת היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה ומעקב אחר השינויים והתהליכים המבוקשים.

על מנת לקדם תהליך תכנון וניהול מושכל ומשמעותי של השטחים הפתוחים במועצה האזורית חשוב לבחור לפחות אחד מכלי הליבה הנכללים במדריך. כלים אלו מהווים הבסיס המקצועי ליישום המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים במועצה וליישום תכנית הפעולה. לאחר בחירת כלי הליבה בשלב הראשון, ניתן להתחיל בבחירת הכלים השונים במדריך המכוונים ליישום בפועל מכלים באפיקי המדיניות והממשל ועד לביצוע פעולות בשטח.

שלושת כלי הליבה במדריך הינם:

- זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים - בחינת שימושים הדדיים
- סקר ערכי טבע, נוף, חקלאות - סקרי שטחים פתוחים
- זיהוי רוח המקום ומאפייניו

בחירת כלי הליבה למועצה צריכה להיעשות בהתאם למידע העומד ברשותה כיום (והתאמתו לצרכי ניהול ותכנון שטחים פתוחים), צרכי ויעדי המועצה וכלי העבודה שהמועצה מבקשת ליישם - באופן שייסעו במידה המיטבית לקידום יישום תהליכי תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה.

תיקי הכלי של כלי הליבה מוצגים להלן:

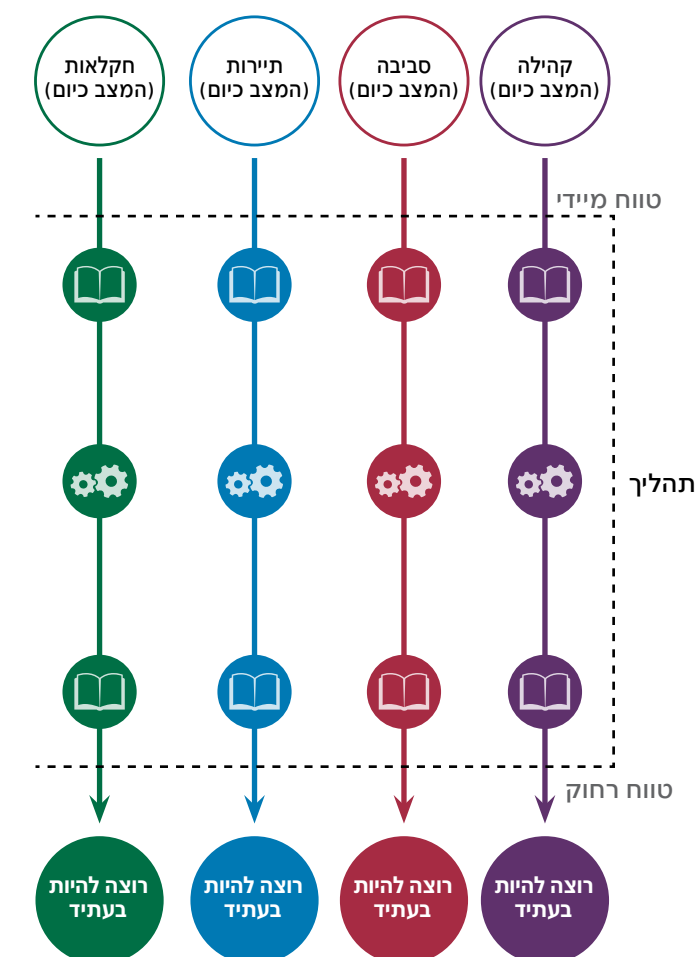
בהתאם לכך, ניתן לגזור **תכנית עבודה רב שנתית למועצה** (טבלת גאנט). תכנית העבודה תפותח ותגובש בהתאם למאפייני הכלים, תוך התאמה לתנאי המועצה הקיימים, צרכיה המיידיים ושאיפותיה לעתיד. אף כי ערוצי הפעילות פועלים בצורה עצמאית ונפרדת, רצוי לשלב במסגרת עבודה כוללת על מנת שהמועצה תוכלה לבחון את התקדמותה בערוצים השונים.

	2016							2015				
	07	06	05	04	03	02	01	12	11	10	09	08
כלי 1												
כלי 2												
כלי 3												
כלי 4												
כלי 5												
כלי 6												

מסלול ייעודי, שלב 3: התווית תכנית פעולה (עבודה)

שלב זה מהווה השלב האחרון של התהליך ותוצרו המרכזי הוא **בנית תכנית לפתרונות ייעודיים משולבים** לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה. ממנו תיגזר **תכנית עבודה רב שנתית** הכוללת את הכלים בתחומים השונים, לפי כל ערוץ פעולה.

עם כך, לאחר סיום בחירת הכלים החשובים והמתאימים ביותר למועצה בכל תחום, ניתן להציב את **תהליך העבודה על ציר זמן** מתחילתו ועד סופו, תוך העמדת הצרכים הקיימים אל מול שאיפות הפיתוח של המועצה. זהו למעשה השלד של תכנית העבודה שיפותח ויורחב בהמשך. בתוך תהליך העבודה נכללים הכלים השונים שנבחרו לקידום השטחים הפתוחים במועצה, אשר מסווגים לפי טווח היישום שלהם - כמוצג באיור להלן. בנוסף, על המועצה להתייחס לאפשרויות המימון של הכלים, לחלוקת תחומי האחריות ועוגנים על ציר הזמן.

תיק כלי

זיהוי ומיפוי קונפליקטים – בחינת שימושים הדדיים

סוג הכלי: **ידע** (לימוד ומיפוי) – איסוף מידע ורקע לתכנון ולקבלת החלטות.

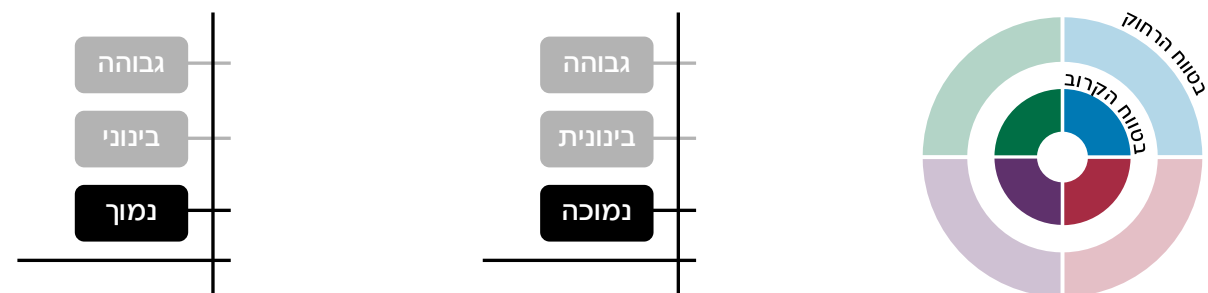
בחינת יחסי הגומלין בין אתרים ופעילויות שונות בשטחים הפתוחים במועצה וזיהוי היתכנות לקיום הדדי וקונפליקטים ביניהם.

תחומי פעילות:

מתאים למועצות ש...

מעורבות בתכנון וניהול שטחים פתוחים נכונות ומוכנות למימוש כלים במידה: בעלות פוטנציאל לגיוס תקציבים:

תוצאות מיטביות

- מיתון קונפליקטים ומתחים בשטחים הפתוחים ושיפור איכות החיים במועצה.
- ביסוס שיתופי פעולה בין בעלי עניין בשטחים הפתוחים.

זמן נדרש למימוש הכלי

- ניתן ליישום בטווח המיידי
- משך היישום הוא בין 4–6 חודשים, כולל תהליך מקדים של איסוף מידע ומיפוי מרכיבים שונים בשטחים הפתוחים

משאבים נדרשים

- נדרשת הקצאה נמוכה של משאבים עבור שעות עבודה לגורם מהמועצה שיאסוף את המידע הנדרש ויבצע בחינה וניתוח של היחסים בין השימושים השונים.
- ניתן להיעזר באיש מקצוע כגון מתכנן או אדריכל נוף לליווי/הובלת התהליך.

דוגמא

זיהוי קונפליקטים בין ייעודי קרקע שונים למשל בין שטחים חקלאיים לבין שטחים רגישים סביבתית כגון ערוצי נחלים, או בין שימושים תעשייתיים לבין אזורי מגורים וכדומה.

מענה ללחצי פיתוח

הכלי לא מספק מענה ישיר ללחצי פיתוח, אבל יכול לסייע באיתור והערכת איומים על השטחים הפתוחים וזיהוי הגורמים מולם יש לפעול.

שימו לב

הכלי מהווה שלב מקדים להכנת תכנית פעולה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

זיהוי ומיפוי קונפליקטים:
המשך היכרות וסיון - (מי אני/אודות הכלי)

סוג כלי:

ידע (לימוד ומיפוי) – איסוף מידע ורקע לתכנון ולקבלת החלטות

מטרת הכלי:

זיהוי הזיקות והיחסים בין שימושים ופעילויות שונות בשטחים פתוחים על מנת לבחון את האפשרות לקיום הדדי ביניהם ולזהות קונפליקטים קיימים או אפשריים, לצורך ניצול המרחב הפתוח בצורה מיטבית.

רציונאל כללי:

יצירת מטריצה/טבלה או מפה פיסית המציגה את יחסי הגומלין בין אתרים ופעילויות שונות בשטחים הפתוחים במועצה – לצורך הערכת האפשרות לקיום הדדי ביניהם:

- אילו פעילויות/שימושים מתקיימים זה לצד זה ותומכים/לא פוגעים באטרקטיביות אחד של השני- למשל שטחי יער ותשתית לפעילות פנאי ונופש, כגון אתרי פיקניק או שבילי אופניים.
- אילו פעילויות/שימושים דורשים התאמה או תשומת לב מיוחדת על מנת שיוכלו להתקיים זה לצד זה, למשל התאמה של שימושים חקלאיים בסמוך לסביבת מגורים כך שלא תפגע איכות המגורים.
- אילו פעילויות ראוי להפריד כך שלא יתקיימו זה לצד זה למשל תעשייה וערוצי נחלים, על מנת למנוע זיהום של רצועת הנחל שיש לה גם במקרים רבים תפקיד אקולוגי כמסדרון לבע"ח.
- הניתוח יכול להתמקד באזור מסוים במועצה או בנושא מסוים. לחילופין הניתוח יכול להתייחס לקונפליקטים בין מגוון פעילויות המתרחשות בשטחים הפתוחים.
- כלי זה הוא אמצעי לאיסוף מידע, ללימוד וניתוח השטחים הפתוחים והוא מסייע בפיתוח דפוסי חשיבה לתכנונם וניהולם. הכלי יכול לשמש כתהליך מקדים להכנת תכנית מרחבית של השטחים הפתוחים במועצה, או כאמצעי בפני עצמו לאיסוף מידע ולמידה על המתרחש בשטחים הפתוחים של המועצה.

קהל היעד:

המועצה האזורית.

רלוונטיות לתחומי פעילות:

הכלי רלוונטי לתחומים בהם עשויים להתקיים קונפליקטים בשטחים הפתוחים: סביבתיים, חקלאיים וגם עקב פעילות מבקרים/פנאי ונופש.

מקור וניסיון ביישום:

- במסגרת תכנית אב לשטחים פתוחים במועצה אזורית גולן הוכן מיפוי קונפליקטים. דרישות הגופים והגורמים השונים בשטח הוצבו על מפה ונבחנו סתירות ביניהם.
- במסגרת הכנת תכנית אב לשטחים פתוחים בלב השרון, פותחה מטריצה הבוחנת את היחסים בין פעילויות ושימושים שונים בשטחים הפתוחים. בהתאם לצרכי המועצה, המטריצה שמה דגש על פיתוח פעילות פנאי ונופש והתאמתה לשימושי הקרקע והפעילויות הקיימות במועצה. ראה **דוגמא בהמשך תיק הכלי**.

פרישה גיאוגרפית:

יישום הכלי ייעשה בתחום המועצה או בחלוקה ליחידות גיאוגרפיות בתוך המועצה. הכלי יכול להתייחס גם לקונפליקטים המתקיימים בגבול עם רשויות סמוכות.

גמישות:

הכלי דינאמי וניתן להתאים את תוכנו ואופן ההצגה שלו לאופי המועצה ולצרכיה. ניתן למשל לשנות את היקף השטח הנידון (ניתוח כל תחום המועצה או רק חלקים ממנה), או להתמקד בקונפליקטים מתחום מסוים (למשל רק מתחום הסביבה, תחום הפנאי ונופש או תחום הבטיחות והביטחון). בנוסף, ניתן לבחור את אופן הצגת הניתוח – על מפת המועצה, בטבלה או בדרכים אחרות.

מענה ללחצי פיתוח:

מיפוי קונפליקטים יכול לסייע באיתור והערכת איומים על השטחים הפתוחים וזיהוי הגורמים מולם יש לפעול, אך הוא לא מספק מענה ישיר למניעת פיתוחם.

משאבים נדרשים:

יישום הכלי דורש תקציב נמוך, רובו נדרש עבור שעות עבודה לגורם מהמועצה שיערוך את המיפוי ואת המפגשים עם הנציגים השונים. במידה ואין במועצה מערכת מידע גיאוגרפית, יש להסדיר הטמעה של המערכת או שימוש במקור חיצוני – אלו מצריכים תקציבים נוספים.

חוזקות וחולשות:

חוזקות:

- זיהוי ומיפוי הקונפליקטים במועצה בצורה מסודרת.
- הכלי פשוט יחסית ליישום וניתן להשתמש בתשתיות ומשאבים קיימים במועצה.
- ניתן ליישום באופן מיידי.
- בסיס ליצירת שיתופי פעולה עם בעלי עניין בשטחים הפתוחים.
- יכול לתרום בגישור ומיתון קונפליקטים בין בעלי העניין בשטחים הפתוחים ולהביא לשיפור איכות החיים במועצה.

חולשות:

- עשוי להציף סוגיות רגישות ולעורר התנגדויות, אף כי הכלי יסייע לגשר עליהם.

מידת התאמה של הכלי לקהל היעד:

הכלי נדרש בכל המועצות שטרם ערכו תהליכים ללימוד, מיפוי וניתוח השטחים הפתוחים בתחומם, כבסיס לקידום תכנית פעולה כוללת לשטחים הפתוחים ולקבלת החלטות. הכלי רלוונטי במיוחד במועצות שעוברות תהליכי שינוי משמעותיים (חברתיים, פסיים או אחרים).

מידע רלוונטי נוסף:

אין

זיהוי ומיפוי קונפליקטים:

כרטיס מידע אופרטיבי (איך פועלים/פעולות לביצוע)

גורם אחראי ליישום (בתוך המועצה):

כל מועצה תבחן מי הגורם המתאים להובלת הנושא. יש
ללבחור גורם המכיר את המועצה, שטחיה ותושביה היטב
ויש לו אפשרות לסייר בשטח. כמו כן, מומלץ לבחור גורם
המעורב בתהליכי התכנון במועצה.

גורמים אפשריים הם: רכז שטחים פתוחים/רכז יחידה
סביבתית או גורם ממחלקת ההנדסה של המועצה.

בעלי עניין:

בתהליך פיתוח הכלי:

- רשויות מקומיות גובלות
- קהילה מקומית - תושבי המועצה, חקלאים או בעלי עסקים אחרים בשטחים הפתוחים
- גופי סביבה כגון רט"ג, קק"ל, רשות הנחל והניקוז המעורבים בניהול השטחים במועצה
- קבוצות סביבה מקומיות
- ביישום הכלי בפועל:
- יחידות סביבתיות

שלבי ביצוע ולוחות זמנים:

יישום כלי זה נערך בתהליך פנימי של המועצה. התהליך
קצר יחסית וניתן ליישמו בטווח המייד. יישום הכלי כולל:

1. איסוף מידע

זיהוי שימושי קרקע, אתרים נקודתיים ופעילויות קיימות ומתוכננות במרחב וסימונם על גבי מפה/מפות. שלב זה יתבסס על ניתוח מיפוי קיים, סיורים בשטח ותכניות מתאר מאושרות. בנוסף, בשלב זה מומלץ לערוך מפגשים עם תושבים ונציגי המגזר הכפרי על מנת לחשוף את מכלול הקונפליקטים הקיימים.

משך: עד חודשיים מתחילת יישום הכלי.

2. עיבוד המידע

ניתוח ההתאמה בין השימושים והפעילויות בשטחים הפתוחים בהתייחס לקריטריונים כגון: רגישות אקולוגית ו/או רגישות נופית של השימוש; קיומם או יצירתם של מטרדי רעש, ריח ואבק; סוגיות סטטוטוריות וניהוליות כגון בעלות על קרקע; סוגיות של ביטחון ובטיחות; זמן שהייה במרחב (שהייה קבועה למשל באזור מגורים לעומת שהייה לפרקי זמן קצרים או מעבר בלבד למשל בשבילי אופניים); מספר השהוים במרחב (נפח המבקרים, מספר המועסקים וכדומה), סוג המשתמשים (למשל תושבים/תיירים, נוער/קשישים) וכדומה. כל מועצה יכולה להגדיר את הקריטריונים השונים בהתאם למאפייניה.

משך: עד שישה שבועות מתום תהליך איסוף המידע.

3. מסמך מסכם

הכנת מסמך המציג את ניתוח יחסי הגומלין בין שימושים ופעילויות שונות באמצעות טבלה (מטריצה) ו/או מפה, והמלצות בהתאם לניתוח זה.

משך: עד חודש מתום תהליך עיבוד המידע.

בשלב זהווי ומיפוי הקונפליקטים יש להקפיד על כך שהצגת המידע תעשה באופן ניטרלי ומאוזן. מומלץ לבצע את הניתוח באמצעות מערכת מידע גיאוגרפית כגון GIS.

זיהוי ומיפוי קונפליקטים:

בספח לתיק כלי: דוגמא למימוש הכלי

אחת הכלי "זיהוי ומיפוי קונפליקטים" ניתן ליישם בשני אופנים – באמצעות ניתוח טבלאי (מטריצה) ובאמצעות הניתוח על גבי מפה. הניתוח יכול להתמקד באזור מסוים במועצה או בנושא מסוים. לחילופין הניתוח יכול להתייחס לקונפליקטים בין מגוון פעילויות המתרשות בשטחים הפתוחים.

להלן דוגמא לשני סוגי הניתוחים. בדוגמא הראשונה מוצג קונפליקטים (מטריצה) המתמקד בזיהוי קונפליקטים ביניהם בין חקלאות לבין פעילות פנאי ונופש שמתקיימת/ יכולה להתקיים במועצה אזורית לב השרון. בדוגמא השנייה נעשה ניתוח על גבי מפה המתמקד בקונפליקטים הקיימים בגבולות מועצה אזורית לב השרון – נושא מרכזי בתכנית האב לניהול ותכנון השטחים הפתוחים במועצה.

ניתוח טבלאי: קונפליקטים בממשק

בין תשתיות פנאי ונופש לבין

חקלאות במועצה אזורית לב השרון

למעלה מ-80% משטחי המועצה הם שטחים חקלאיים המעובדים על ידי גורמים רבים על פי שיקולים של היצע המבוקש (מתוך רצון לגיטימי למקסום רווחים). כפי שניתן לראות בטבלה, במצב זה קיימים קונפליקטים רבים בין פלירות חקלאית, פנאי ונופש לבין הצרכים והיומיום החקלאי. עיקר הקונפליקטים מתמקדים בסוגיות של הנגשה, שמירה ושיקום של ערכי טבע, נוף ומוורשת.

רוב מוחלט מערכי הטבע, הנוף והמורשת הקיימים בתחומי הממועצה המוסקמים בצמוד או בתוך שטחים חקלאיים. יש להסדיר את הקונפליקט בין שיקומם והנגשתם לציבור לבין שמירה על חופש הפעולה ומרחב התמרון של החקלאים כך שיוכלו להמשיך ולהתקיים באופן רווחי.

[illegible]

קיים קונפליקט

פוטנציאל לקונפליקט

לא קיים קונפליקט

תיק כלי

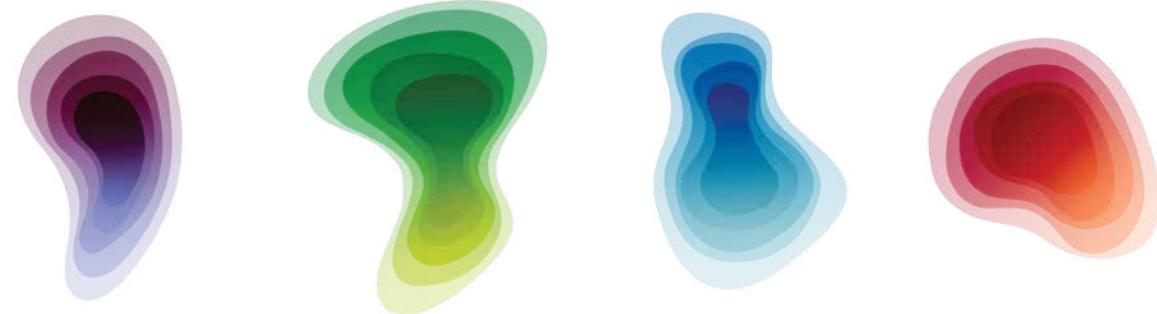
סקרי טבע, נוף חקלאות

סוג הכלי: ידע (לימוד ומיפוי) – איסוף מידע ורקע לתכנון ולקבלת החלטות.

הסקר נכתב בסיוע אורי רמון ויואב שגיא, מכון דש"א ואקולוג ד"ר אריק רוזנפלד
איסוף מידע שיטתי ומובנה על השטחים הפתוחים שבמועצה בתחומים שונים: ערכי טבע, נוף, מורשת, פעילות חקלאית וכיו"ב, כרקע סביבתי לתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

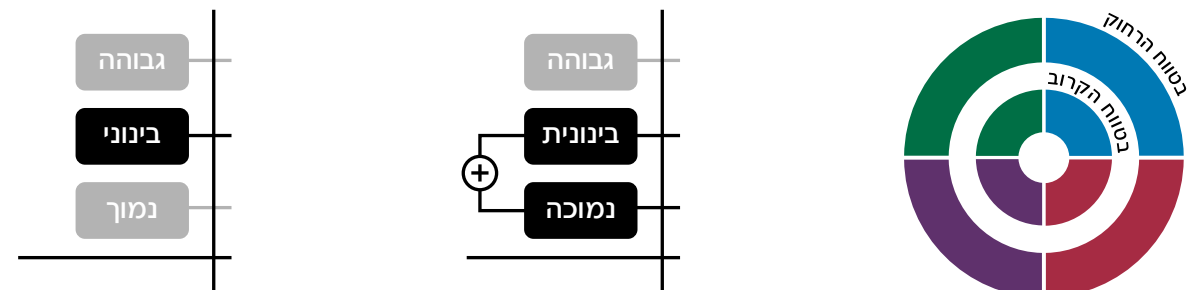
תחומי פעילות:

קיימות וסביבה תיירות פנאי ונופש חקלאות חברה, קהילה וחינוך

מתאים למועצות ש...

מעורבות בתכנון וניהול שטחים פתוחים נכונות ומוכנות למימוש כלים במידה: בעלות פוטנציאל לגיוס תקציבים:

דוגמא

סקרי טבע ונוף לאזורים רבים בארץ שנערכו ע"י מכון דש"א, סקר טבע עירוני בתכנית אב לטבע עירוני ירושלים, סקר עיבוד חקלאי – מ.א. עמק הירדן.

זמן נדרש למימוש הכלי

סה"כ משך תהליך יישום מלא של הכלי: בין שמונה חודשים לשנתיים.

מענה ללחצי פיתוח

הכלי לא נותן מענה ישיר להתמודדות עם לחצי פיתוח, אולם הוא יכול לסייע בתהליכי קבלת החלטות "מקיימות" יותר בסוגיות מהותיות וביניהן איומים ולחצי פיתוח. הכלי יכול לסייע בהתייחסות לתוכניות פיתוח בועדות התכנון.

שימו לב

הכנת סקרים מהווה שלב מקדמי משמעותי ליישום תהליכים וכלים רבים ומגוונים לתכנון וניהול שטחים פתוחים במועצה.

תוצאות מיטביות

- יצירת תהליך קבלת החלטות ענייני ומושכל לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה המבוסס על מיטב המידע הקיים לרבות אפיון הערכיות האקולוגית, הנופית והסביבתית של השטחים הפתוחים במועצה.
- הרחבת המידע הזמין מקיים לצורך קביעת מדיניות תכנון וממשק שתביא למזעור פגיעות אקולוגיות, נופיות, חקלאיות וחברתיות שנגרמות כתוצאה מפיתוח נדרש.
- הרחבת הידע וחיבור של תושבי המועצה לשטחים הפתוחים – על רבדיה השונים.
- הרקע הסביבתי משמש גם לפעילות ציבורית וגם למערכת החינוך ולקידום שימושי תיירות ונופש בחיק הטבע (נב"ט), ברמות שונות.

משאבים נדרשים

- נדרשים תקציבים ייעודיים ליישום הכלי.
- כוח אדם מיומן לביצוע הסקר, בהתאם למידע הנאסף בסקר
- משך יישום הכלי יכול להשתנות בהתאם לגודל המועצה, הרכב השטחים הפתוחים/תחום הסקר ומצאי הערכים בתחומה, וכן בהתאם לאיכות הסקר.

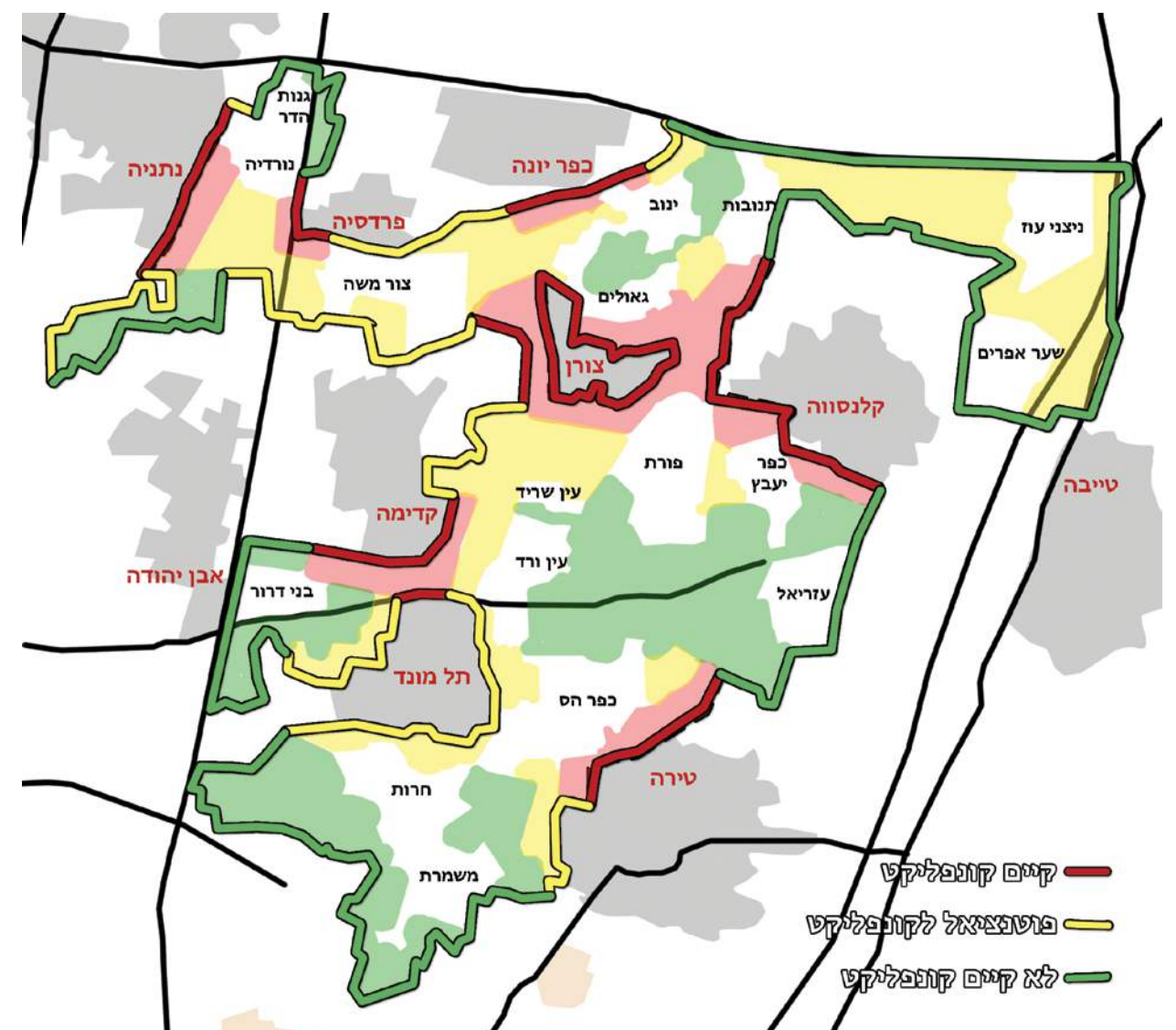
ניתוח על גבי מפה: קונפליקטים בגבולות מועצה אזורית לב השרון

גבולות מועצה אזורית לב השרון ארוכים ומפותלים ומשיקים ליישובים רבים בעלי אופי ואינטרסים שונים. הפיתוח לאורך הגבולות מגוון וכולל שטחים חקלאיים, שטחי בור ובינוי בצפיפויות שונות.

הקונפליקטים בגבולות המועצה מתרכזים בשני תחומים –

קונפליקטים בין הביקושים הגבוהים לקרקע ולחצי הפיתוח ביישובים הצמודים למועצה לבין הרצון לשמור על שטחיה הפתוחים והחקלאיים של לב השרון ועל אופי המרחב.

קונפליקטים בניהול, אכיפה ופיקוח באזורי הגבולות בהם בעלי עניין ובעלי סמכויות רבים.

סקרי טבע, נופ וחקלאות: המשך היכרות וסינון - (מי אני/אודות הכלי)

סוג כלי:

ידע (לימוד ומיפוי) - מידע - איסוף וארגון מידע.

מטרת הכלי:

איסוף, מיפוי וניתוח מידע על השטחים הפתוחים המצויים בתחומי המועצה, כבסיס לתכנון וניהול מושכל של שטחים פתוחים, קבלת החלטות וקביעת מדיניות.

רציונאל כללי:

זהו כלי מרכזי המקנה ידע לתכנון וניהול שטחים פתוחים במועצה ומסייע לקבלת החלטות, קביעת מדיניות ויישומה. כמו כן, שימוש בסקרים מסייע ביצירת שפה משותפת לכלל בעלי העניין לגבי חשיבה עתידית בהיבטים שונים של תכנון וניהול שטחים פתוחים.

הסקרים יכולים לשמש ולהכווין גם את פורום השטחים הפתוחים בגיבוש תכנית העבודה לקידום תכנון, ניהול ושמירה על שטחים פתוחים וערכיהם.

איסוף המידע יכול להיות בתחום מסוים אחד, למשל סקרי עיבוד חקלאי, או לחילופין להיות רב תחומי כדוגמת סקר שטחים פתוחים כולל בתחומים רבים: ערכי טבע, נופ, מורשת, חקלאות ועוד.

איסוף המידע הנ"ל וניתוחו מסייע באפיון ערכיות ורגישות השטחים הפתוחים, כמו גם להמליץ על מוקדי העניין במועצה והאם ישנם מאפיינים ייחודיים למועצה.

בחלק מהמועצות סקרים אלו משמשים כמורה נבוכים לקידום תהליכים שונים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה.

הסקרים כוללים את הנושאים הבאים:

סקר טבע ונוף: מצאי צומח וחי, נופ, מורשת האדם, רצף השטחים הפתוחים, תשתית פנאי ונופש והתייחסות שירותי המערכת האקולוגית.

קרקע: חבורות קרקע, עומק הקרקע, גיאולוגיה, הידרולוגיה, ליתולוגיה. סקר קרקע לרוב מיועד לפיתוח חקלאי ויהיה ממוקד לתא שטח מסוים.

מורשת: אתרים ארכיאולוגיים ופרה-היסטוריים, אתרי היסטוריים, אתרי מורשת, מבנים לשימור.

חקלאות: שטחי גידול, סוגי גידול, רמת/סוג טיפול, סטטוס פעילות (שטח מעובד/לא מעובד).

ניתן גם לשלב בסקר בין התחומים/נושאים השונים.

קהל היעד:

הכלי מיועד לשרת בראש ובראשונה את המועצה האזורית. המידע שנאסף יהיה נגיש וזמין ויעמוד גם לרשות מתכננים, תושבי המועצה והציבור בכללו, בצורה זמינה, שמאפשרת גם שימוש מקצועי וגם צפייה זמינה ונוחה לציבור.

רלוונטיות לתחומי פעילות:

חקלאות, תיירות פנאי ונופש, סביבה וקיימות, חברה וקהילה. הכלי רלוונטי בעיקר להיבטים של ניהול שטחים פתוחים לשמירה על המגוון הביולוגי ודמות הנוף של המועצה, ניהול מרחב חקלאי, אספקת שירותי מערכת אקולוגיים ושיקום אקולוגי ונופי של שטחים מופרים.

מקור וניסיון ביישום:

קיימים סקרים רבים לאזורים שונים ובתחומים מגוונים:

- קיימים סקרי טבע ונוף לאזורים רבים בארץ שנערכו ע"י מכון דש"א.
- סקר נוסף לדוגמא נערך עבור עיריית ירושלים כבסיס לתכנית אב לטבע עירוני ושותפים לו מספר משרדי ממשלה, החהל"ט, רט"ג ועוד.
- ישנם סקרים נקודתיים יותר הנערכים לאזורים יותר ספציפיים או למינים/תופעות מסוימות ע"י גופים כגון רט"ג.
- סקר עיבוד חקלאי בוצע במספר מועצות שערכו לעצמן פרוגרמות חקלאיות, דוגמת מ.א. עמק הירדן.

מעמד:

לסקרים אלו אין מעמד סטטוטורי. אולם, הסקרים מהווים בסיס ידע ניהולי בקבלת החלטות בעבודה השוטפת של המועצה וכבסיס לתכניות סטטוטוריות.

פרישה גיאוגרפית:

ניתן לבצע סקר כולל עבור השטחים הפתוחים במועצה אזורית בהתאם לגבולות המועצה, ו/או בהתאם לתחום/סוג הפעילות בשטחים הפתוחים הרצוי.

כאשר מדובר בסקר טבע ונוף, ההתייחסות לרוב היא למרחבים טבעיים, שאינם בהכרח תואמים את הגבולות המוניציפאליים (ועל כן במקרים רבים הסקרים מתפרסים על יותר ממועצה אחת).

גמישות:

הסקר אינו סטטוטורי ובמידת הצורך ניתן לעדכן אותו.

מענה ללחצי פיתוח:

קיומו של חומר רקע ברור, זמין ומקיף, שעומד לנגד עיני המתכננים כבר בשלבים הראשונים של תכנון ובחינת חלופות מקרו יכול למנוע קונפליקטים, היות והוא מפנה את המתכננים לשטחים בעלי ערכיות נמוכה יותר.

הכלי איננו סטטוטורי ולכן לא יכול להתמודד באופן ישיר עם לחצי הפיתוח. יחד עם זאת, יכול לסייע בהתייחסות לתוכניות פיתוח בועדות התכנון ובתהליך קבלת החלטות בסוגיות מהותיות בתכנון שטחים פתוחים.

משאבים נדרשים:

נדרש תקציב ייעודי למימון צוות מקצועי ומימון בהכנת הסקרים, בהתאם לתחום הסקר.

סקרים רבים נערכים בשותפות בין מועצות אזוריות לבין בעלי עניין אחרים שתומכים לעתים תקציבית בעריכת סקרי טבע ונוף כמו המשרד להגנת הסביבה, רט"ג, רשויות נחלים וניקוז וקק"ל.

במידה ואין למועצה משאבים לצורך יישום סקר ניתן לאסוף מידע בנושא מרשויות תכנון, מכון דש"א, רט"ג, קק"ל וגופים חקלאיים במרחב.

חוזקות וחולשות:

יתרונות:

- מסייע בקביעת מדיניות, קבלת החלטות ותהליכים שונים לתכנון וניהול מושכל של שטחים פתוחים במועצה.
- מסייע ליישום שיטות לניטור, מעקב ובקרה במועצה.
- הרחבת הידע וחיבור של תושבי המועצה לערכי טבע - חי וצומח, ולמורשת האדם, על רבדיה השונים, כולל המורשת החקלאית.
- הרקע הסביבתי משמש גם בפעילות ציבורית במערכת החינוך ולקידום פעילות נב"ט ותיירות, ברמות שונות.
- הסקר מהווה בסיס לעבודת הועדה/היחידה האחראית. למשל, סקר חקלאי מספק מידע על שטחי הגידולים, סוגי הגידולים חיוני לעבודת הועדה החקלאית.

חסרונות:

- משך זמן הנדרש לביצוע הסקר יכול להיות ממושך, אף כי ניתן לערוך סקר גם תוך חודשים ספורים.
- מצריך תקציבים ייעודיים ולעתים גם היערכות להטמעת בסיס הידע החדש.
- לביצוע נדרשים גם מומחים חיצוניים. ניתן ורצוי להעזר גם בכוחות מקצועיים מקומיים

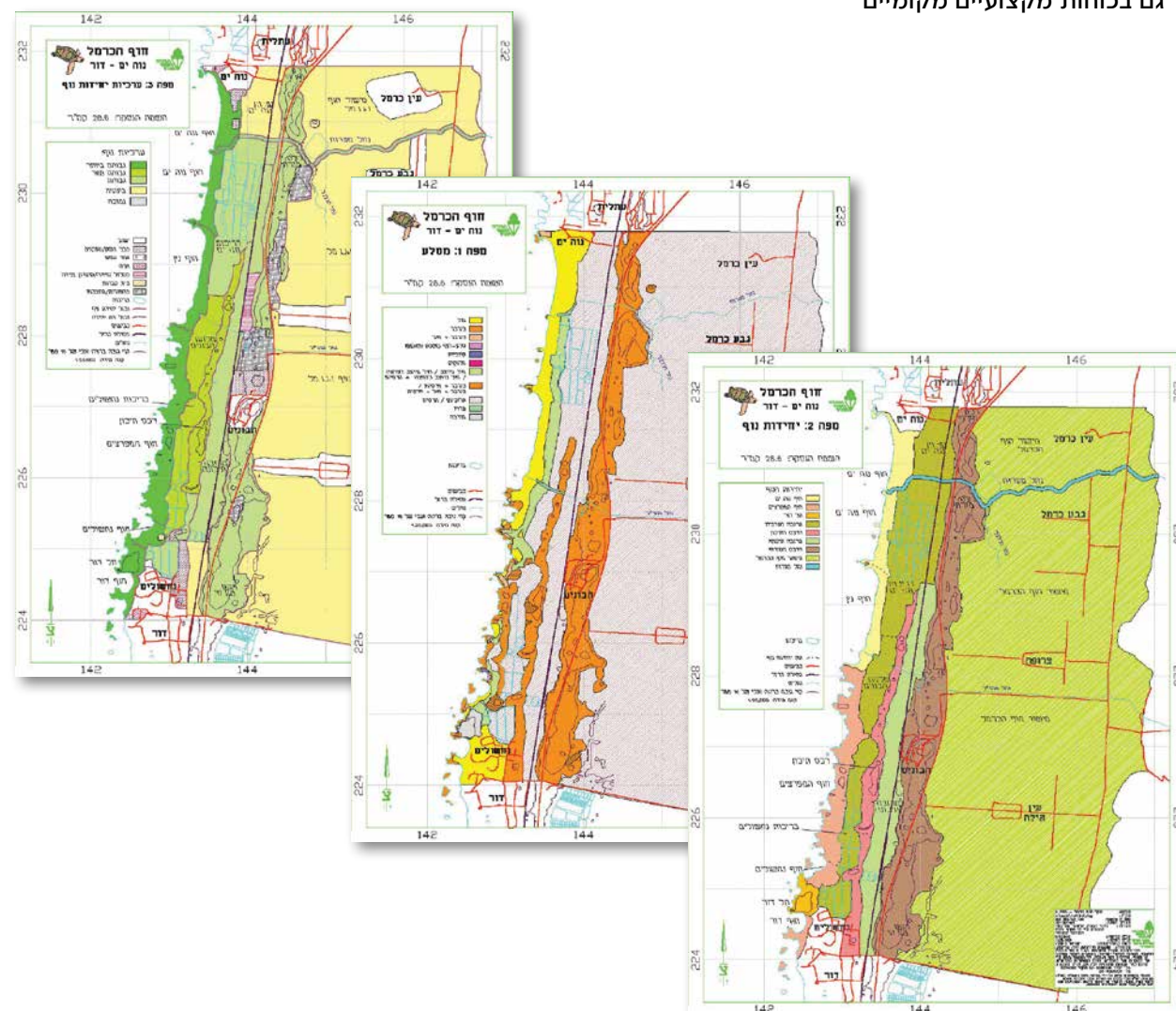
מידת התאמה של הכלי לקהל היעד:

הכלי מתאים לכלל סוגי המועצות.

- סקר טבע ונוף מתאים יותר למועצה שיש לה מגוון שטחים פתוחים ושהערכים בהם אינם מוכרים ו/או אינם מוגנים או;
- מועצה הרוצה לקדם פעילות של תושבים ומבקרים והסקר משמש לאיתור המוקדים/הצירים החשובים.
- סקר עיבוד חקלאות רלוונטי יותר למועצות חקלאיות ו/או מועצות הרוצות לשפר את מערך הניהול החקלאי שלהן.

מידע רלוונטי נוסף:

- סקרי שטחים פתוחים הקיימים שרובם נערכו ע"י מכון דש"א (מצורפת מפה של אזורי הסקרים הקיימים ובשלבי עבודה).
- דו"ח של המארג הכולל מידע רב בפרישה ארצית
- מדריך ממשק שטחים פתוחים בראיה אקולוגית במועצות האזוריות כולל הפניות למקורות מידע נוספים.
- מדריך מיפוי צומח

סקרי טבע, נוף וחקלאות: כרטיס מידע אופרטיבי (איך פועלים/פעולות לביצוע)

גורם אחראי ליישום (בתוך המועצה):

הסקר יבוצע ע"י צוות מקצועי חיצוני מומחה בתחומי הסקר.

ליווי הסקר שמטרתו ערכי טבע למען שמירת טבע / תיירות והנחייתו מטעם נציג מועצה נבחר שיוביל את התהליך: אגף מוניציפאלי/איכות סביבה/קיימות או שטחים פתוחים. סקר חקלאי רצוי שירכז בידי רכז הועדה החקלאית.

בעלי עניין:

בתהליך פיתוח הכלי:

- סקר טבע ונוף יכולים להיות רלוונטיים רשויות וארגוני סביבה למיניהם: מכון דש"א, רט"ג, קק"ל, החברה להגנת הטבע, ארגוני סביבה מקומיים, ארגוני מיני ספציפיים (דוגמת אגודת הפרפרים) מוסדות מחקר למיניהם (דוגמת אוניברסיטאות).
- סקירת העיבוד החקלאי תהיה רלוונטית עבור החקלאים במועצה, מו"פ חקלאי ומשרד החקלאות.

ביישום הכלי בפועל:

- לאיסוף המידע בסקר טבע ונוף רצוי לשתף/לשלב את הציבור ובכלל זה: ארגוני סביבה מקומיים, תושבים ומסגרות חינוכיות בתחום המועצה.
- לאיסוף המידע בסקר עיבוד חקלאי ניתן לשתף/לשלב את ציבור בכלל והחקלאים בפרט, מו"פ חקלאי.

שלבי ביצוע ולוחות זמנים:

ליישום הכלי נדרשים שלושה שלבים עיקריים:

1. קביעת תחום הסקר ומטרותיו:

הגדרת תחום הסקר ומטרותיו ובכלל זה: הגדרת הערכים והשטחים נסקרים, קביעת שיטות הסקירה, אופן המיפוי והתוצרים הסופיים.

בשלב הראשוני, לפני הגדרת תחום הסקר ומטרותיו חשוב להבין מה המידע הרלוונטי הקיים (איסוף המידע הקיים - סקרים, מחקרים ועבודות וכיו"ב) ורק לאחר מכן לתכנן את הסקר באופן שישלים ו/או ירחיב את המידע הקיים.

לצורך הגדרת מטרת הסקר ניתן להיעזר בתיק כלי ניהול אקולוגי, המדריך לניטור משולב והמדריך לחקלאות תומכת סביבה על מנת להכווין תחומי הסקר בהתאם לערכים הייחודיים ו/או הרגישים במועצה.

בשלב זה יש לאתר בעלי עניין נוספים ולנסות להגיע לאיגום תקציבי שיאפשר ביצוע סקר הולם למטרות שהוצבו. להיערכות זאת יש משמעות גם באופן הגדרת הסקר ומטרותיו וגם מבחינת תהליך גיוס התקציבים והמשאבים בהמשך. לאחר בחירת השותפים, יש להגיש בקשות למימון ולגייס תקציבים לביצוע הסקר, לפי הצורך.

משך: עד חמישה חודשים.

הגשת הבקשות לתמיכות לחלק מן הגופים תלויה במידה רבה במועדי ההגשות לתמיכות, ועל כן ייתכן שבפועל משך סיום השלב עלול להימשך זמן ממושך יותר

2. ביצוע הסקר:

ביצוע הסקר בפועל ע"י צוות מקצועי מומחה לביצוע הסקרים. משך ביצוע הסקר יכול להשתנות בהתאם לגודל המועצה, הרכב השטחים הפתוחים/תחום הסקר ומצאי הערכים בתחומה, וכן בהתאם לאיכות הסקר.

- מומלץ כי איסוף המידע בשטח להכנת סקר טבע ונוף יכלול 4 עונות (שנה) ולכל הפחות את עונת האביב.

- בסקר עיבוד חקלאי יש חשיבות לדגימה במהלך כל עונות השנה רק במידה והעיבוד חקלאי משתנה בין עונות השנה.

בתום ביצוע סקרי השדה יש לעבד את הנתונים באופן שיוכלו לשמש את המועצה, כמו גם מתכננים, תושבים והציבור הרחב ובכלל זה: ארגון מסד הנתונים ויצירת מאגר נתונים, מיפוי הנתונים ויצירת מפות, ניתוח הממצאים והסקת מסקנות בהיבטים של תכנון וניהול השטחים הפתוחים - תכלול הממצאים והמסקנות באמצעות מסמך מסכם. **משך: עונה (3-4 חודשים) - שנתיים.**

3. הטמעת ממצאי הסקר בפעילות השוטפת של המועצה: על מנת שהסקר וממצאיו יוטמעו בקביעת המדיניות של המועצה ובתהליכי קבלת החלטות חשוב כי:

- הסקר יהיה מוכר ונגיש לכל עובדי המועצה - חשוב לבצע כנס/סדנת השקה והיכרות עם תכני הסקר לכל יחידות המועצה ואף לבצע סדנאות ייעודיות לבעלי התפקידים הרלוונטיים.
- קידום תהליכי תכנון וניהול שטחים פתוחים - גיבוש תכניות וכלים על בסיס הסקרים באופן שוטף.
- הסדרת מערכת מידע - על מנת שהחומרים יהיו נגישים ויעמדו בפני מקבלי החלטות בזמן אמת רצוי להעמיד מערכת מידע ממוחשבת שתסייע בהצגת הנתונים ותאפשר יכולת לבצע ניתוחים ועיבודים שונים. ניתן להתבסס על מערכת המידע של מכין הסקר או על בסיס מערכת מידע GIS במידה וקיימת במועצה (בשימוש כלי מערכות מידע).
- שילוב שיטות ניטור המסתמכות על ממצאי הסקר - חשוב כי הסקר ישמש בסיס לתהליכי ניטור, מעקב ובקרה על השטחים במועצה. ישנן שיטות מגוונות לניטור שטחים פתוחים (ראה/י במדריך לניטור).

משך: מתמשך.

סה"כ משך תהליך יישום הכלי: בין שמונה חודשים לשנתיים.

משך יישום הכלי יכול להשתנות בהתאם לגודל המועצה, הרכב השטחים הפתוחים/תחום הסקר ומצאי הערכים בתחומה, וכן בהתאם לאיכות הסקר.ומאוזן. מומלץ לבצע את הניתוח באמצעות מערכת מידע גיאוגרפית כגון GIS.

משאבים נדרשים (כולל עלויות):

- נדרש תקציב ייעודי למימון צוות מקצועי ומימון בהכנת הסקרים, בהתאם לתחום הסקר. לרבות מומחה לעיבוד החומרים הנאספים, מיפוי ניתוח וארגון כבסיס מידע נגיש זמין. העלויות נגזרות במידה רבה מתחום הסקר, שיטות המדידה ומספר העונות.

- הטמעת נתוני הסקר במערכת המידע של המועצה, יכולה להתבצע במסגרת

- העבודה השוטפת של צוות מערכת המידע של המועצה.

מקורות מימון אפשריים:

- מרבית התקציבים להכנת הסקרים מתקבלים כיום דרך הגשת קולות קוראים למשרד להגנת הסביבה בביצוע מכון דש"א.

- ניתן גם לפנות לקק"ל, רשויות ניקוז נחל ורט"ג כשותפים נוספים.

- תמיכה ממשרד החקלאות ניתן לקבל אם מדובר בהכנת סקר עיבוד חקלאי ו/או כחלק מתהליך הכנת תכנית אזורית.

- ניתן גם לבחון תמיכה גם עם מוסדות ומכוני מחקר וגופים המעורבים בניהול השטחים הפתוחים, כדוגמת הקרן לשטחים פתוחים של רשות מקרקעי ישראל.

- שיתוף במימון בסקר עם רשויות אחרות הנכללות בתחום הסקר.

ממ"א מסייע למועצות לקדם סקרים בתחומם בהתאם לפעילות ונכונותם של הרשויות לעשות שימוש מושכל בחומרים, לרוב כשלב מקדמי להכנת תכנית כוללת לשטחים פתוחים במועצה.

אילו תנאים נדרשים ליישום:

- תקציבים ייעודיים
- מערכת מידע ממוחשבת להטמעת מאגר נתוני הסקרים, עיבודם ומיפויים איננה מחייבת, אך יכולה לתרום במידה רבה בהמשך להנגשת החומרים ולשימוש במידע באופן שוטף.

השתלבות עם כלים אחרים:

כלים הכרחיים:

-אין-

כלים אפשריים:

- ביצוע הסקרים יכול לשמש בהמשך כבסיס מקצועי ליישום כלים רבים ומגוונים: הכנת תכנית כוללת לשטחים הפתוחים במועצה, הכרזה על אזורים ונופים לשימור, שילוב ניטור בדפוסי הפעילות של המועצה, ניהול אקולוגי, הטמעת מערכות מידע, שקיפות וזמינות מידע, פיתוח תשתיות ומוקדי תיירות פנאי ונופש, תכנון מרחב חקלאי ועוד.
- בנוסף, לצורך יישום הכלי ניתן לשלב עם כלים חברתיים-קהילתיים לשיתוף הציבור בביצוע הסקרים כגון: מערך ניטור אזרחי, הגדלת מודעות של קהילות ולקחת חלק פעיל ועוד.

מדדים לבחינת הצלחת הפרויקט/הכלי:

מדד ההצלחה העיקרי הוא הפנמת המידע הסביבתי בתהליכי תכנון וקבלת החלטות הקשורים בתכנון וניהול השטחים הפתוחים.

מדד משני הוא הגברת המעורבות הציבורית של תושבי המועצה בשאלות אלה, על בסיס מידע שנאסף ורצון להשפיע.

לרוב לסקרי טבע נוף אינם כוללים כלים להערכה ולניטור, אלא רק מציגים את הקיים. רצוי לשלב שיטות לניטור הערכים המרכזיים שעלו בסקר..

קיים קושי להעריך תרומת הסקרים באופן ישיר. אם זאת, מוצעים מס' מדדים אפשריים:

1. מידת הכיסוי המרחבי של הסקר ועד כמה הוא מייצג את המרחב הנדגם ואת הנושאים / תחומים להם הוגדר הסקר.
2. מידת הטמעת המידע בתהליך קבלת ההחלטות במועצה.
3. התפתחות תהליכי ניטור לנושאים שונים במועצה בעקבות הסקר.
4. הערכת סיוע הסקר בהתמודדות עם בלימה של פיתוח עירוני באזורים רגישים או התאמת פיתוח בהתייחס למידע שהתקבל

מדריכים נלווים רלוונטיים:

- מדריך לניטור משולב - יכול לסייע במיקוד הגדרת תחום הסקר
- מדריך ממשק שטחים פתוחים - יכול לסייע ולהכווין בהגדרת תחום הסקר בביצוע סקרים כחלק ו/או כצורך להכנת תכנית ממשק לשטחים פתוחים.
- מדריך חקלאות תומכת סביבה - מכווין בהכנת סקרים חקלאיים
- מדריך שיקום אקולוגי - מכווין לביצוע סקרים כחלק מתהליכי שיקום אקולוגי במועצה

זיהוי רוח המקום ומאפייניו: המשך היכרות וסינון - (מי אני/אודות הכלי)

סוג כלי:

ידע – איסוף מידע ורקע לתכנון ולקבלת החלטות.

מענה ללחצי פיתוח:

הכלי לא מספק מענה למניעת פיתוח.

מטרת הכלי:

הגדרת הזהות המקומית הייחודית של המועצה. הכלי מסייע באיתור היתרון היחסי של המועצה כבסיס לקידומה בתחום פיתוח תשתיות תיירות וכאמצעי לחיזוק הגאווה המקומית ותחושת השייכות והשותפות בין התושבים.

רציונאל כללי:

הכלי הינו תהליך לזיהוי המוטיבים המרכזיים והאלמנטים הבולטים בתודעה המקומית. הכוונה היא להיבטים מוחשיים (צומח, חי, נוף, ארכיטקטורה וכדומה) ובלתי מוחשיים (ערכים, מורשת מקומית, מנהגים וכדומה) המבדילים את המועצה ממועצות אחרות. מרכיבים ייחודיים אלו יוצרים את דמות המועצה, צביונה והאווירה השוררת בה.

אפיון "רוח המקום" הוא תהליך קריטי שראוי שישפיע על כל פיתוח עתידי במועצה, בעיקר בשטחים הפתוחים. זאת על מנת לשמור ולהעצים את הערכים (פיסיים ותרבותיים) המשותפים לכל תושבי המועצה.

יש לציין כי במועצות גדולות במיוחד או בעלות שונות חברתית או פיסית גבוהה יתכן ויתקיימו במקביל תפישות שונות לגבי "רוח המקום".

קהל היעד:

מועצה אזורית ותושביה.

רלוונטיות לתחומי פעילות:

חברה וקהילה, סביבה וקיימות.

מקור וניסיון ביישום:

• ניתוח זיהוי רוח המקום ב"פארקים ואזורי-נופש מטרופולינים בישראל. כרך שני - מקרי-בוחן: קווים מנחים לתכנון פארקים ואזורי-נופש מטרופוליניים במחוזות המרכז וירושלים" (עמ' 25-26 ועמ' 70-72). הוצאת מכון ירושלים לחקר ישראל, 2011.

<http://www.jiis.org.il/upload/misc/parks-2.pdf>

פרישה גיאוגרפית:

יישום הכלי ייעשה בתחום המועצה. ניתן לממש את הכלי עבור כל שטח המועצה לשם זיהוי "רוח המועצה", עבור יחידות גיאוגרפיות בתוך המועצה או עבור אתרים מסוימים שהמועצה מעוניינת לפתח או להדגיש.

גמישות:

רבה. איסוף המידע יכול להתמקד בתחומים שונים מארבעת התחומים שהוצגו, אופן איסוף המידע והצגתו נתון לבחירת מיישם הכלי כמו גם היקף הגופים והתושבים המעורבים בתהליך.

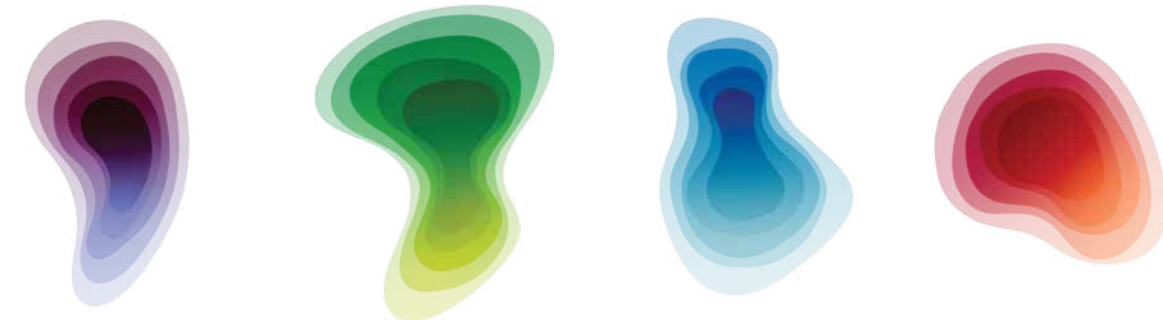
זיהוי רוח המקום ומאפייניו

סוג הכלי: ידע (לימוד ומיפוי) – איסוף מידע ורקע לתכנון ולקבלת החלטות.

הגדרת הזהות המקומית הייחודית של המועצה באמצעות זיהוי הפרטים והאלמנטים בסביבה הבנויה, הטבעית או התרבותית, המרכיבים ומשפיעים על דמות המועצה, צביונה והאווירה השוררת בה.

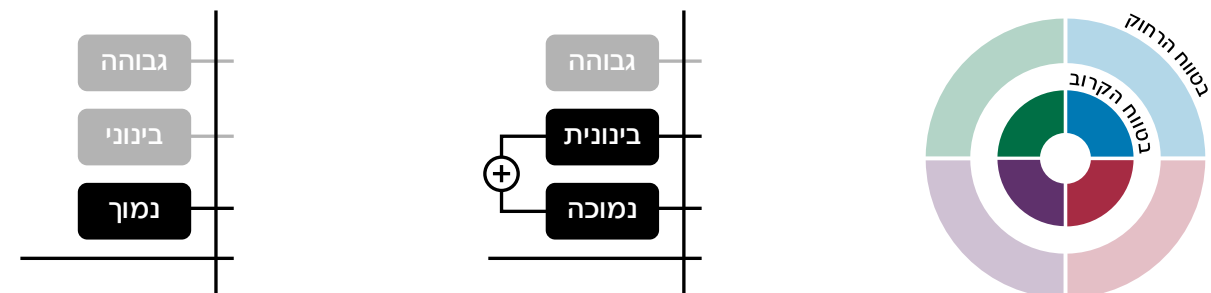
תחומי פעילות:

קיימות וסביבה תיירות פנאי ונופש חקלאות חברה, קהילה וחינוך

מתאים למועצות ש...

מעורבות בתכנון וניהול שטחים פתוחים נכונות ומוכנות למימוש כלים במידה: בעלות פוטנציאל לגיוס תקציבים:

תוצאות מיטביות

- טיפוח מאפייניה הייחודיים של המועצה והדגשת סגולותיה
- חיזוק הגאווה המקומית ותחושת השייכות והשותפות של התושבים

זמן נדרש למימוש הכלי

- ניתן ליישם בטווח המידי.
- תהליך המימוש יערוך בין שלושה חודשים לחצי שנה, כתלות במידת הצורך באיסוף מידע מקדים ומידת שיתוף התושבים בתהליך.

משאבים נדרשים

- מינוי רכז מהמועצה לביצוע המשימה והקצאת שעות עבודה.
- תקציב מצומצם עבור סדנאות שיתוף ציבור ו/או סקרים בקרב תושבים.

דוגמא

מאפיינים פיסיים כגון צמחייה, מסלע, אלמנטים ארכיטקטוניים ונופים לצד מאפיינים תרבותיים כגון מסורות, מנהגים, וערכים המאפיינים את התושבים. למשל נופי החקלאות הקדומה (טרסות וכדומה) בהרי יהודה.

מענה ללחצי פיתוח

הכלי יכול לסייע ביצירת מחויבות ציבורית לשמירה על השטחים הפתוחים, אבל הוא לא מספק מענה ישיר למניעת פיתוח.

שימו לב

הכלי מהווה את השלב הראשון בתהליך של העצמת רוח המקום באמצעות שיתוף ודיאלוג של המועצה והתושבים. הכלי מצריך בהמשך פעולות אופרטיביות לפיתוח המרכיבים שזוהו בניתוח והעצמתם במרחב, למשל באמצעות הכלים "גיבוש שפה עיצובית" ו"הבלטת ערכי טבע, נוף ומורשת".

זיהוי רוח המקום ומאפייניו: כרטיס מידע אופרטיבי (איך פועלים/פעולות לביצוע)

גורם אחראי ליישום (בתוך המועצה):

כל מועצה תבחן מי הגורם המתאים להובלת הנושא. יש לבחור גורם המכיר היטב את המועצה, שטחיה ותושביה.

גורמים אפשריים הם: אגף תיירות/פנאי, יחידה לשטחים פתוחים/סביבתית, אגף קהילה / חינוך.

בעלי עניין:

בתהליך פיתוח הכלי:

• רשויות וארגוני סביבה: רט"ג, רשות העתיקות, קק"ל, החברה להגנת הטבע, ארגוני סביבה מקומיים, יחידות סביבתיות.

• מגזר עסקי, בתחומי תיירות פנאי ונופש (תיירנים וכיו"ב).

• קהילה מקומית - תושבי המועצה

שלבי ביצוע ולוחות זמנים:

את הכלי ניתן לבצע בשלוש גישות:

1. תהליך מצומצם של וועדה ייעודית המורכבת מחברי המועצה ונציגי תושבים. תהליך זה הוא הקצר ביותר (עד שלושה חודשים), דורש מעט משאבים וניתן ליישמו בטווח המידי.
2. תהליך ציבורי בהובלת נציגים מהמועצה. תהליך בטווח זמן בינוני (כחצי שנה) הדורש הקצאת משאבים למימון ימי פעילות וסדנאות לאיסוף מידע ולאחר מכן הפצה וניתוח של סקרים שעל פיהם תקבע "רוח המועצה".
3. שילוב שתי הגישות הקודמות. התהליך יתבצע על ידי חברי המועצה, עם מעורבות ממוקדת של התושבים בשלב איסוף המידע ובשלב זיהוי המכנה המשותף.

שלבי ביצוע הכלי הם:

1. איסוף מידע – יצירת ארבע תיקיות מידע:

תיקיות המידע יתייחסו לארבעה תחומים וישלבו מידע מסוגים שונים למשל סיפורים, שירים, ראיונות, תמונות, ציורים, מפות, מוזיקה, חומרי וידאו ועוד.

• **תיק מידע פיסית-ג"ג** המתעד מאפיינים ייחודיים למועצה כגון מסלע וטופוגרפיה, צמחייה ובעלי חיים, נופים ותצורות נוף.

• **תיק מידע ארכיאולוגיה ומורשת** שמשפיע על דמות המועצה כגון אירועים מיוחדים (למשל קרבות) או תהליכים היסטוריים (התפתחות ההתיישבות/החקלאות/התעשייה במועצה וכדומה). כולל גם תיעוד שרידים ארכיאולוגיים משמעותיים, אלמנטים ארכיטקטוניים (מגדלי שמירה, בארות וכדומה), ומונומנטים (אנדרטאות, פסלים וכדומה).

• **תיק מידע מסורות ומנהגים** ייחודיים של התושבים ו/או של המועצה המשקפים את המורשת המקומית כגון סיפורים ואגדות מקומיות, פסטיבלים ואירועי תרבות, מנהגי חגים, מאכלים ועוד.

• **תיק מידע רגשי-ערכי** - מרכיבים לא מוחשיים כגון ערכים, עקרונות, תחושות ורגשות המשפיעים על האופן בו תושבי המועצה תופסים אותה. החל מערכים כגון שמירה על הטבע או ציונות וכלה ברגשות ותחושות כגון שלוה, ביטחון, משפחתיות.

משך: עד שלושה חודשים מרגע אימוץ הכלי.

2. זיהוי מכנה משותף

מיון המידע שנאסף לשניים: מאפיינים בעלי השפעה שולית/השפעה על קבוצה מצומצמת של תושבים ומאפיינים שיוצרים הזדהות בקרב רוב תושבי המועצה. כזכור, מאפיין יכול להיות סיפור, שיר, ציטוט, תמונה, דימוי, מוזיקה, מסורת מקומית ועוד.

משך: עד חודש מתום שלב איסוף המידע.

3. סקר לזיהוי "רוח המועצה"

מבין המאפיינים שזוהו כמשותפים לרוב תושבי המועצה יבחרו 10-15 מאפיינים מובילים. סקר שיתפרסם באתר המועצה יבקש מהתושבים לבחור 3-5 מאפיינים שלטעמם הם המשפיעים ביותר על דמות המועצה, צבינה והאווירה השוררת בה. קיומו של הסקר יפורסם באמצעי תקשורת מקומיים, שלטים, בתי ספר, מוקדי תעסוקה ועוד. על מנת לעודד את מעורבות התושבים כדאי לציין בפני התושבים כי ממצאי הסקר ישפיעו על אופי הפיתוח העתידי במועצה.

משך: גיבוש הסקר ופתיחת ההצבעה תעשה עד שבועיים מתום זיהוי המכנה המשותף. ההצבעה לסקר תהיה פתוחה לשבועיים נוספים.

4. מסמך מסכם

על סמך ממצאי הסקר יגובש מסמך המציג את 3-5 המאפיינים שזוהו כמרכיבים את "רוח המועצה". המסמך יכול לשלב חומרים מסוגים שונים- תמונות, סיפורים, מוזיקה חומרי וידאו ועוד. המסמך יכיל המלצות לשימור והעצמה של המאפיינים שנבחרו כמייצגים את "רוח המקום".

משך: עד שלושה שבועות מ"סגירת" הסקר.

5. הטמעה במועצה ובקהילה

• פרסום תיקיות המידע והמסמך המסכם באתר האינטרנט של המועצה.

• פעילויות במסגרות חינוכיות המחזקות את "רוח המקום". למשל, אימוץ וטיפול אתרים שנמצאו כמרכזיים בדמות המועצה או עריכת סדנא העוסקת בחיבור האישי של התלמידים ל"רוח המקום".

• הטמעת "רוח המקום" באלמנטים המייצגים אותה למשל בלוגו או בעיצוב אתר האינטרנט.

משך: תהליך מתמשך

משאבים נדרשים (כולל עלויות):

יישום הכלי דורש תקציב נמוך יחסית.

• שעות עבודה של גורם מהמועצה שיאסוף את המידע הנדרש, יערוך את המפגשים/הסדנאות הציבוריות וינתח את החומרים שייאספו.

פרסום המידע שנאסף באתר האינטרנט של המועצה.

מקורות מימון אפשריים:

משרדי ממשלה המעוניינים בקידום תכניות אזריות כשלב מקדים/בניית הרקע להכנת ו/או גורמים שבעניינים פיתוח תיירותי ו/או מיתוג המועצה: משרד הפנים, משרד החקלאות, המשרד להגנת הסביבה, משרד התיירות.

אילו תנאים נדרשים ליישום:

קיום מפגשים עם התושבים והגורמים הרלוונטיים, מינוי רכז המועצה לביצוע המשימה.

השתלבות עם כלים אחרים:

כלים הכרחיים:

-אין-

כלים אפשריים:

- סקר ערכי טבע, נוף וחקלאות
- מפגשי דיאלוג
- גיבוש שפה עיצובית אחידה
- הבלטת ערכי טבע נוף ומורשת במועצה
- ניהול אקולוגי (במידה ורוח המקום כוללת ערכי טבע או ממוקמת באזורים רגישים)

מדדים לבחינת הצלחת הפרויקט/הכלי:

- יישום ההמלצות לשימור והעצמה של מאפייני "רוח המקום" שנכללו במסמך המסכם.
- הטמעה של עקרונות תכנון ועיצוב ההולמים את שימור וחיזוק "רוח המקום" בתכניות אב, בתכניות סטטוטוריות ותכניות פיתוח.
- סקר הבוחן את מידת ההזדהות של התושבים עם מרכיבי "רוח המקום" שנבחרו.

מדריכים נלווים רלוונטיים:

במידה ורוח המקום כוללת ערכי טבע שרוצים לשמר יכולים לסייע המדריכים הבאים:

- מדריך להכנת תיק ממשק
- מדריך לשיקום אקולוגי

מועצות מיישמות

פרק זה מציג דוגמאות ממספר מועצות אזוריות "מיישמות" – מועצות שיזמו ולקחו חלק פעיל בהובלת תהליכים משמעותיים לתכנון וניהול שטחים פתוחים בתחומן, תוך שימוש בכלים שונים. המועצות המובאות כמקרי בוחן, מייצגות מועצות השונות במיקומן ובמאפייניהן.

מלבד הדוגמאות לכלים ולאמצעים השונים שאותן המועצות אימצו, מטרת הפרק הינה לסייע להבנת המשמעות של תהליך אפיון המועצה והאופן בו הוא משפיע על בחירת הכלים – כלומר, מה הרציונאל העומד בתהליך בחירת הכלים וכיצד ניתן ללמוד מן הדוגמאות השונות על יישום התהליכים במועצה שלי. כן יציג הפרק התפתחות של אימוץ והפעלת כלים במועצה לפי הצרכים המשתנים ושאיופות הפיתוח לאורך זמן, ותובנות מן התהליך. יש להדגיש כי בכל אחת מהמועצות המוצגות להלן, תהליך הטמעת הכלים לתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה לא תם – תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצות מהווה דרך חיים ולא משימה חד פעמית.

מועצות מיישמות, דוגמא 1:

"פיילוט מועצה אזורית לב השרון"

המועצה האזורית לב השרון מעורבת מזה מספר רב של שנים בתהליכי תכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה, בין היתר הכנת תכניות לשטחים פתוחים ופיתוח בר קיימא, פיתוח מערכת שבילים ירוקים במועצה – "דרך הלב", אימוץ אתרים ע"י הקהילה, פיתוח מוקדי פנאי ונופש בשטחים הפתוחים (ברכת החורף – המחפורת), ארועי טיפוח וביולי בטבע, ובשנתיים האחרונות החל מהלך משמעותי לקידום חקלאות תומכת סביבה וביסוס העורקים הירוקים בשטחי המועצה.

בימים אלו מקודמת במועצה, הכנת תכנית תכנית אב כוללת לשטחים הפתוחים במועצה, במטרה לספק למועצה ארגז כלים אפקטיבי וכוללני לניהול ותכנון השטחים כחלק ממהלך ארצי – המדריך לתכנון וניהול השטחים הפתוחים. תכנית זו למעשה מהווה "פיילוט" למדריך ולמתודולוגיה שפותחה במסגרתו.

במסגרת זו, התקיימו מפגשים רבים עם היחידה הסביבתית ללימוד המצב הקיים, ישיבות עם הישובים, גורמים חיצוניים ובעלי עניין שונים בשטחים הפתוחים. כמו כן, נערכו שתי סדנאות עבודה לאפיון המועצה ולבחירת הכלים ליישום במועצה. בסדנא השתתפו מנהלי אגפים ויחידות מגוונות במועצה, בהתאם למסגרת הניהולית המלווה: "פורום שטחים פתוחים". הסדנא התקיימה בהתאם לשלבי העבודה המוצעים במדריך:

פיילוט לב השרון, שלב ראשון: בחירת מסלול פעולה למועצה

במועצה האזורית לב השרון מתקיים תהליך כוללני משמעותי לקידום השטחים הפתוחים ולכן מסלול הפעולה האסטרטגי נמצא מתאים יותר.

למה מסלול פעולה אסטרטגי מתאים למועצה האזורית לב השרון?

- המועצה נמצאת בתהליך של חשיבה ותכנון של השטחים הפתוחים.
- השטחים הפתוחים מקבלים חשיבות גבוהה בסדר היום של המועצה.
- ישנה הכרה בחשיבות נושאי איכות סביבה באופן שיוצר מכנה משותף בין החקלאים לתושבים.
- המועצה מביעה רצון להתוות מדיניות כוללת וארוכת טווח בנושא השטחים הפתוחים
- קיימת נכונות להקים מערך מסודר לתפעול וניהול השטחים הפתוחים

פיילוט לב השרון, שלב שני:

תהליך לאפיון המועצה

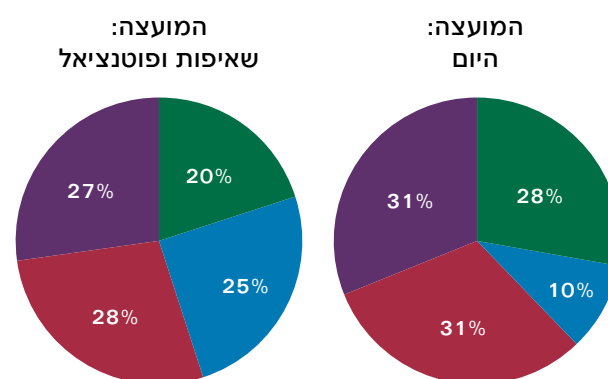
גיבוש היעדים וכיווני הפיתוח של המועצה

בשלב זה, התקיימה סדנת עבודה של פורום השטחים הפתוחים של המועצה. המשתתפים התבקשו לאפיין את המועצה ואת הפעילות המתקיימת בשטחים הפתוחים כיום והיכן היא רואה את מירב הפוטנציאל בעתיד בתחומי הפעילות הבאים: חקלאות, תיירות פנאי ונופש, סביבה וקיימות, חברה וקהילה (חינוך).

בתהליך האפיון עלה כי במועצה האזורית לב השרון:

1. החקלאות במועצה נתפסת כתחום סטאטי שאינו צפוי להתרחב בעתיד. עם זאת, יש לפעול לקידום החקלאות במועצה בדגש של חקלאות תומכת סביבה.
2. קיים מחסור משמעותי בתשתית לפעילות תיירות, פנאי ונופש. נכון להיום, למעט פרויקט "דרך הלב" ו"המחפורת", פרויקטים הקשורים בפנאי ונופש ברחבי המועצה הם פרויקטים נקודתיים הנובעים מיוזמות אישיות.
3. הפורום רואה קשר ישיר בין פיתוח פעילות פנאי ונופש לבין פיתוח תחום החברה והקהילה.
4. יש לשים דגש על קידום אופציות של תיירות חקלאית אצל המשקים.
5. כבר היום מתבצעת במועצה פעילות נרחבת בתחום החברה והקהילה וחיבורה לשטחים הפתוחים ולערכים הסביבתיים במועצה.
6. תחום הסביבה והקיימות נמצא על סדר היום של המועצה, המועצה רואה בו חשיבות רבה ושואפת להמשיך ולפעול לקידומו.

להלן מוצג סיכום הערכת המשתתפים לאפיון המועצה – היום ומחר.

סוגיות אסטרטגיות

בהמשך, המשתתפים נתבקשו לאפיין את המועצה לפי מספר סוגיות אסטרטגיות עימן היא מתמודדת במסגרת פעילותה השוטפת. הסוגיות הן:

- האם חלים על השטחים הפתוחים במועצה איומים ולחצים לפיתוח, ואם כן, באיזו מידה?
- באיזו מידה המועצה מעורבת/שותפה לתכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה?
- מה הפוטנציאל של המועצה להשיג תקציבים/מקורות מימון?
- האם המועצה שואפת לפעול לקידום השטחים הפתוחים במועצה בטווח המיידי או הרחוק?

להלן מוצגות הערכות המשוקללות של אפיון המועצה לפי סוגיות אסטרטגיות:

אפיון מועצת לב השרון בסוגיות אסטרטגיות				
סוגיה				
לחצי פיתוח	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
מעורבות המועצה	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
תקציבים	אין/לא רלוונטי	נמוך	בינוני	גבוה
טווח יישום	לא רלוונטי	קצר	קצר ורחוק	רחוק

דיון בסוגיות במהלך הסדנא העלה כי:

1. חברי הפורום מסכימים כי על לב השרון פועלים לחצי פיתוח משמעותיים מצד הרשויות הסובבות אותה. ראש המועצה מרכז את ההתמודדות מול הלחצים הללו והם באים לידי ביטוי בפעילות השוטפת של אגפי המועצה במידה פחותה.
2. ללב השרון יש שתי בעיות מרכזיות בגיוס תקציבים. הראשון הוא המצב הסוציו-אקונומי "הכביכול" טוב של התושבים (אף כי המועצה האזורית לב השרון נמצאת באשכול 4 בלבד! בדירוג הסוציו-אקונומי של הלמ"ס) ומיקומה במרכז הארץ אשר מונעים קבלת תמיכה

ממשלתית. בעיה נוספת היא כי צרכי המועצה רבים ולכן גם כאשר היא מצליחה להשיג תקציבים חיצוניים הם אינם נותנים מענה מספק לצרכים הקיימים.

פיילוט לב השרון, שלב שלישי:

תהליך בחירת הכלים ליישום במועצה

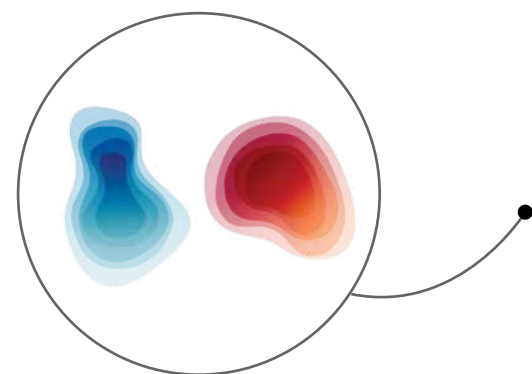
על בסיס תהליך האפיון שקיימה המועצה התקבלו מספר תובנות מרכזיות. תובנות אלו משפיעות באופן ישיר על הכלים שיומלצו ליישום במועצה לקידום תכנון וניהול השטחים הפתוחים בתחומה. התובנות המרכזיות הן:

1. תחום הפעילות אותו המועצה רוצה לקדם במידה משמעותית (ביחס למצב כיום) הינו תחום התיירות, פנאי ונופש. <על כן הוא יהווה לעוגן מרכזי בבחירת הכלים ליישום במועצה.
2. בתחום הקיימות והסביבה ותחום החברה והקהילה, המועצה מעורבת כיום במידה רבה ומעוניינת להמשיך לקדם גם בעתיד >= תהליך בחירת הכלים ישאף ליישום כלים להם ממשק עם כלים מתחום התיירות פנאי ונופש עם תחומי פעילות אלו ככל הניתן.
- אף כי המועצה נתנה משקל גדול יותר לפיתוח עתידי בתחומי הסביבה והקיימות והקהילה, והחברה, התקבלה החלטה כי לתחום התיירות תינתן עדיפות מירבית מבין התחומים. היות ועד כה הוא היווה תחום שניתן לו טיפול מצומצם בלבד, וכי המועצה סבורה כי יש צורך לקדמו ולמתגו במועצה לאור הפוטנציאל הרב הקיים באזור המרכז.
3. המועצה מאופיינת אמנם כמועצה בעלת מאפיינים חקלאיים, אולם תחום זה מקבל עדיפות קטנה יותר מבחינת הפוטנציאל ומבחינת שאיופות הפיתוח בתחום המועצה >= אף כי החקלאות מהווה דבר מובן מאליו במועצה, יש לה משמעות רחבה ומומלץ כי ישולב בתכנית העבודה כלי שיקשור את החקלאות לפיתוח התיירות ו/או הממשקים הנוספים שניתנה להם חשיבות רבה יותר מאשר לחקלאות. כלי רלוונטי לתחום המועצה יכול להיות לדוגמא קידום תיירות חקלאית.
4. מבחינת התמודדות ברמת הניהול השוטף: המועצה מתמודדת במידה רבה עם לחצי הפיתוח על השטחים הפתוחים. בנוסף, למועצה קיים קושי בהשגת תקציבים במרבית התחומים. המועצה רואה חשיבות בקידום השטחים הפתוחים בתחומה והיא מעורבת בפעילויות שונות ומגוונות. המועצה מעוניינת בשילוב יישום כלים בטווח המיידי ובטווח הארוך >= איומי הפיתוח מהווים סוגיה מרכזית בהתמודדות של המועצה וכן הסוגיה התקציבית. לנוכח זאת, ישנה עדיפות להפעלת כלים ממעגל היישום הראשון, כלים אשר מתבססים על תשתיות ומשאבים קיימים המאפשרים התמודדות עם לחצי הפיתוח והאיומים על השטחים הפתוחים.

להלן מוצגת רשימת הכלים הכוללת המומלצת למועצה האזורית לב השרון (לאחר שלב הסינון הראשוני):

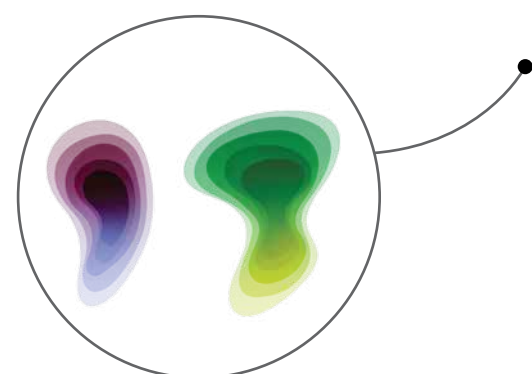
כלי ליבה (תיירות, פנאי ונופש וסביבה וקיימות):

- הבלטת ערכי טבע, נוף ומורשת.
- הכרזה על נופים או שטחים רגישים לשימור.
- גיבוש שפה עיצובית.
- קידום תיירות מבוססת חקלאות.
- פיתוח תשתיות תומכות פנאי ונופש.
- טיפוח ופיתוח מוקדי משיכה לפעילות פנאי ונופש.
- ניהול אקולוגי.
- אימוץ/קידום חוקי עזר במועצה.

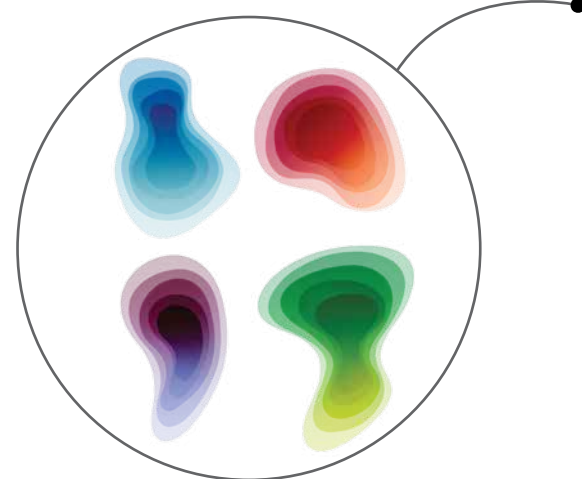
כלים תומכים (חקלאות וחברה וקהילה):

- הקמת וועדה חקלאית משותפת.
- אמנה חקלאית כפרית.
- הכשרה לעובדי המועצה והוועדות הרלוונטיות.
- הקמת מרכז ידע ותוכן מקומי.

כלים נוספים שכדאי לשקול (מכלל התחומים):

- הרחבת מערך הפיקוח והאכיפה.
- הקמת סעיף תקציבי ייעודי לשטחים פתוחים.
- חיזוק קשרי מועצה-ישובים בנושאי סביבה ושטחים פתוחים.
- שילובי מערך ניטור בדפוסי העבודה של המועצה.
- מפגשי דיאלוג.

תהליך בחירת הכלים – שקלול ותעדוף כלים

קודם בחירת הכלים למועצה, התקיים תהליך להיכרות ולימוד כלל הכלים המומלצים למועצה לחברי הפורום באמצעות כלי חדשני, שפותח במסגרת המדריך, כבסיס לתהליך קבלת החלטות.

התהליך כלל הצגה של הכלים השונים כחלופות לפתרון סוגיות רלוונטיות למועצה ודיון בכלים. חברי הפורום שהתחלקו לקבוצות, נתבקשו להכריע בכל סוגיה על בסיס שימוש בתעודות הזהות של הכלים, האם הכלי שהוצע לפתרון הסוגיה מתאים או לא. בתום התהליך נסקרו ונדונו כלל הכלים המומלצים למועצה.

בשלב השני של תהליך בחירת הכלים, חברי המועצה התבקשו לדרג ולתעדף את הכלים המתאימים ביותר למועצה לפי מידת ישימותם, טווח היישום שלהם (קצר/רחוק), התועלת שלהם למועצה – על מנת לבחור את הכלים שישולבו בתכנית העבודה של מועצה. מבין כלל הכלים המומלצים למועצה, לכל אחד מן המשתתפים ניתנה האפשרות לבחור 6 כלים בלבד.

תהליך בחירת הכלים – סינון ראשוני

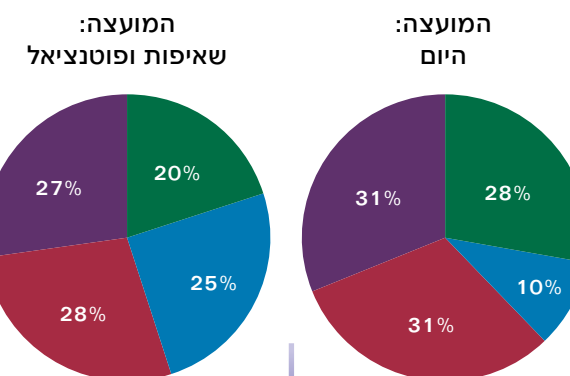
בהתאם לתובנות אלו, הסינון הראשוני הכווין לשלושה סוגים של קבוצות כלים: כלים מהתחומים המובילים, כלים מתחומים נוספים ומספר כלים נוספים המומלצים ("כדאי לשקול") מתוך ראייה ותפישה ארצית כוללת שמקדם מרכז המועצות האזוריות לקידום שמירת השטחים הפתוחים במועצות האזוריות.

בתחומים המובילים: הסינון הכווין לכך שהכלים הנדרשים ביותר למועצה יהיו כלים מתחום התיירות, פנאי ונופש כעוגן מרכזי. פורום המועצה החליט להתמקד בנושא הפנאי והנופש מכיוון שהפער בין המצוי לרצוי בו הוא הגדול ביותר. בתחום זה נבחרו כלים שניתן להפעיל כבר בטווח המיידי, הנשענים על התשתיות והמשאבים הקיימים במועצה, וכן על כלים לטווח הארוך עם תקציבים יותר משמעותיים לאור כך שהמועצה שואפת לקידום פעילות ופיתוח משמעותיים בתחום.

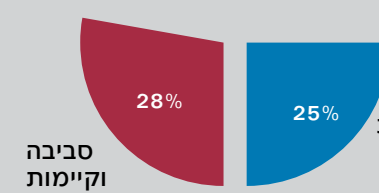
לאחר מכן, רצוי כי המועצה תבחן כלים מתחומי פעילות שונים להם קיים ממשק עם תחום התיירות, פנאי ונופש – תחום הפעילות המבוקש במועצה, ובעיקר ממשק עם תחום הסביבה והקיימות. פורום המועצה החליט לשמר את הכוח של תחום הסביבה והקיימות כתחום מוביל.

לצד העוגנים, נבחרו כלים גם מהתחומים הנוספים: חקלאות וחברה וקהילה – ליצירת תמהיל כלים מגוון. כמו כן, בחירת הכלים הותאמה לסוגיות האסטרטגיות המהותיות במועצה: לחצי פיתוח ותקציבים מוגבלים, וכן מעורבות בינונית. הכלים נבחרו לטווח יסוּם משולב: קצר וארוך.

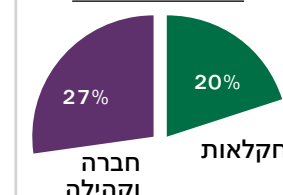
הכלים המומלצים מקבוצת 'כדאי לשקול' הינם כלים שלא נבחרו בהכרח בהתאם לאפיון המועצה, אך מעמדם חשוב כאמור לצורך קידום מהלך ארצי כולל לשמירת השטחים הפתוחים, וכן מבוסס על יכולתיה של המועצה בתוך מסגרת התשתיות והמשאבים העומדת בפניה.

התחומים המובילים:

תחומים נוספים

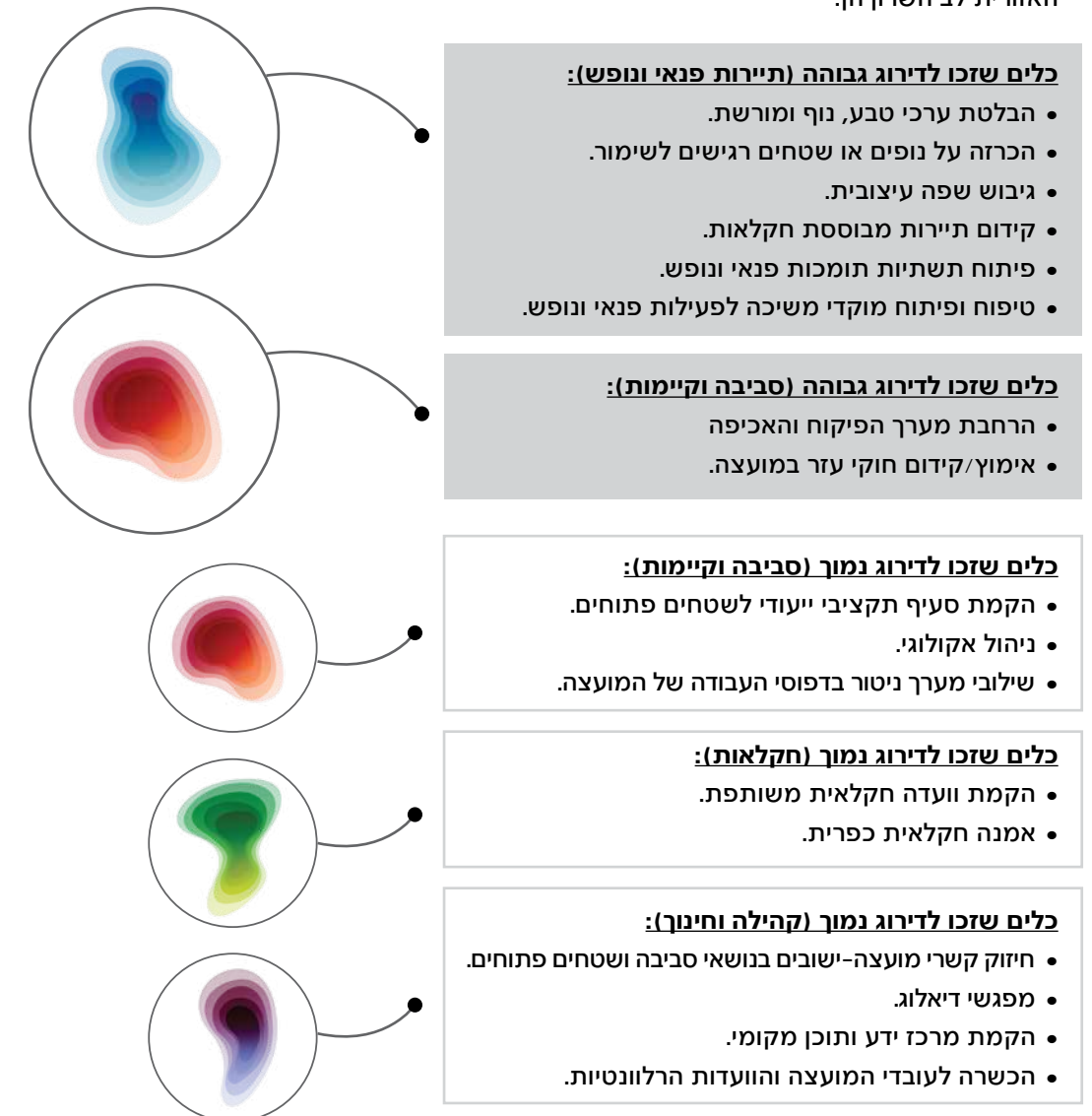
כדאי לשקול

הכלים שנבחרו:

תוצאות בחירת הכלים ע"י פורום שטחים פתוחים במועצה האזורית לב השרון הן:

לאחר קבלת תוצאות בחירת הכלים נערך דיון לגבי תמהיל הכלים הנדרש והמתאים ביותר למועצה בסוגיות כגון:

- ישימות הכלי, לרבות בהיבט המשאבים הנדרשים ליישום.
- פיזור תחומי אחריות. לכל אגפי/יחידות המועצה.
- מענה של הכלים לטווח קצר וארוך. הבטחת פיזור על ציר הזמן.
- מענה ללחצי הפיתוח.
- בחירת כלים התואמים את יעדי המועצה: קידום ופיתוח תיירות, חיזוק מעמד השטחים הפתוחים והמערך הסביבתי.
- בתום הדיון התגבש תמהיל הכלים הסופי על בסיסו תגובש תכנית העבודה של המועצה.

פיילוט לב השרון, שלב רביעי:

התווית תכנית עבודה למועצה

בהתאם לתמהיל הכלים הסופי מתחיל השלב האחרון בתהליך גיבוש תכנית פעולה למועצה לקידום שמירת השטחים הפתוחים הכולל: קביעת צוות עבודה, גיבוש לוחות זמנים למימוש הכלים וגיבוש תכנית עבודה מפורטת שתאושר בפני הפורום.

לצורך ביצוע השלב, נקבע צוות עבודה מצומצם שילמד ויבחן את הכלים הנבחרים ויגבש תכנית עבודה מפורטת.

ומה עכשיו? יוצאים לתכנית עבודה!

קביעת צוות עבודה

- הרכב צוות העבודה:**
- מנכ"לית המועצה
 - מהנדס המועצה
 - גזבר המועצה
 - ראש היחידה הסביבתית
 - מרכזת חינוך סביבתי ומקדמת בריאות
 - מנכ"ל תאגיד המים והביוב
 - מנהלת היחידה לספורט

גיבוש לוח זמנים למימוש הכלים

	2016						2015						
	07	06	05	04	03	02	01	12	11	10	09	08	
כלי 1													
כלי 2													
כלי 3													
כלי 4													
כלי 5													
כלי 6													

גיבוש תוכנית עבודה מפורטת

מועצות מיישמות, דוגמא 2:

מועצה אזורית בני שמעון

תכנית מתאר שטחים פתוחים – כלי אסטרטגי לתכנון וניהול שטחים פתוחים

תכנית מתאר שטחים פתוחים בני שמעון שנערכה ע"י משרד לרמן אדריכלים ומתכנני ערים, היא פרי יוזמתה של המועצה האזורית בני שמעון וקודמה בהובלתם האישית של ראש המועצה סגל מורן וראש המועצה היוצא משה פאול בשיתוף עם משרד החקלאות ורשות מקרקעי ישראל.

התכנית מהווה כלי אסטרטגי חשוב בתכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה, ומשמשת כבסיס מקצועי לקבלת החלטות במועצה. בשנים האחרונות גבר הצורך בגיבוש כלים חדשים ויצירתיים לשמירה על השטחים הפתוחים, לאור לחצי הפיתוח והצרכים המשתנים במגזר הכפרי. עקב כך, התחזקה המגמה בתכנון בישראל ליצירת תכניות העוסקות בשטחים הפתוחים. מגמה זו מקבלת גם ביטוי במדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים ובמסמך המדיניות לשמירה על השטחים הפתוחים (2002).

דרך התכנית פותחה שפה חדשה לתכנון המרחב הפתוח אשר אומצה ע"י מבא"ת, שהרחיבה את החשיבה התכנונית ושתשמש גם תכניות אחרות בעתיד. שפה זו נוצרה על מנת לתת מענה למגוון השטחים הפתוחים המצויים בתחומה, וכן בכדי לסייע בהכוונת פעולות השימור וניהול השטחים הפתוחים.

תפישה ומדיניות תכנונית

בתכנית מוטמעת ראייה כוללת של השטחים הפתוחים בתחום המועצה תוך שאיפה להגדיר ולשמר את מערך השטחים הפתוחים ולהבטיח את ניצול הפוטנציאל הגלום בהם. התכנית מהווה תכנית ראשונה מסוגה בגישתה לשטחים הפתוחים בכלל ולשטחים החקלאיים בפרט; לא רק שהשטחים הפתוחים מהווים עיקרה של התכנית, אלא שבאמצעות אפיונם והגדרתם, התכנית מאפשרת למועצה האזורית ולמוסדות התכנון להסדיר את סוג ואופי השימושים המותרים בשטחים הפתוחים בהתאם לצרכים החקלאיים והתיירותיים בהתאמה לכללי עיצוב נופי וסביבתי. בנוסף, התכנית מניחה את התשתיות התכנוניות המרכזיות להתפתחות המועצה ויישוביה הכפריים והסביבה, מקדמת שימור וטיפוח השטחים הפתוחים ואף לוקחת תפקיד חשוב בעיצוב עתידה החברתי-כלכלי של המועצה. השפעתה זו ניכרת לדוגמא בכל העולה בסוגיות העיבוד החקלאי ואפשרויות הפיתוח בקרקעות החקלאיות, פיתוח התיירות ומאפייניו, וכן בהיבטים של תעסוקה וכלכלה במגזר הכפרי. תשומת לב רבה מופנית לטיפול בסוגיות הפעילות הלא חקלאית (פל"ח) בתחום המועצה.

ניהול שטחים פתוחים

התכנית מעניקה כלים מגוונים לניהול השטחים הפתוחים והשטחים החקלאיים, שחלקם אף ייחודיים לתכנית, ביניהם: שימור עצים בודדים כנקודות ציון במרחב, הגדרת מסדרונות אקולוגיים ומגבלות בתחומם, שמירה על קווי מבט במטרה לשמור על תחושת המרחב, מסמך נופי-סביבתי, הסדרת שימושים חקלאיים ופעילות לא חקלאית, מתן זכויות בניה למבנים חקלאיים, ועוד. יתר על כן, בולט חידושה בסיווגה את

השטחים החקלאיים ובקביעת הוראות ברורות באשר למידת פיתוחם/עיבודם. התכנית רואה בשטחים חקלאיים רבים כבעלי חשיבות נופית, ערכית ובתרומתם לרצף השטחים הפתוחים, ועל כן היא מוסיפה מגבלות מחמירות בשטחים אלו לשימושים החקלאיים המותרים.

בנוסף, התכנית מטמיעה תשתית לפיתוח מערך תיירות אזורי המבוסס במהותו על השטחים הפתוחים באמצעות קביעת מוקדי תיירות בשלושה כיוונים מרכזיים: תיירות הפארקים, תיירות הצמחים ותיירות בתוך הישובים. הפיתוח התיירותי במועצה מבוצע בהתאם לכיוונים אלו. תשתית זו מהווה בסיס בין היתר לפיתוח מסלולי אופניים, הקמת מצפורים ומרכיבים תיירותיים נוספים, וציר נופי המקשר ביניהם, המבוסס על תוואי ושרידי המסילה העות'מנית.

מערך הסכמות כעוגן לתכנית

בולטת תרומתה של התכנית ביצירת שיתופי פעולה בין הגורמים המעורבים בשטחים הפתוחים ובין המועצה האזורית. התכנית נערכה ע"י צוות היגוי רב תחומי של המעורבים בשטחים הפתוחים בתחומי המועצה. המשך שיתוף פעולה זה בא לידי ביטוי בתכנית באמצעות קביעת צוות היגוי מצומצם שמטרתו מתן חו"ד לתכניות כבסיס לקבלת החלטות מוסכמות.

כמו כן, ניתנה חשיבות רבה לרתימת הקהילה המקומית-התושבים והתארגנויות מקומיות בתהליך, לצורך השגת תכנית מייצגת, איכותית ומתאימה יותר לצרכים ולמגמות בשטח. התכנית נערכה בשיתוף מלא עם יישובי המועצה וקדמו לה הכנת תכנית אסטרטגית ותכנית מדיניות, אשר על בסיסן הוטמעו מגמות הפיתוח והצרכים של הישובים והתושבים. המיוחד בתכנית זו הינה ההצלחה בהשגת הסכמתם העקרונית של יישובי המועצה, אשר הושגה כבר בתחילת עריכת התכנית, להטיל מגבלות בנוגע ליכולתם של הישובים לנצל את פוטנציאל הפיתוח החקלאי בשטחים מסוימים בתחומם, בשל ערכיותם הנופית והאקולוגית.

לפיכך, תכנית המתאר מתבססת ומשקפת את מערך ההסכמות עם היישובים, המועצות הגובלות וגופים שונים. היותה תכנית סטטוטורית מאפשרת עיגון של ההסכמות והגנה עליהן לאורך זמן ממושך.

הלכה למעשה

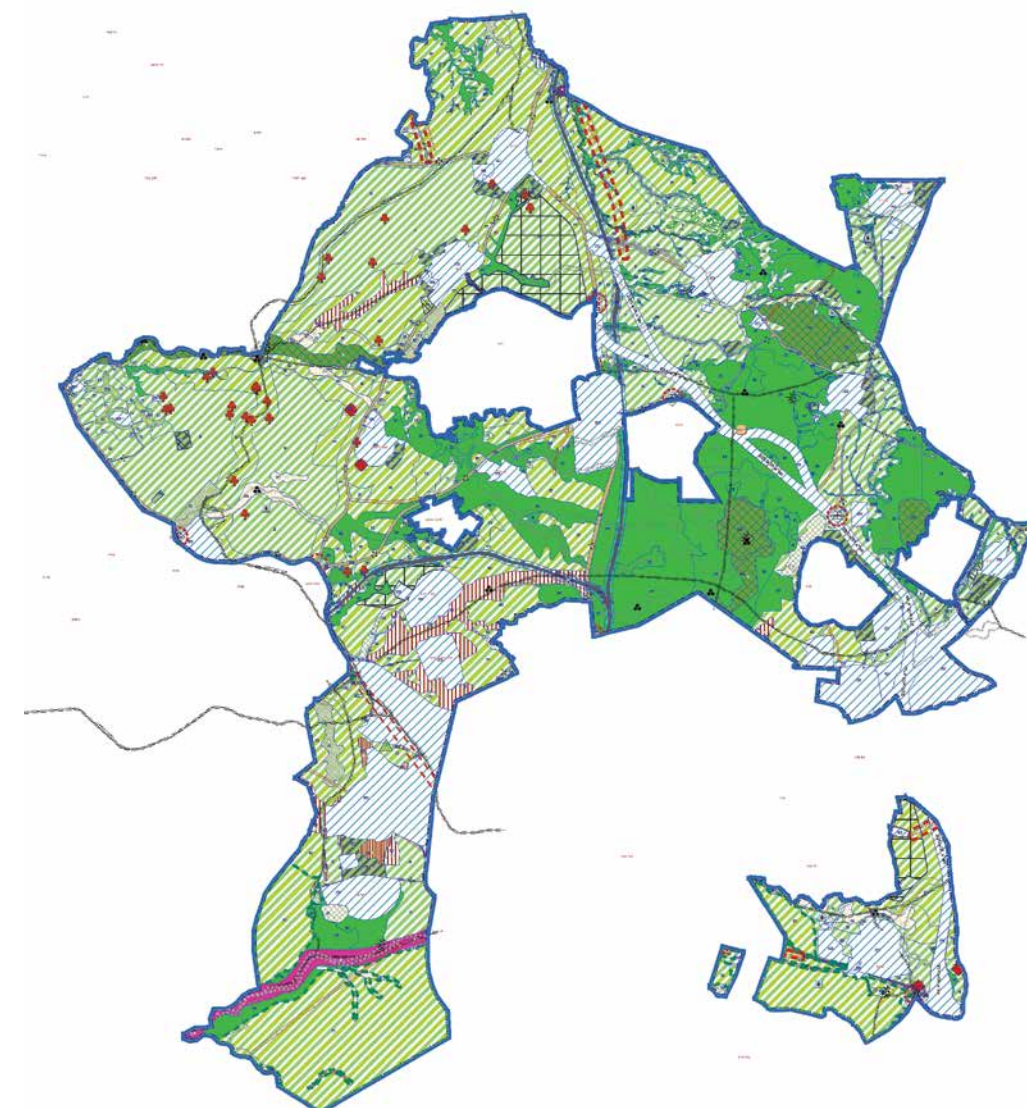
ועדת התכנון ובניה של המועצה פועלת לפי רוח התכנית ומאשרת תכניות בהתאם. מנגנון מעקב ובקרה לתכנית כפי שנקבע בתכנית החל לפעול עם אישור התכנית. התכנית הקנתה לוועדה מעמד של ועדה עצמאית. בימים אלו המועצה מקדמת הכנת תכנית מתאר כוללנית למרחב המועצה על בסיס תכנית המתאר לשטחים פתוחים על מנת להמשיך את עצמאות המועצה האזורית והועדה לתכנון ובניה בפרט, בתכנון וניהול השטחים הפתוחים במרחב המועצה בצורה המיטבית.

ליישום תפישת התכנית ועקרונותיה קודמו מגוון כלים משלימים בתחומים שונים. כך לדוגמא, לחיזוק שמירת הפעילות החקלאית במועצה המועצה קידמה הקמה של ועדה חקלאית המשותפת (לבני שמעון, מרחבים ושדות נגב), והיא שותפה בניהולה וכן בניהול מעבדה לשירות שדה ומרכז לחקלאות בשפת המדבר. בהיבט זה, המועצה האזורית בני שמעון פיתחה גם תכנית חינוכית לחינוך לחקלאות, המוטמעת בכל מערכות החינוך במועצה, שמטרתה שימור המורשת החקלאית ועידוד דור המשך.

סיכום

תכנית המתאר לשטחים פתוחים במועצה האזורית בני שמעון מהווה תכנית חדשנית ופורצת דרך בהתייחסות התכנונית לשטחים הפתוחים בישראל ובמערך הכלים שהיא מספקת לשמירתם ולניהולם. קידום תכנית משמעותית זו על ידי המועצה האזורית בני שמעון מדגיש את החשיבות שהמועצה רואה וכן את מחויבותה לניהול השטחים הפתוחים, קידום שמירתם ופיתוח החקלאות בתחומה.

המועצה האזורית בני שמעון, על כל תהליכי מול התושבים והשותפים, תכנית המתאר החדשנית ומכלול הכלים וכוונת הפעולה אשר המועצה מיישמת ומקדמת כיום, היוו כר פורה לרעיונות ולתובנות משמעותיות בפיתוח וגיבוש האסטרטגיות המתאימות למועצות האזוריות השונות, שלבי העבודה ואופן ההטמעה במועצה, וכן בבחירת הכלים המתאימים והנדרשים ביותר להתמודדות עם סוגיות תכנון וניהול שטחים פתוחים ובמיוחד בהיבט הפעילות החקלאית - במסגרת המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים.

מועצות מיישמות, דוגמא 3:

מועצה אזורית גולן

סקירה כללית:

שטח השיפוט של המועצה האזורית גולן מתחיל בחמת גדר שבדרום הגולן וממשיך צפונה למרומי החרמון - סה"כ כ- 1100 קמ"ר.

במרחבי הגולן נופי טבע ייחודיים. זהו השטח הגעשי הנרחב ביותר בא"י: שטחי בזלת מדרום לצפון וממזרח למערב, עשרות חרוטים של הרי געש שגילם צעיר יחסית ונוף המכיל מגוון עשיר של תופעות געשיות - "צמות", קילוחים, "פצצות" ועוד. נופי מים ממלאים גם הם את השטח הגולני ב: מעיינות, מסלים וקניונים עם מים זורמים ברוב ימות השנה.

הפרשי הגבהים בגולן, ממינוס 200 בדרום לפלוס 2000 בצפון, מעשרים את הגולן במגוון עצום של צמחיה ובעלי חיים, ממוצא סהרו ערבי ועד לנציגים מהאזור האירנו טורני.

32 יישובים במועצה האזורית גולן. יחד עם קצרין, בוקעתה, מסעדה, עין קניה ומגידל שאמס, ממשיכים תושבי הגולן, מסורת התישבותית, הנמשכת לאורך אלפי השנים האחרונות.

הרקע לקידום הכנת אב לשטחים פתוחים למועצה האזורית גולן - למה זה התחיל אצלנו?

הצורך הדינמי בפיתוח מחד והרצון לשמור על ערכי הטבע והמורשת מאידך, יחד עם השטח העצום והמגוון האנושי משקפים התמודדות לא פשוטה בין אינטרסים ובעלי עניין בכל תחומי החיים: התישבות, בטחון, בניה, חקלאות, תיירות, תעשייה ושמירת ערכי טבע נוף ומורשת.

מתוך **דאגה לאיזון הנכון שבין פיתוח לשימור**, החליטה המועצה האזורית גולן יחד עם כל הגורמים הפועלים בשטחי הגולן, לקדם את הכנתה והפעלתה של תוכנית אב לשטחים פתוחים בגולן.

תכנית אב לשטחים פתוחים למועצה האזורית גולן, על קצה המדלג

הכנת התוכנית היו **שותפים מרבית הגופים הפועלים בגולן**: קק"ל, רט"ג, המשרד להגנת הסביבה, משרד החקלאות, בוקרים, חקלאים, מי גולן, החטיבה להתיישבות ותושבים.

התוכנית התבססה על:

1. מיפוי ערכי הטבע הנוף המורשת בגולן.
 2. מיפוי תוכניות הפיתוח השונות בגולן: אנרגיות מתחדשות, הרחבת יישובים, מאגרי מים, הרחבת נחלות חקלאיות, תעשייה חקלאות.
 3. חלוקת הגולן ל- 4 אזורים תכנון: אזור מוטה ערכי טבע נוף ומורשת, אזור מוטה פיתוח חקלאי, אזור משולב, שטח אחו גולני.
- הסכמת כל הגורמים** לתוצרי התוכנית, אפשרה את השקתה בנובמבר 2014.

תשריט התוכנית מפרט את חלוקת הגולן לאזורי התכנון השונים.

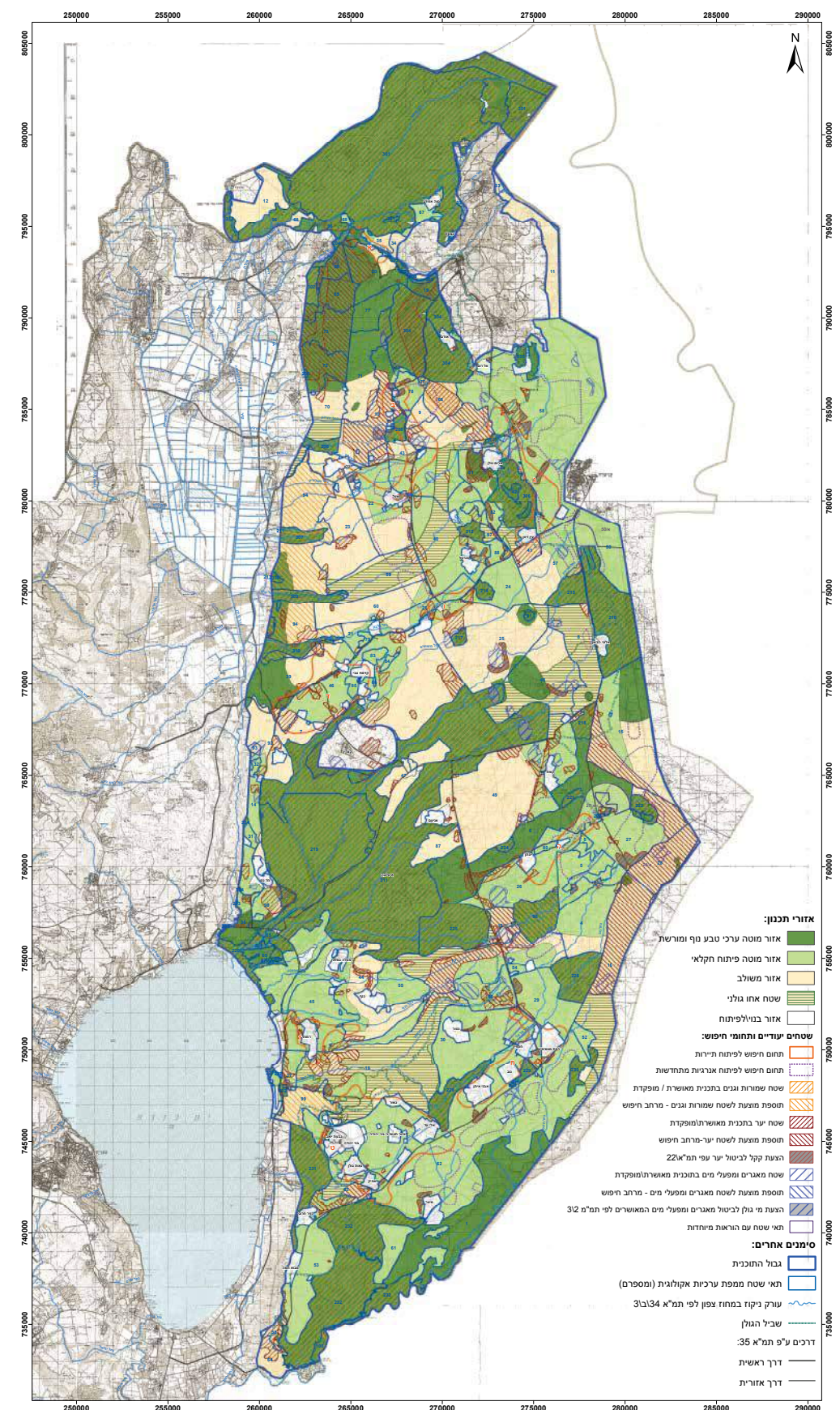
הוראות התכנון באזורים השונים, יחד עם **הממשק הניהולי** המלווה את התוכנית, מכוונים את הפיתוח והשימור בגולן, לממשקים שיאפשרו את שמירת מטרות התוכנית כפי שהוגדרו ע"י הצוותים שפעלו להכנתה:

1. יצירת כלי תכנוני להכוונת השימוש בשטחים הפתוחים בגולן בצורה המאזנת בין שמחירה על משאבי טבע, נוף ומורשת ייחודיים מחד, לבין פיתוח חקלאות, תיירות, תשתיות אנרגיה חלופית וכו' מאידך.
2. יצירת מערך הסכמות למדיניות תכנון וניהול השטחים הפתוחים שתפותח במסגרת התוכנית, בקרב תושבי המועצה האזורית, בעלי עניין, רשויות וגורמים ממלכתיים.
3. פיתוח בר קיימא במרחב הפתוח בגולן, בכדי להגיע למצב של "זכיה לכל".

בהתאם להחלטות המפורטות בממשק הניהולי של התוכנית הוקמו 2 צוותי פעולה:

- א. צוות שטחים פתוחים - בצוות חברים נציגי הגופים הבאים: רט"ג, קק"ל, חקלאים, צה"ל, מועצה אזורית גולן. תדירות מפגשי הצוות כפעם בחודש.
- ב. מנהלת שטחים פתוחים - בראשה עומד ראש המועצה האזורית גולן או נציג מטעמו. במנהלת חברים נציגי רוב הגופים הפועלים בגולן.

תשריט התוכנית (דרום ומרכז הגולן)

תכנית אב לשטחים פתוחים למועצה האזורית רמת הגולן – איך זה עובד בפועל

במקביל להכנת התוכנית וכדי להבטיח את יישומה, החליטה המועצה האזורית גולן להקים יחידה לשטחים פתוחים. היחידה אחראית על ניהול שוטף של השטחים הפתוחים ומהווה זרוע ביצועית של המנהלת לטיפול בנושאים הבאים: תכנון, ניטור ופיתוח קהילתי.

הרציונל שליווה את הכנת התוכנית – שיתוף והיוועצות בכל הגורמים בעלי העניין – **ממשיך ללוות את יישומה**. בהתאם לכך החליטה המועצה האזורית גולן יחד עם המכון לחקר הגולן ואוניברסיטת חיפה, לקדם תוכנית ניטור שתשתף את הקהילה הגולנית בהחלטה על מה לנטר: צמחים? בעלי חיים? מקורות מים?..... ובביצוע הניטור. הניטור יתבצע בעזרת אפליקציה סלולרית שתפותח במהלך ביצוע התוכנית. שיתוף הקהילה הגולנית – ובהמשך תושבים ומטיילים נוספים – במעקב אחר "הטבע הגולני" עשוי לתת מענה לשאלה האם "הטבע הגולני" כפי שהגדרנו אותו בשיח המשותף בין כל הגופים הפועלים באזורנו, אכן נשמר.

פרטים נוספים על תוכנית אב לשטחים פתוחים, תשריטים, סרט הסברה ושאלות נוספות במידה ויועלו נשמח לקבל ב:

מועצה אזורית גולן
קובי גביש – מנהל יחידה לשטחים פתוחים
טל: 046969715, סולר'י: 0507976385,
אימייל: gavish@golan.org.il, פקס: 046961761

חלק שלישי //
הטמעת המדריך
ושילובו במערך הארגוני

החלק השלישי והאחרון במדריך המרכזי, מתייחס לשלבי **הטמעת המדריך במועצה** – מה עכשיו? דהיינו איך כל התהליך מתקיים בפועל במועצות האזוריות השונות: באיזה אופן יתחיל התהליך להתקדם במועצה, מי יובילו ומי יהיו השותפים, מה יהיה משך התהליך וכמה מפגשים נדרשים, באיזה שלב רצוי לשתף בעלי עניין ואת הציבור המקומי וכיצד ניתן לעקוב אחר התקדמות התכנית והצלחתה.

1. תהליך הטמעת המדריך במועצה

המפתח המרכזי להצלחה בתכנון וניהול השטחים הפתוחים ולביסוס מקומם כעוגן מרכזי בחיזוק אופי המועצה וכיווני צמיחתה – הוא הפיכת הרעיונות וכלים מהמדריך, הרלוונטיים למועצה שלכם – **לחלק מחיי היום יום**.

מדריך ההטמעה, ממש כמו ספר בישול טוב – פורט את כל ההכנות הנחוצות ומציע כיצד "לבשל" צעד אחר צעד, עם כל אחד מהשותפים בתוך המועצה ומחוץ לה, את כל מה שצריך על מנת לחולל את השינוי אותו בחרה המועצה לעשות. עם זאת, כמו שקורה פעמים רבות כשמבשלים, **יש מקום לאלתור והתאמה למרכיבים הקיימים** ולטעם הסועדים, דהיינו לתנאים המתקיימים בפועל במועצה.

בעת כתיבת המדריך עלה הצורך בפיתוח מתודולוגית הטמעה גמישה ומגוונת כך שתאפשר שכל מועצה תוכל להרכיב לעצמה תמהיל הטמעה ופעילות התואמים את אופייה וצרכיה. כדי למצות את הפוטנציאל הטמון במדריך ולהצליח במשימה המורכבת וארוכת הטווח של שמירת השטחים הפתוחים מומלץ לאמץ את דרכי ההטמעה המפורטות בהמשך הפרק. דרכי ההטמעה מסייעות ומכוונות את המועצה כיצד להיכנס במהירות לתהליכים דינאמיים, המשלבים את טיפוח השטחים הפתוחים בכל תחומי החיים במועצה ביומיום.

המדריך מעמיד כלים לפיתוח **עשייה מבוססת-שטח, המשלבת שותפים** בתוך המועצות וכן בעלי עניין וציבור, ומוביל להטמעתה בדפוסי העבודה במועצה ובאופי ניהולה. כן המדריך מוסיף ומסייע למועצות בחיזוק המודעות לחשיבות השטחים הפתוחים וביצירת אחריות משותפת לתהליכי ניהול שטחים פתוחים. בהתאם לתפישה זו, במדריך הושם דגש רב על **תהליכי עבודה בסדנאות משותפות, יצירת פורום שטחים פתוחים הכולל מגוון רחב של בעלי תפקידים, קידום שיתופי פעולה עם גופים נוספים וקיום דינאמיקה קבוצתית** שתגבש מסה קריטית של עשייה בנושא.

תהליך ההטמעה במועצה הוא תהליך מובנה המורכב ממספר שלבים. כל שלב מהווה שלב הכרחי לביצוע השלב הבא. כל שלב מוגדר מראש לפי מטרות ולמי הוא מיועד (ראשי מועצות, בעלי תפקידים מובילי תהליך, פורום עבודה

בהתאם לכך, חלק זה מורכב משלושה נושאים מרכזיים:

1. **תהליך הטמעת המדריך במועצה.**
2. **יצירת שותפויות – בעלי עניין וציבור.**
3. **מעקב ובקרה ותמיכה.**

השקה והטמעה במועצה: תהליך הטמעה במועצה האזורית – סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה

פעילות חוץ מועצתית (ארצית)

מרכז המועצות האזוריות יקיים סדנאות הדרכה והכנה לקהלי היעד השונים של המדריך:

1. למובילי התהליך במועצות.
2. לאנשי מקצוע חיצוניים (הכשרת בעלי מקצוע כיועצים חיצוניים להובלת תהליך ההטמעה במועצות).
3. לשותפים מוסדיים.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, תהליך ארצי:

1. למובילי תהליך המועצה במועצות

מטרת הסדנאות היא להכשיר בעלי תפקידים רלוונטיים במועצות האזוריות להובלת תהליך הטמעת המדריך ויישום הכלים במועצה. יש חשיבות רבה להכשרת בעלי תפקידים מתוך המועצה גם אם המועצה נעזרת בתמיכה חיצונית להובלת התהליך. פעמים רבות אין תהליך ל"סוכן מקומי" בעל ידע מתוך הארגון בהובלת המהלך והדבר מהווה מרכיב מהותי בהצלחה.

גיוס בעלי תפקידים במועצה להובלת התהליך יכול לסייע בביסוס תהליך רב תחומי במועצה, התמודדות עם התנגדויות אפשריות, ופיתוח של ערוצי פעולה אפשריים (גמישות המדריך).

מהלך ההכשרה:

סדנא 1 – היכרות עם המדריך ומתודולוגיות שימוש

משך: יום שלם

הצגת תפיסת העולם של המדריך לביסוס נושא השטחים הפתוחים ככזה הנוגע לכל תחומי החיים, וכיצד לבסס תפיסה זאת במועצה. תיערך היכרות עם המדריך ועם הכלים המוצעים בו, והתנסות בתהליך ההטמעה במועצה אותו מתעתדים המשתתפים להוביל.

סדנא 2 – ביסוס שותפויות ושיתוף ציבור

משך: חצי יום

הקניית ידע מעשי בנושא ביסוס שותפויות הציבור ועם בעלי-עניין רלוונטיים על מנת להפכם לשותפים פעילים בתהליך רחב-היקף ואיכותי ובכלל זה: מיפוי ואיפיון משתמשים בשטחים הפתוחים, מיפוי התנגדויות וחיכוכים, מתודות ליצירת שותפויות ולהובלת תהליכי שיתוף ציבור.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, תהליך ארצי:

2. אנשי מקצוע חיצוניים

הכשרת יועצים ומובילים חיצוניים שיישכרו על-ידי המועצות השונות לתמוך בתהליך ההטמעה במועצה – מתכננים המתמחים בתכנון וניהול שטחים פתוחים, יועצי שיתוף, יועצי סביבה וקיימות, יועצי מגוון ביולוגי ויועצים אירגוניים.

סדנא למובילים חיצוניים

משך: כ-5 שעות

תיערך היכרות עם המדריך ותהליך ההטמעה במועצה ויינתן דגש מיוחד על המגוון האירגוני (יכולות תכנון וביצוע) והמעשי (משאבים ואיומים על שטחים פתוחים) של המועצות השונות בדגש על גמישות המדריך בהפעלה ספציפית לכל מועצה, והתפקיד הייחודי של מנחה חיצוני בתהליך זה.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, תהליך ארצי:

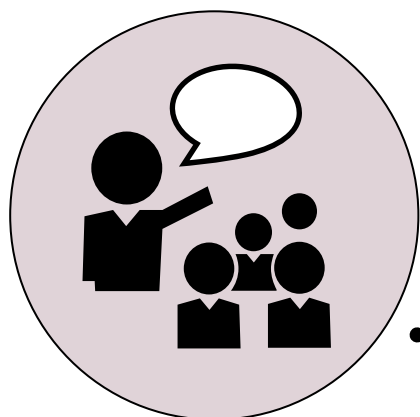
3. שותפים מוסדיים

מפגש אליו יוזמנו שותפים פוטנציאליים – מוסדות וארגונים הפעילים בתכנון וניהול שטחים פתוחים, העשויים להשתלב ביישום המדריך ברמה המקומית ו/או הארצית.

מפגש יישומי לשימוש במדריך לשותפים מוסדיים

משך: כ-3 שעות

הצגת המדריך ותפישת ניהול השטחים הפתוחים המפורטת בו, גיוס לשותפות, איתור נקודות הממשק וחיבור הארגונים לתועלות לשותפים ולציבור בתהליך.

בתוך המועצה

תהליך להטמעת המדריך בתוך המועצה:

1. ישיבת הכנה (הנעה לפעולה).
2. סדנת עבודה 1 - אפיון המועצה.
3. סדנת עבודה 2 - בחירת כלי עבודה.
4. תכניות עבודה ויציאה ליישום.
5. מפגשי ליווי יישום (אופציונאלי).

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, בתוך המועצה:

1. ישיבת הכנה (הנעה לפעולה)

מטרה: שיתוף המועצה בכניסה לתהליך מקיף לניהול השטחים הפתוחים בלוויית המדריך, כחלק ממהלך ארצי כולל. ביסוס נושא השטחים הפתוחים כנושא מרכזי הנוגע לכל תחומי החיים, וככזה רלוונטי לגופים ולבעלי תפקידים מגוונים במועצה (ולא רק של תחומי הסביבה והחקלאות). זוהי הכנה תודעתית ועדיין לא הנעה לפעולה ספציפית.

מסגרת: כחלק מפורום קבוע דוגמת ישיבת מליאה.

ראש המועצה והמוביל המקצועי של הפרויקט במועצה יעבירו מצגת שמטרתה הכנת הנציגים השונים לעיסוק בנושא השטחים הפתוחים במועצה ואימוץ המדריך.

משך: כ- 30 דק'

תוכן:

- סקירה של המצב הקיים ברמה הארצית והמקומית (שטחים פתוחים, איומים, מה קורה עכשיו) וחיבור למצב במועצה עצמה.
- חיבור נושא השטחים הפתוחים לתחומי הפעילות השונים של המועצה על בסיס האשכולות במדריך - חברה וקהילה, סביבה וקיימות, חקלאות, תיירות פנאי ונופש.
- הסבר קצר על המדריך ועל התהליך הצפוי במועצה.
- דיון למה כדאי למועצה לאמץ את המדריך - אילו תועלות והזדמנויות יישום המדריך לתכנון וניהול שטחים פתוחים יכול לפתוח בפניה.

מייל הנעה לפעולה

בהמשך לשיבה - שליחת מייל עם המצגת מישיבת המליאה בצירוף לינק למידע נוסף, והזמנה למפגש ייעודי ראשון של פורום השטחים הפתוחים של המועצה.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, בתוך המועצה:

2. סדנת עבודה 1 - אפיון המועצה

מטרה: ניתוח אופי המועצה מבחינת תחומי פעילות קיימים ושאיפות הפיתוח והערכת סוגיות אסטרטגיות מרכזיות בפעילות השוטפת של המועצה. תהליך זה מהווה עוגן מהותי בתהליך ויסייע בהמשך לסינון ובחירה מושכלים של כלי פעולה מתוך מגוון הכלים שבמדריך.

מסגרת: פורום שטחים פתוחים במועצה (להסבר על הפורום - חלק 2 במדריך זה - הצגת מסלולי פעולה - מסלול אסטרטגי (רב-תחומי) מובילים: רפרנט תהליך במועצה ו/או יועץ (מנחה) חיצוני.

ראש המועצה והמוביל המקצועי של הפרויקט במועצה יעבירו מצגת שמטרתה הכנת הנציגים השונים לעיסוק בנושא השטחים הפתוחים במועצה ואימוץ המדריך.

משך: כ- 3 שעות

תוכן:

- ראש המועצה או רפרנט התהליך מתוך המועצה מציג את חזון התהליך - מהם היעדים הספציפיים שהמועצה מציבה לעצמה בתהליך זה, ביסוס של נושא השטחים הפתוחים כרב-תחומי (כפי שמשתקף בהרכב הפורום) ומציג את היועץ המלווה (במידה והמועצה מחליטה לשכור שירותים חיצוניים לליווי ויישום התהליך).
- סקירת איומים והזדמנויות בשטחים פתוחים במועצה ע"י היועץ המלווה (אם קיים).
- תהליך אפיון אינטראקטיבי עם חברי הפורום - כפי שמתואר במדריך (חלק שני - מסלול פעולה אסטרטגי - שלב ו': אפיון המועצה). בתהליך זה עונים חברי הפורום על שאלות שונות בנוגע לאופי פעילות המועצה, פוטנציאל גיוס המשאבים, מצב האיומים על השטחים הפתוחים בתחומה ושאיפות הפיתוח שלה. שקלול של תשובות המשתתפים מביא לזיהוי סוגיות מפתח בפעילות המועצה וייחוד מאפייניה.
- הצגת ממצאי תהליך האפיון ודיון בממצאים.
- הצגה ראשונית (כותרות בלבד) של כ 10-12 הכלים שנבחרו ע"י מחולל הכלים (בהתאם למאפייני המועצה) וקישור לפגישה הבאה.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, בתוך המועצה:

3. סדנת עבודה 2 - בחירת כלי עבודה

מטרה: התוודעות לכלים רלוונטיים לתחומי הפעולה והיעדים שהגדירה המועצה, בעקבות תהליך האפיון שהתבצע במפגש הקודם, ובחירה מתוכם בכלים שישולבו בתכנית העבודה (מפורט במדריך זה בחלק 2 - מסלול פעולה אסטרטגי - שלב ו' - בחירת כלי עבודה ליישום התהליך). בתום התהליך מתקבלת החלטה על הכלים שיובאו ליישום במועצה. מומלץ על בחירה של כ- 5-8 כלים.

מסגרת: פורום שטחים פתוחים במועצה. מובילים: רפרנט תהליך במועצה ו/או יועץ (מנחה) חיצוני.

משך: כ- 4 שעות

תוכן:

- הצגת מסקנות האפיון מהמפגש הקודם ומיקום הפורום בתהליך.
- תהליך לימוד משותף של 10-12 הכלים שנבחרו בעקבות תהליך האפיון (ידנית או על-ידי מחולל הכלים הממוחשב). מומלץ כי הלימוד יעשה בדרך חוויתית באמצעות משחק "סולמות וחבלים" שפותח במיוחד למטרה זו. להלן תמצית המשחק (את המשחק עצמו ניתן לקבל כקובץ נלווה) הפורום מתחלק לקבוצות. מטרת כל קבוצה לצבור התקדמות מירבית על-פני לוח המשחק. כל קבוצה בתורה, בעקבות הטלת קוביות מקבלת קלף ובו דילמה בנושא השטחים הפתוחים, והצעה לפתרון בדמות תעודת

זהות של כלי מרשימת הכלים האופציונלית לשימוש במועצה. הקבוצה מתדיינת האם הכלי מציע פתרון מספק לדילמה הנתונה, ומחליטה האם "תקח" או "לא תקח" את הכלי. הפורום כולו יכול לסייע לקבוצה להגיע להחלטה. בהתאם להחלטת הקבוצה קלף נוסף מורה לה כיצד להתקדם (או לחזור) על פני הלוח.

המשחק מאפשר למידה משותפת וחוויתית של הכלים השונים בצורה המבטלת היררכיות אירגוניות ומעודדת תחרות בונה ואוירה פרודוקטיבית. בתום המשחק הקבוצה כולה נחשפה ומכירה את כל הכלים שנבחרו לרשימה המצומצמת עבור המועצה.

- דירוג כלים - בעקבות לימוד הכלים מדרג כל אחד מחברי הפורום **באופן אישי** את כל הכלים מהרשימה המצומצמת על-פי מידת התאמתו של הכלי למועצה מבחינת היבטים כגון ישימות, טווח יישום, ומענה לאיומים. (כפי שהוסבר במדריך, כל מועצה יכולה לקבוע את קריטריוני הערכה לדירוג הכלים בהתאם לצרכיה וותפישתה).
- שקלול תוצאות כל חברי הפורום והצגת הכלים שקיבלו את הציון הגבוה ביותר, מול שאר הכלים.

ניהול דיון בחירת כלים בין כל המשתתפים - האם 5-8 הכלים שקיבלו את הציון הגבוה ביותר הם אכן המתאימים ביותר ליישום על ידי המועצה? האם כלים אלו מהווים את הסל האופטימאלי עבור המועצה? האם יש צורך בכלים נוספים? החלפה או שילוב בין כלים? בסוף הדיון יש להגיע להסכמה בין המשתתפים על הכלים שנבחרו ליישום על-ידי המועצה (תמהיל הכלים הסופי).

מומלץ כהכנה לשלב זה לקרוא בעיון את חלק בחירת הכלים במדריך (חלק שני- ממסלול פעולה אסטרטגי - שלב ו' - בחירת כלי עבודה ליישום התהליך ותהליך בחירת הכלים של מועצת "לב השרון" בחלק "מועצות מיישמות").

כלים נוספים - שלב ביניים (רשות)

התכנסות נוספת של הפורום לשטחים פתוחים לסקירת כלים נוספים שלא הועלו כחלק מהמפגש הקודם, למידה שלהם, ובדיקה מחודשת של תמהיל הכלים הסופי - תמהיל הכלים אשר ייושם בתכנית העבודה של המועצה.

לאחר תהליך בחירת הכלים יגובש צוות מצומצם לבניית תכנית עבודה ליישום על ציר זמן. צוות זה יכלול (לרוב) - מהנדס, גזבר, נציג של אגף הסביבה במועצה ומנכ"ל בתוכנית: לימוד מעמיק של הכלים + פריסת כלים על ציר זמן + התווית תכנית עבודה רב שנתית באמצעות עבודה פרטנית של כל יחיד/אגף רלוונטי, על פי הישימות במועצה.

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, בתוך המועצה:

4. תכניות עבודה ויציאה ליישום

מטרה: תיאום ואישור תכניות עבודה, השקת יישום התהליך.

מסגרת: פורום שטחים פתוחים במועצה. מובילים: רפרנט תהליך במועצה ו/או יועץ (מנחה) חיצוני.

משך: כ- 3 שעות

תוכן:

- הצגת תכנית עבודה כללית לפורום על ידי צוות התכנון המצומצם
- דיון על השותפות של כל גורם, אתגרים והתמודדויות
- בחינת אפשרויות מימון
- בחירת ערוצי שיתוף ציבור - בתוך המועצה ומול הקהילה
- פריטה למשימות וחלוקת תחומי אחריות
- הצגת מסגרת תמיכה וליווי
- הרמת כוסית - בהצלחה!

סדנאות ייעודיות ושלבי הטמעה, בתוך המועצה:

5. מפגשי ליווי יישום (אופציונאלי)

מטרה: שמירה על מסגרת עבודה משותפת של הפרויקטים השונים כחלק מתהליך כולל, שמירה על מסגרת רב-תחומית תומכת במועצה.

מסגרת: פורום שטחים פתוחים במועצה. מובילים: רפרנט תהליך במועצה ו/או יועץ (מנחה) חיצוני.

משך: כ- 2 שעות, התכנסות כל 3 חודשים.

תוכן:

- נציגי הפרוייקטים השונים מעדכנים בהתקדמות, קשיים והצלחות ומקבלים משוב מחברי הפורום.

פעילות חוץ מועצתית (ארצית)

מרכז המועצות האזוריות יקיים סדנאות הדרכה והכנה לקהלי היעד השונים של המדריך:

1. סדנא שנתית - תמונת מצב.
2. יצירת שותפויות עם בעלי עניין וציבור התושבים.

סדנאות ייעודיות ושלביות, חוץ מועצתית:

1. סדנא שנתית - תמונת מצב

בנוסף להכשרות הייעודיות יערך מפגש שנתי אליו יוזמנו מובילי התהליך במועצות למטרת לימוד הדדי מהנעשה בשטח, חיבור למהלכים ארציים, בקרה ומשוב על פעילות קיימת ועדכון תכניות הפעילות העתידיות. סדנא זו תשמש גם כבסיס לעדכון המדריך הקיים בהתאם להתפתחויות בשטח.

2. יצירת שותפויות עם בעלי עניין וציבור התושבים

בשטחים הפתוחים הנמצאים בשטחן של המועצות האזוריות **פועלים גורמי ממשל וחברה אזרחית רבים, המהווים שותפים פוטנציאליים לעשייה, לחשיבה ולגיוס מקורות מימון לטיפול השטחים.** חלק מגופים אלה, כמו רט"ג וקק"ל, הם למעשה האחראים בפועל על השטחים הפתוחים, הנמצאים בשטח השיפוט של המועצות השונות, ומכאן שהם משמשים כגורם מקצועי מוסמך בתהליכים רבים בתחום. אנשי המקצוע של גופים אלו מהווים כוח משמעותי בסיוע, יעוץ ושיתוף ידע, פיקוח ואכיפה, ניטור השטח, חיבור לתוכניות הכשרה ותקשורת ואיתור ערוצי מימון לפעילות.

כיוון שהטיפול בשטחים הפתוחים **דורש סינרגיה בין מגוון רחב של גורמים**, חשוב מאוד לפתח ולבסס את העשייה ביחד עם השותפים הרלוונטיים בתוך המועצות ועם השותפים החיצוניים הנמצאים בממשק עם המועצה ובכלל זה ציבור התושבים. בתחילת פרק זה נסקרו מספר סדנאות ייעודיות העוסקות ביצירת שותפויות עם בעלי עניין שונים. בתיקי הכלי מפורטים גורמים רלוונטיים עימם ניתן ליצור שותפויות מתאימות בשלבי היישום והניהול בפועל. **לאור החשיבות הרבה שהושמה במדריך בשיתוף הציבור המקומי**, המדריך על כל מרכיביו כולל גם הנחיות והמלצות שיאפשרו שיתוף ומעורבות של הציבור בתהליכים השונים ובפעילויות מגוונות ביישום המדריך: החל מרמת הגדרת החזון והיעדים למועצה וכלה ביישום הכלים והניהול השוטף של השטחים הפתוחים.

בישראל ישנם לא מעט גורמים משמעותיים ששימור וטיפול השטחים הפתוחים הינו חלק מפעילות הליבה שלהם. לגופים אלה יש ערוצי סיוע, מימון ושיתוף עם קהילות שונות.

מובילי התהליכים במועצות האזוריות יכולים לחבור למגוון ארגונים, קרנות, קולות קוראים ממשלתיים ועוד, על מנת להעצים את הפעילות בשטח הפתוח, להסתייע במימון שוטף של היחידות הסביבתיות ולפתח את מערך החינוך לקיימות ועוד.

רשימת הגופים הרלוונטיים משתנה ומתעדכנת כל העת, להלן פירוט של גורמים רלוונטיים מרכזיים:

המשרד להגנת הסביבה

במשרד להגנת הסביבה שלושה אשכולות מרכזיים הנמצאים בממשק שוטף בנושא השטחים הפתוחים:

1. **אשכול שלטון מקומי, חינוך וקהילה** - מומחי האשכול עוסקים בנושאים הקשורים בשלטון המקומי וביחידות הסביבתיות, בכל תחומי הטיפול בפסולת ובחיבור בין סביבה וקיימות לחינוך וקהילה. המשרד להגנת הסביבה תומך במגוון ערוצים בפיתוח וקידום תכניות העשרה ומודעות בנושא השטחים הפתוחים.
2. **אשכול משאבי טבע** - מומחי האשכול עוסקים בנושאי שטחים פתוחים, נחלים ומקורות מים, מגוון ביולוגי ומורשת ובממשקים של כל אלה עם הסביבה החקלאית.
3. **אשכול תכנון ומדיניות** - מומחי האשכול עוסקים בתקינה סביבתית, תכנון סביבתי ומדיניות סביבתית.

המשרד להגנת הסביבה מקדם **תכניות לשמירה על השטחים הפתוחים**, כולל תכניות לשטחים פתוחים בסביבות הנחלים, בסביבה החופית ובתחומי מועצות אזוריות ומציע סיוע תכני, תשתיתי ומימוני באמצעות **קולות קוראים ייעודיים**. בנוסף, מקדם המשרד תכנון והכשרה של **פארקים מטרופוליניים, אתרי מורשת ותיירות אקולוגית**, תוך יישום שיטות ועקרונות שיילמדו מהניסיון במדינות אחרות בשיתוף משרד התיירות, וכן, **תכנית פעולה בין-משרדית לשמירה על המגוון הביולוגי בישראל**. בבואנו להקים צוות היגוי רחב עלינו לשאוף לזימון נציגים מכל תחומי הידע והעשייה של המשרד - על מנת לקבל תמיכה מקצועית בגיבוש מדיניות סביבתית בשטחים הפתוחים ובנושאי תכנון. שילוב אנשי המקצוע בשלב מקדים, יכול לסייע בקידום התוכנית, בהסרת חסמים מרכזיים מראש וניתוח מדויק של סביבת העבודה ומדיניות המשרד בתחומים השונים.

כחלק ממעורבות המשרד **במימוש אמנות בינלאומיות העוסקות בנושאי המגוון הביולוגי** עליהן חתומה ישראל, הוא מקיים שיתופי פעולה נרחבים לשמירת השטחים הפתוחים והמגוון הביולוגי.

משרד החקלאות ופיתוח הכפר

הגורם המרכזי במשרד האמון על פעילות עם ועבור המועצות האזוריות הוא הרשות לתכנון ופיתוח החקלאות, ההתיישבות והכפר, המהווה חלק מהאגף לתכנון כפרי אזורי במשרד.

הרשות פועלת במגוון דרכים לעידוד הזיקה לשטחים חקלאיים והדגשת התרומה לייצוב ופיתוח החקלאות, לשמירה על קרקע חקלאית ושטחים פתוחים ולטיפול ערכי סביבה ונוף במרחב הכפרי. הרשות שואפת ליצור תנאים לקיומה של התיישבות כפרית בת קיימא על כל מגוון צורותיה, לצמיחה דמוגרפית וכלכלית באופן שיבטיח קיום שירותים ברמה סבירה, חברה רב דורית וכלכלה יציבה ומגוונת.

בין השאר, משקיעה הרשות בהדרכה והכשרה של תושבי המרחב הכפרי ומנהיגיו בניהול וקידום הישובים, בפיתוח בר קיימא, בפיתוח יזמי, תיירות כפרית ועוד. הרשות מעניקה מימון, תמיכה ועידוד ממשלתי לקיום ופיתוח יזמות כפרית במרחב הכפרי - פעילות נלוות לחקלאות, תיירות ונופש, חינוך לחקלאות ומורשת הכפר. הרשות תומכת בפיתוח סלי פרויקטים, יוזמות ורעיונות לחיזוק המרחב הכפרי ולחשיפתו ובפעולות להעלאת המודעות והחשיבות שלו לציבור בישראל.

במשרד החקלאות פועלת יהחידה **לשירות הדרכה ומקצוע (שה"מ)** החולשת על ארבעה תחומים מרכזיים - הדרכה לחקלאים בשיטות שונות, בהתאם לצרכים; מתן הכשרה מקצועית לחקלאים; יצירת ידע יישומי באמצעות ניסיונות שדה ותצפיות וייעוץ מקצועי ליחידות משרד החקלאות. אגף אגרו-אקולוגיה המהווה חלק משירות הדרכה ומקצוע מתמחה בנושאים רבים הנוגעים ישירות לניהול השטחים הפתוחים.

היחידה **לשירות הדרכה ומקצוע** שמה דגש מיוחד על טיפוח נושאים בעלי תועלות ציבוריות וחברתיות המשרתים את החקלאים ואת האוכלוסייה בכללותה. קידום נושאים אלה מתבצע בעבודת צוותים מקצועיים ארציים ומחוזיים.

רשות הטבע והגנים

רשות הטבע והגנים מבצעת פעולות לשמירה על הטבע בארץ ולהגנה על המינים המאפיינים את ישראל, המוגדרים בחוק "ערכי טבע מוגנים". שמירה על הטבע בצורה המיטבית דורשת השארת שטחים פתוחים נרחבים ככל האפשר, המייצגים את בתי הגידול השונים במצבם הטבעי, מבלי להתערב בתהליכים הטבעיים המתרחשים בהם.

עם זאת, במקרים בהם פעילות האדם פוגעת בבתי גידול או במינים מסוימים, מבצעת הרשות את הפעולות הנדרשות בשטח לשם שמירה עליהם. שמירה על שטחים טבעיים רחבים אינה מספקת משום שהפיתוח המואץ בארץ גורם לקיטוע של בתי גידול וליצירת נתק בין אוכלוסיות, המגדיל את הסיכון להכחדת מינים. לפיכך, שומרת רשות הטבע

והגנים על רצפים בין שמורות הטבע, המכונים "מסדרונות אקולוגיים". רבים מהשטחים הפתוחים ומהמסדרונות האקולוגיים נמצאים בשטח המועצות האזוריות.

הרשות נוקטת בפעולות רבות לשמירה על בתי גידול על מיני צמחים ובעלי חיים הנמצאים בסכנה. ברבות מפעולות אלו יש מקום לשיתופי פעולה פוריים בין המועצות ותושביהן לאנשי הרשות:

- שיקום ושחזור - בנייה מחודשת של בתי גידול שנהרסו ושיקומם באמצעות פעולות הנדסיות. דוגמאות לכך הן שמורת טבע החולה ושמורת טבע עין אפק הנמצאות בצפון הארץ, בהן נבנו סוללות סביב מקווי המים כדי לחקות את המערכות האקולוגיות הטבעיות שהתקיימו בהן בטרם נהרסו.
- ממשק פעיל - בשמורות הטבע ובממשקים עמן מתבצעות פעולות רבות שמטרתן להגן על המגוון הביולוגי:
- **שמירה על מינים בסכנת הכחדה** - בישראל מינים רבים הנמצאים על סף הכחדה עקב פעילות האדם. רשימות מינים אלו פורסמו ב"ספר האדום של הצמחים בישראל" וב"ספר האדום של החולייתנים בישראל", המאגדים בתוכם את שמות המינים ואת גורמי ההפרעה המסכנים את קיומם ואת קיום בתי הגידול שלהם. נתוני הספרים האדומים הינם מקור מידע חשוב להכנת תכניות עבודה ארוכות טווח בשמירה על המינים ועל בתי הגידול המאוימים.
- **סילוק מינים פולשים** - נטרול צמחים ובעלי חיים שמקום חיותם הטבעי אינו בישראל והגיעו או הובאו לישראל ומסבים נזק למינים המקומיים ולבתי הגידול הטבעיים. הרשות נוקטת בפעולות למניעת הגעת מינים אלו לארץ ומניעת התפשטותם לאזורים בהם הם מסכנים בתי גידול או מינים מקומיים.
- **ריסון וויסות גודלן של אוכלוסיות מתפרצות** - ישנם צמחים ובעלי חיים ישראלים, שגודל האוכלוסייה שלהן עלה בשיעור גבוה עקב פעילות האדם, עד כדי הסבת נזק לבית הגידול ולאורגניזמים אחרים המתקיימים בו. טיפול באוכלוסיות מתפרצות של צמחים נעשה כחלק מפעולות הממשק המתבצעות באופן ייחודי בכל בית גידול, לשם שמירה על מצבו הטבעי. לעומת זאת, הטיפול באוכלוסיות מתפרצות של בעלי חיים דומה בכל בתי הגידול, כיוון שהסביבה העיקרית לעלייה בגודלן היא נגישותם של שאריות מזון ופגרים. לשם כך מתבצע פינוי של מקורות מזון זמינים אלה, לצד דילול האוכלוסיות המתפרצות.
- **ניטור** - מעקב אחר גורם מסוים, בשיטות קבועות ולטווח ארוך, במטרה להעריך את כמות השינויים בשטח ומהותם. הרשות מבצעת שני סוגי פעולות ניטור - ניטור לשם בחינת ההצלחה של פעולות הממשק הפעיל ועדכון בהתאם למצב הקיים וניטור "מינים סמנים", המצביעים על השינויים בשטח ומאפשרים לכוון פעולות ממשק שימתנו השפעות שליליות, בעיקר כאלה שהאדם גרם להן.
- **מחקר** - הרשות מבצעת או תומכת במחקרים שתכליתם לשפר את פעולות הממשק שבהן היא נוקטת. ניתן לשתף פעולה במחקרים המתאימים לצרכי המועצה והרשות בשימור השטחים הפתוחים.
- **תכנון** - הרשות מקדמת הגנה סטוטורית באמצעות תכנון שמורות טבע על שטחים פתוחים בעלי ערכיות וייחודיות אקולוגית ו/או או רגישות גבוהה לפי קריטריונים שונים. כן מקדמת קביעת כללים לצירים מרכזיים שהוגדרו מסדרונות אקולוגיים והטמעתם בתכניות.

כגורם המתמחה בניהול שמורות טבע ושטחים פתוחים, הרשות היא הגורם המרכזי והמקצועי ביותר לניהול שטחים פתוחים. ישנה חשיבות עליונה לשיתוף הרשות בהליך גיבוש תוכנית לשטחים פתוחים מבחינה מקצועית.

קרן קיימת לישראל

תחומי הפעילות והעשייה העיקריים של קרן קימת לישראל (קק"ל) הם ייעור וסביבה, מים ושיקום נחלים, התיישבות ופריצת דרכים, חינוך ונוער, תיירות ופעילות ביערות ובפארקים, מחקר ופיתוח. קק"ל היא אחד הגורמים המרכזיים לעזרה בשיקום תשתיות בשטחים פתוחים ופיתוח אזורים חקלאיים. מומחי קק"ל מהווים כוח ידע משמעותי בגיבוש ויישום מדיניות שטחים פתוחים בישראל בכלל ובמועצות האזוריות בפרט – הן ברמת ידע, תכנון, ניהול והן ברמת ערוצי המימון.

החברה להגנת הטבע

לחברה להגנת הטבע, העמותה הירוקה הגדולה בישראל, יש רשת קהילות ומרכזי פעילות במקומות רבים ברחבי הארץ. בשנים האחרונות משקיעה החברה מחשבה ומרץ בעידוד קהילות לשמירה על השטחים הפתוחים, המגוון הביולוגי וטבע קרוב לבית. החברה יוצאת בקולות קוראים לתמיכה בקהילות מקומיות המבקשות לשמור על ערכי הטבע ליד הבית שלהן, מקיימת פעילויות ענפות ביחד עם קהילות לשמירה על בתי גידול באזורן – כמו בריכות חוף למשל ומעניקה את אות החברה וליווי מקצועי לקהילות המעודדות קיימות ושמירה על השטחים הפתוחים. דוגמה רלוונטית במיוחד הוא קול קורא שפרסמה החברה לקהילות המבקשות לשמר את המגוון הביולוגי שבתחומן הקבוצות הזכות קיבלו סיוע וייעוץ מקצועי שאפשרו להן להוציא לפועל פרויקטים למען שימור ערכי הטבע שליד הבית שלהן.

רשויות ניקוז ונחלים

רשויות ניקוז ונחלים הם גופים סטטוטוריים עצמאיים, הפועלים מתוקף חוק הניקוז וההגנה מפני שיטפונות, חוק המים וחוק רשויות הנחלים. הרשויות פועלות לשמירה על איכות המים והוצאת מזהמים, שמירת הטבע ופיתוח סביבת הנחל. בישראל פועלות 11 רשויות ניקוז היכולות לתרום רבות לתכנון וניהול מרחב אגני ניקוז ונחלים בהיבט ההידרולוגי, למניעת סחף, שיקום תשתיות בשטחים פתוחים, לחשיבה אסטרטגית וניהול מסדרונות אקולוגיים וליצירת מרחבי טבע, פנאי ונופש, נחלים ואגני ניקוז. ניתן להסתייע ברשויות הניקוז במימון ישיר או עקיף לפעילות בשטחים פתוחים ובחלק מהרשויות לפעילות משותפת של תכנון וניהול השטחים הפתוחים.

בישראל ישנן 11 רשויות ניקוז כמפורט להלן; כנרת, ירדן דרומי, גליל מערבי, קישון, כרמל, שרון, ירקון, שורק – לכיש, ים המלח, ערבה ושקמה – בשור.

מכון דש"א

מכון דש"א עוסק בפיתוח כלים לשמירה וניהול שטחים פתוחים. מזה שנים המכון מלווה את המועצות האזוריות בתהליכי שינוי, שהובילו להגברת המודעות והרחבת העיסוק בתחומים אלה.

במסגרת זו נערכות עבודות מחקר שקשורות בתכנון ובניהול שטחים חקלאיים ושטחים פתוחים, ומסייעות בפיתוח כלי מדיניות ויישומם הלכה למעשה.

במכון פועלת יחידת סקרי טבע ונוף, שעוסקת בהכנת רקע סביבתי לתכנון וניהול שטחים פתוחים בשיתוף עם מועצות אזוריות, ארגונים סביבתיים ובעלי עניין נוספים. היחידה עוסקת בפיתוח של שיטות אפיון והערכה בתחומים שונים: אקולוגיה, נוף, פנאי ונופש ושירותי מערכת אקולוגית בכלל. הסקרים הנערכים בשיטות אלה משמשים בסיס לתכנון תכניות לשטחים פתוחים בפרט ברחבי ישראל, מהנגב עד הגליל.

תוצרי הסקרים והמכון פתוחים לציבור באופן מלא באתר דש"א: www.deshe.org.il. צוות המכון עומד לרשות המועצות האזוריות לצורך העברת מידע, ייעוץ וביצוע סקרים חדשים.

הקרן לשמירה על השטחים הפתוחים

הקרן לשמירה על השטחים הפתוחים, הפועלת במסגרת רשות מקרקעי ישראל, נועדה לממן שמירה וטיפול של שטחי הטבע הפתוחים שמחוץ לערים והקמה של פארקים ואזורי נופש שישמשו את הציבור כריאות ירוקות. הקרן מממנת פעולות שמטרתן סיוע במימון השמירה, הפיתוח הסביבתי והטיפול של השטחים הפתוחים שמחוץ לשטחים העירוניים הבנויים. כל זאת, לרבות שטחים פתוחים שיש להם חשיבות לשמירה על המגוון הביולוגי והמערכות האקולוגיות בישראל, פארקים ואזורי נופש ופנאי, וכן סיוע לגורמים הפועלים להגשמת מטרות הקרן. הקרן מהווה את אחד מגורמי המימון המרכזיים בנושאי תכנון וביצוע בשטחים פתוחים ומפרסמת קול קורא אחת לשנה. מומלץ להכין תוכניות להגשה מראש מאחר שההגשה לקרן עלולה להיות מורכבת.

הקרן לשיקום מחצבות

הקרן לשיקום מחצבות הפועלת במסגרת המשרד לתשתיות לאומיות האנרגיה והמים מהווה אפיק נוסף של טיפול בשטח הפתוח באמצעות תהליכי שיקום מחצבות נטושות ואתרי כרייה לא פעילים כולל באפיקי נחלים, מטרת הקרן היא להביא לצמצום הפגיעה הסביבתית והנופית מכרייה וחציבה. גם תהליך זה יכול להיות רלוונטי לחלק מהמועצות.

הרשת הירוקה לשינוי סביבתי חברתי

הרשת הירוקה, הפועלת כיום בעשרות רשויות ברחבי הארץ, היא ארגון חינוכי לשינוי סביבתי-חברתי, ששם למטרה לקדם את החינוך בראי הקיימות, מערכות החינוך והקהילה בישראל. הרשת הירוקה פועלת כיום בעשרות רשויות ברחבי הארץ. הרשת הירוקה מהווה מקום בו מתקיימת חשיבה, פיתוח ועשייה חינוכית במערכות החינוך ברחבי הארץ – מהגן ועד התיכון. הרשת מכשירה אנשי חינוך, מקימה רשתות מקומיות חינוכיות, מלווה ומקדמת חשיבה אסטרטגית-פדגוגית ברשויות מקומיות, מרשתת ומחברת בין מערכת החינוך, הקהילה המקומית וגורמים נוספים במקום.

משרד החינוך

• המנהל למדע ולטכנולוגיה: תכניות חינוך לקיימות – החינוך לקיימות מחזק ערכים דמוקרטיים, חברתיים וסביבתיים. מטרתו להצמיח אזרחים המאמצים עמדות והתנהגויות אחראיות מבחינה סביבתית וחברתית, לעודד אקטיביזם ומנהיגות סביבתית ולהשפיע תוך שימת דגש על עשייה מקומית. החינוך לקיימות מעודד

עשייה קהילתית, התגייסות קהילתית, שמירה על שטחים פתוחים וערכיים, שמירה על מורשת מקומית ועוד. המנהל למדע ולטכנולוגיה במשרד החינוך מפעיל צוות ארצי לחינוך לקיימות, הפועל בשיתוף פעולה מלא עם צוות המשרד להגנת הסביבה והארגונים הירוקים – הרשת הירוקה והחברה להגנת הטבע. בתי ספר במועצות יכולים להשתלב בתכניות השונות ולהסמיך את הצוותים החינוכיים להטמעת חינוך לקיימות.

• מנהל חברה ונוער – מנהל חברה ונוער במשרד החינוך פועל ליצירת רצף של אחריות חינוכית, בין המסגרות הבית ספריות לבין המסגרות הלא פורמאליות. החינוך החברתי קהילתי מושתת על למידה חברתית, המכוונת להכשיר את בני הנוער לתפקוד בחברה על מסגרותיה השונות. בבסיס הלמידה החברתית מונח העיקרון של "למידה מתוך התנסות". ההתנסויות בבית הספר ובקהילה, מזמנות עיסוק בהיבטים שונים של ההווה החברתית, כגון: מערכות יחסים, קשרי גומלין בין הפרט הקבוצה והקהילה, וכן מנגנונים וחוקים להבטחת קיומה של חברה מתוקנת.

מורכבות הטיפול בשטח הפתוח מחייבת שיתוף פעולה נרחב בין כל השחקנים בשטח. לכן חשוב מאוד ליצור כמה שיותר שיתופי פעולה. פעילות משותפת מאפשרת ומקדמת הסרת חסמים, קבלת ידע ומידע מקצועי נרחב ואף יכולה להוביל לתמיכה מימונית משמעותית. על אף כי לעתים ישנם לא מעט ניגודי עניינים בין רשויות מקומיות לגופים אלה, חשוב להדגיש כי פעילות מרכז המועצות האזוריות, פורום הגורן וכמובן, מדריך זה – נועדו לסייע גם לכל שותפנו לקדם את שמירת וטיפול השטחים הפתוחים ולפתוח חסמים שלא יהיה ביכולתם לפתוח לבד.

פרטים אודות קולות קוראים, אנשי קשר במשרדי הממשלה ובארגונים הרלוונטיים ויוזמות פעילות אליהן ניתן להצטרף וכן, סיוע בהגשת בקשות – ניתן לקבל ממרכז המועצות האזוריות.

3. מעקב בקרה ותמיכה למועצה

מעקב ובקרה למועצה

מעקב ובקרה אחר יישום תהליך הטמעת המדריך במועצה הוא תהליך חשוב ביותר עבור המועצה. כל מועצה צריכה לגבש אמצעים ומדדים שונים לביצוע המעקב והבקרה, בהתאם ליעדים שקבעה ולכלים הנכללים בתכנית העבודה.

המדריך מעמיד מערכת אינטרקטיבית online למשתמשים (באתר המדריך) שמאפשרת יישום התהליך תוך כדי שמירת ה"זיכרון הארגוני" – כלל ההחלטות, הבחירות והתהליכים שהמועצה עברה וביצעה במסגרת תהליך הטמעת המדריך. מערכת זו יכולה לסייע במידה רבה לביצוע מעקב ובקרה במועצה.

כמו כן, במסגרת הסדנא שנתית שתאורגן ע"י מרכז המועצות האזוריות, ניתן יהיה להעלות בעיות וחסמים ביישום הכלים, כמו גם להציע כלים חדשים לתכנון וניהול שטחים פתוחים בהתאם למגמות המתהוות.

מרכז ליווי ותמיכה מי יכול לעזור/מאיפה אפשר ללמוד?

מרכז המועצות האזוריות מרכז באתר ניהול שטחים פתוחים מאגר מידע בתחום התכנון וניהול השטחים הפתוחים, אשר ניתן יהיה להיעזר בו לצורך שאיבת רעיונות ולמידה מפרויקטים המיושמים במועצות אזוריות שונות. מעבר לכך, מרכז המועצות יישמש כמרכז תמיכה, ליווי וייעוץ ליישום והטמעת המדריך במועצות האזוריות לאורך כל שלבי התהליך, באמצעות אחראי תחום חקלאות, סביבה וקיימות במרכז המועצות.

כמו כן, ניתן להיעזר גם בגורמים חיצוניים בעלי מומחיות בתכנון וניהול שטחים פתוחים ו/או יועצים ארגוניים.

חלק רביעי //
מדריכים נלווים ונספחים

04

נספחים

מאגר הכלים הרחב (ממשק עם כלים נוספים):

מאגר הכלים מתייחס למגוון רחב של כלים שנבחנו במסגרת הכנת המדריך בתחומים שונים וכולל תיאור תמציתי של כל אחד מהם. כלים אלו אותרו בתהליך הלימוד בשלב הראשון של התכנית, נבחנו ודורגו ע"י צוות עורכי המדריך וכן ע"י בעלי תפקידים מהמועצות האזוריות.

במידת הצורך, ניתן לעשות שימוש גם במאגר הכלים הרחב לצורך הרחבת תמהיל הכלים למועצה ו/או מידה והכלים במדריך אינם רלוונטיים לצרכי המועצה.

המלצות לאפיקי פעולה למרכז המועצות האזוריות:

נספח זה כולל כיווני פעולה מרכזיים שמרכז המועצות האזוריות מקדם כחלק ממהלך ארצי כולל לקידום שמירת השטחים הפתוחים, לצד ארגז הכלים לתכנון וניהול שטחים פתוחים למועצות האזוריות. אפיקי הפעילות מתמקדים בשלושה תחומים: ידע ומידע, קשרי ממשלה, ויישום ושותפויות. קידום אפיקי פעולה אלו יסייע למיצוב מרכז המועצות האזוריות כמרכז ידע ותמיכה מוביל בתחום.

נדבך הנספחים – הנדבך השני במדריך המקנה חומרי רקע ותוכן נוספים התומכים בתהליך יישום המדריך במועצות האזוריות: החל מהשלב הראשוני של גיבוש החזון והמדיניות למועצה בנושא השטחים הפתוחים ועד ליישום בפועל של הכלים בתחומי פעילות מרכזיים במועצה. תחומי הפעילות הם לא ברמת המועצה בלבד, אלא מהווים חלק ממהלך ארצי כולל המקודם ע"י מרכז המועצות האזוריות. חלק מהנספחים הינם תוצרי תהליך הכנת המדריך.

דו"ח לימוד המצב הקיים (דו"ח שלב א'):

דו"ח זה הוכן בשלב הראשון של הכנת המדריך ומטרתו לימוד הצרכים של המועצות האזוריות והבנת המגמות המתהוות, בארץ ובעולם, לצורך יצירת ארגז הכלים למדריך וגיבוש שלבי העבודה וההטמעה במועצה. דו"ח זה כולל סקירה של המצב הקיים ומגמות מתהוות במועצות האזוריות בתחומים מרכזיים וביניהם: חקלאות, חברה, תכנון וכן השוואה למנגנונים בינלאומיים לשמירת השטחים הפתוחים. דו"ח לימוד המצב הקיים יכול לשמש כרקע ולהוות בסיס מקצועי לתחילת תהליך העבודה, כמו גם לסייע בשלב אפיון צרכי המועצה ושאيفותיה.

נספח מעורבות בעלי עניין ובעלי תפקידים:

דו"ח זה הוכן במסגרת תהליך הכנת המדריך ומציג את המהלכים השונים בהם היו מעורבים ושותפים בעלי עניין ובעלי תפקידים מגוונים ממועצות אזוריות, משרדי ממשלה, גופי סמך ונוספים. תהליכים אלו נועדו לצורך לימוד והיכרות הצרכים והמגמות במועצות בהיבטים שונים של השטחים הפתוחים ובבחירת הכלים המתאימים ביותר. וכן, על מנת להתאים את הכלים למדיניות וחזון משרדי הממשלה והגופים הירוקים לתהליך. המסמך מציג שורה של תובנות שעלו במסגרת העבודה אשר היוו בסיס לגיבוש המתודולוגיה במדריך, וסייעו לזיהוי הסוגיות המהותיות ביותר לבעלי התפקידים במועצות אשר לפיהם הותאם וגובש ארגז הכלים במדריך. כמו כן, קיום מהלכים של שיתוף הציבור מהווה גשר לקידום שותפויות עם כלל בעלי העניין במרחב הכפרי.

חלק זה מורכב מחמישה מדריכים ייעודיים המרחיבים ומפרטים מספר כלים משמעותיים במדריך המרכזי. המדריכים הם בנושאים הבאים: היבטים כלכליים ותפעוליים במועצות האזוריות, ממשק שטחים פתוחים בראיה אקולוגית, ניטור משולב, שיקום בתי גידול בשטחים פתוחים חקלאות תומכת סביבה. להלן תיאור קצר של כל אחד מן המדריכים:

מדריך שיקום בתי גידול בשטחים פתוחים במועצות אזוריות

אקולוג ואדריכל נוף ליאב שלם ופרופ' אביטל גזית

מסמך זה מוגש כאחד מהכלים העומדים לרשותו של ראש מועצה כמנהל של שטחים פתוחים ברחבי המועצה האזורית שתחת אחריותו. המסמך מציג את הרציונל לשיקום של שטחים מופרים, זיהויים, אפשרויות השיקום והשחזור של בתי גידול ושיתופי פעולה עם בעלי עניין.

מדריך לחקלאות תומכת סביבה

אוריאל בן חיים – מרכז המועצות האזוריות
וד"ר אריק רוזנפלד – אקולוג

מטרת המדריך הינה קידום חקלאות תומכת סביבה במרחב המועצה האזורית. המדריך מעמיד מגוון כלי ממשק לקידום חקלאות תומכת סביבה שיישומם יכול לסייע לקידום חקלאות תומכת סביבה ברמת החקלאי, המושב, המרחב, המועצה כולה, או התאגדות חקלאית של מספר רשויות מקומיות.

פרק ד' כולל שני נדבכים עיקריים: מדריכים נלווים ונספחים. שני נדבכים אלו על כל מרכיביהם מעמידים חומרי רקע ותוכן נוספים ותומכים בתהליך יישום המדריך במועצות האזוריות: החל מהשלב הראשוני של גיבוש החזון והמדיניות למועצה בנושא השטחים הפתוחים ועד ליישום בפועל בתחומי פעילות מרכזיים. המדריכים הנלווים והנספחים השונים נכללים באתר המדריך.

מדריכים נלווים

מדריך לניהול שטחים פתוחים בהיבט הכלכלי – תפעולי במסגרת של מועצה אזורית

פרופ' עזרא סדן ורות לובנטל – סדן לובנטל

מטרת המדריך בהיבט הכלכלי-התפעולי היא להצביע על היבטים כלכליים, כספיים ופיסקאליים הכרוכים בהפעלת הכלים הנדרשים במהלך יישומה של מדיניות לטיפול השטחים הפתוחים, אחרי שזו נקבעה. בנוסף, המדריך עוסק בהרחבה בנושא התארגנות (תיאגוד) לטיפול שטחים פתוחים במועצות האזוריות.

מדריך ממשק שטחים פתוחים בראיה אקולוגית במועצות אזוריות

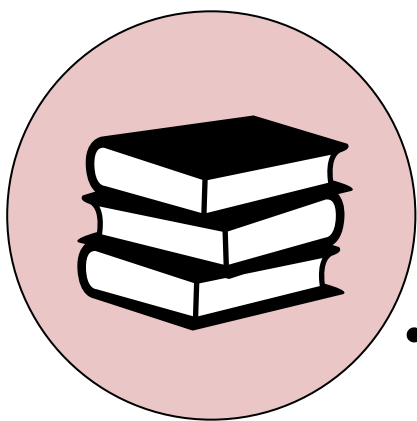
אקולוג דותן רותם, רשות הטבע והגנים

מדריך זה מתמקד בהכלת שיקולים אקולוגיים והיבטים של שימור מגוון ביולוגי בעת הכנת תכנית לניהול שטחים פתוחים במועצה האזורית. באופן מיטבי, על-מנת לנהל שטחים אלו או חלקים מהם מומלץ להכין תכנית המגדירה מטרה עקרונית וכללית ומטרות מעשיות, ופורטת את מימושן עד לאחרון הפרטים. מסמך זה מהווה מורה נבוכים לבחירת כלים לניהול השטחים הפתוחים במועצות האזוריות מתוך שיקולי מגוון ביולוגי, שירותי מערכת אקולוגית ושיקולים אקולוגיים –. המסמך כולל הנחיות להכנה ויישום של תכניות לניהול שטחים פתוחים –תכנית ממשק, וכן מובאות דוגמאות ליישום תכניות אלו.

מדריך ניטור השטחים הפתוחים במועצות האזוריות

אקולוג דותן רותם, רשות הטבע והגנים

המסמך מגדיר את כלי הניטור ומבקש להציע דרכים ושיטות היכולות לסייע לכל הרמות הניהוליות והחברתיות במועצה אזורית נתונה. החל מראש המועצה וכלה באחרון התושבים בקבלת נתונים על איכות השטחים הפתוחים במועצה אותה הוא מנהל ובהשוואה למועצות שכנות, ואף בפרישה ארצית. ריכוז הנתונים וניתוחם יהווה בסיס לתכנון ולקבלת החלטות אם בשיטות של שיתוף ציבור ואם בתהליכים תכנוניים כוללים ואף בניהול יומיומי.

שאלוני הערכה ייעודיים לבחירת כלים

להלן מוצגים שאלוני הערכה ייעודים לתחומים הבאים:

חקלאות, תיירות פנאי ונופש, סביבה וקיימות, וחברה וקהילה

(חינוך). שאלון הערכה לתחום האקולוגי נכלל בתיק הכלי

לניהול אקולוגי.

שאלוני הערכה מורכבים:

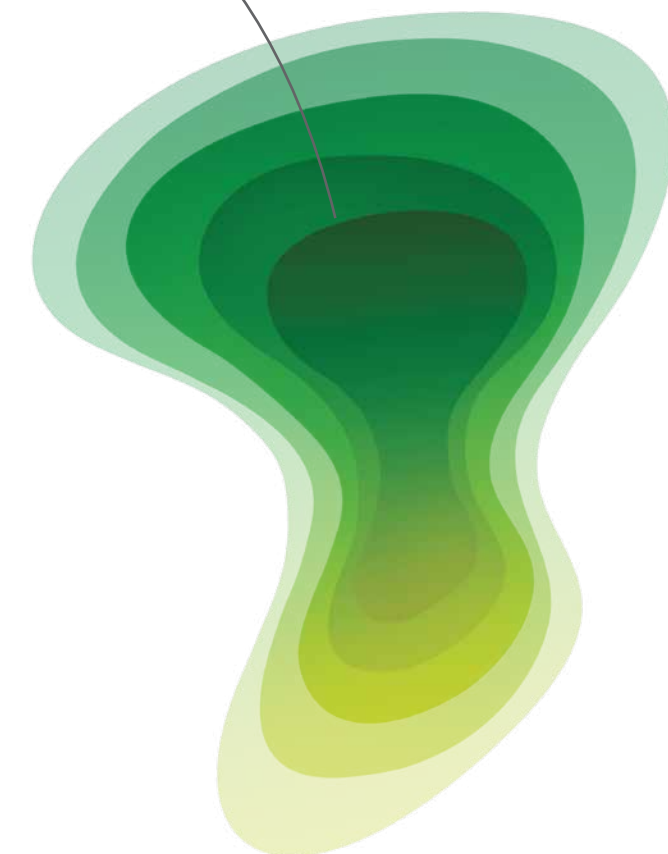
- שאלון לאפיון המועצה בתחום הפעילות המסוים
- טבלת התאמת כלים לפי מאפייני המועצה בתחום הפעילות.
- סיכום כלים מומלצים למועצה בהתאם לאפיון המועצה (בשלב הראשון).

שאלוני הערכה ייעודיים:

חקלאות

סל הכלים המלא לחיזוק החקלאות כולל 12 כלים:

- סקר עיבוד חקלאי
- זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים
- שימוש במערכת מידע לניהול שטחים פתוחים
- הכנת תכנית מרחבית כוללת לשטחים הפתוחים
- אמנה חקלאית כפרית
- אימוץ והטמעת חוק עזר לחקלאות
- קידום חקלאות תומכת סביבה
- הגברת שתוף פעולה עם המו"פ
- מיסוד התאגדות/הקמת ועדה חקלאית משותפת
- חיזוק מערך פיקוח ואכיפה
- יא.חיזוק הועדה החקלאית
- יב.שילוב ניטור בדפוסי העבודה של המועצה

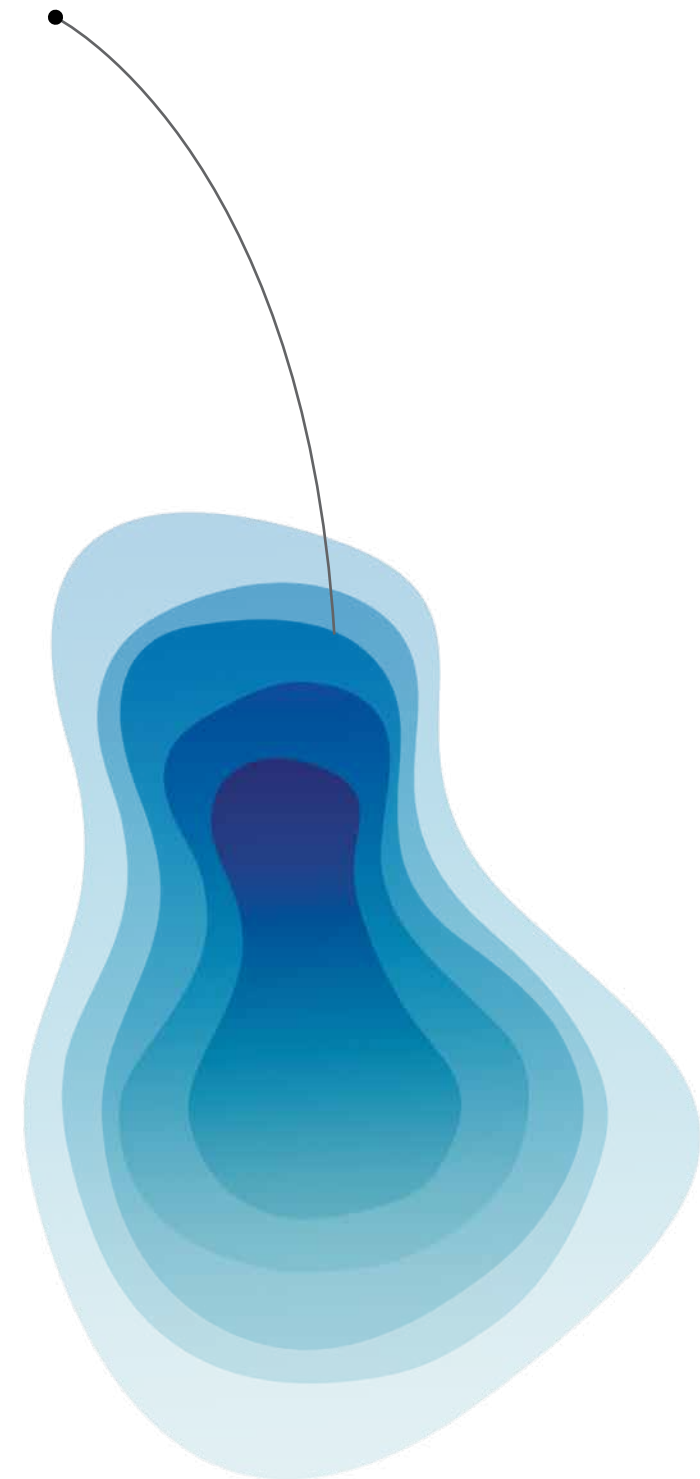
על מנת למצוא מה הכלים המתאימים למצב המועצה שלכם – אנא ענו על השאלות שבטבלה:

שאלות להערכת נושא החקלאות במועצה	כן/לא
כללי	האם ענף החקלאות מהווה מקור תעסוקה משמעותי במועצה? כן: יא, ז, ו, ד, ט
	האם ישוּבִי המועצה הם ישובים בעלי אופי חקלאי ? כן: ד, ה, ח
	האם היקף השטחים החקלאיים גבוה ביחס לסה"כ השטחים הפתוחים במועצה? כן: ד, ג
	האם פעילות חקלאית תעשייתית נפוצה במועצה? כן: ד, ו, ז
	האם היקף השטחים החקלאיים שאינו מעובד גדול יחסית? כן: ט, יא
	האם למועצה ויישוביה יש זיקה ייחודית/היסטורית לפעילות החקלאית? כן: ד, ה
	האם המועצה מושפעת מלחצי פיתוח ואיומים שונים על השטחים החקלאיים? כן: ד, ה, ב
	האם למועצה/הועדה החקלאית יש קשר רציף ותדיר עם הקהילה החקלאית? כן: ט, ד, ג / לא: יא, ב, א
	האם קיימים נהלי עבודה סדירים בין המועצה לחקלאים? כן: ט, ד, ב / לא: יא
ניהול המרחב החקלאי	האם קיימת במועצה/ועדה חקלאית תכנית עבודה לתכנון וניהול המרחב החקלאי, לרבות מערך מעקב ובקרה (תכנון מול ביצוע, חיתוכי מצב)? כן: ד / לא: ט, יא, ו, ז
	האם למועצה/הועדה החקלאית מדיניות סדורה לתכנון וניהול המרחב החקלאי? לא: ט, יא, ה
	האם למועצה/הועדה החקלאית יש קשר רציף ותדיר עם המחוז? לא: ט, ד
	האם למועצה קיים מסד נתונים לגבי הגידולים החקלאיים וההיקפים שלהם בשטחי המועצה (סקירה, ניתוח, מיפוי)? כן: ד, ג / לא: א, ב
	האם במועצה נערך לימוד כולל של השטחים הפתוחים וערכי טבע והנוף הנכללים בהם (סקירה, ניתוח, מיפוי)? כן: ז, ד
	האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין הפעילות החקלאית בשטחי המועצה: פסולת חקלאית, הדברות, ריסוסים? כן: י, ז, ו, ד, ה
	האם נוצרים מטרדים סביבתיים עקב הפעילות החקלאית? כן: י, ז, ו, ד, ה
	האם ישנם נהלים סדירים לפעילות החקלאית בשטחי המועצה? לא: יא, י, ה
	האם לחקלאי המועצה יש זיקה לשטחים הפתוחים ותפישת אחריות לשמירתם ? האם החקלאים מעורבים/לוקחים חלק בשמירת השטחים הפתוחים במועצה? כן: י, ה
ממשק חקלאות וסביבה	האם התפישת המעודדת חקלאות מקיימת נמצאת בסדר היום של המועצה ו/או הועדה החקלאית ובפעילותה? כן: ד / לא: ה, ו, ז
	האם מתקיימים שתופי פעולה ו/או התארגנויות בין החקלאים במועצה ו/או עם חקלאים מרשויות נוספות (שיווק, שיתופי ידע...)? כן: ט, י, ד / לא: י, יא, ד
יעילות ורווחיות	האם קיים דור המשך משמעותי במגזר החקלאי במועצה? כן: ד / לא: ט, יא, ה
	האם יש פעילות לעידוד וליווי דור המשך במועצה? לא: ט, יא, ה
עידוד וליווי דור המשך	

שאלוני הערכה ייעודיים:

תיירות פנאי ונופש

- סל הכלים המלא לטיפול תיירות, פנאי ונופש בעלי זיקה לחקלאות ולשטחים הפתוחים כולל 17 כלים:**
- סקר ערכי טבע ונוף
 - זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים
 - לימוד ואפיון רוח המקום
 - שילוב ניטור בדפוסי העבודה של המועצה
 - הכרזה על נופים ואתרים לשימור
 - הכנת תכנית מרחבית כוללת לשטחים פתוחים
 - פיתוח תשתיות תומכות פנאי ונופש
 - קידום תיירות מבוססת חקלאות
 - טיפול ופיתוח מוקדי משיכה לפעילויות פנאי ונופש
 - מיסוד התאגדויות/הקמת ועדות משותפות בנושאי תיירות פנאי ונופש
 - גיבוש שפה עיצובית אחידה למועצה
 - חיזוק מערך הפיקוח והאכיפה
 - חיזוק ועדת תיירות//תרבות/פנאי ונופש/שימור
 - אימוץ והטמעת חוק עזר
 - הקמת מרכז ידע ותוכן מקומי
 - אירועי טיפוח ובילוי בטבע
 - חיזוק קשרי מועצה בנושאי תיירות פנאי ונופש

על מנת למצוא מה הכלים המתאימים למצב המועצה שלכם – אנא ענו על השאלות שבטבלה:

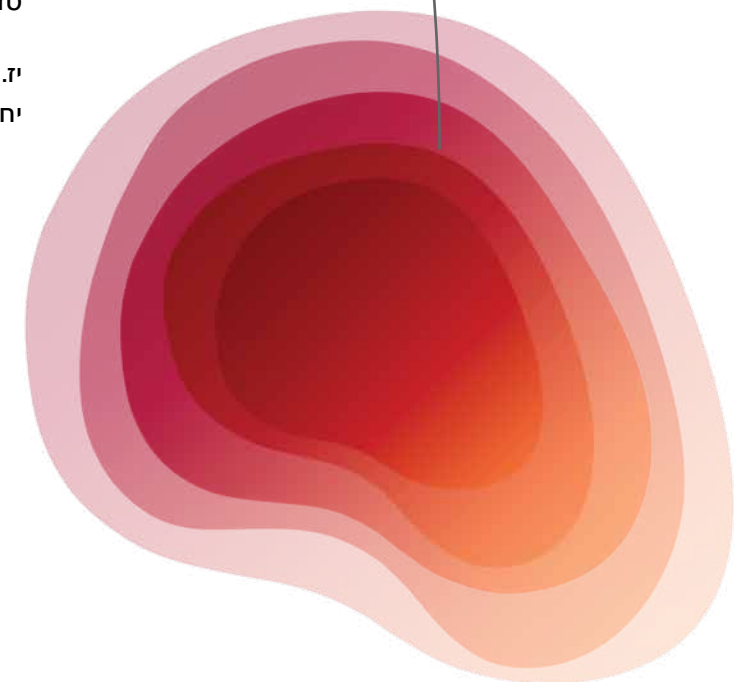
שאלות להערכת נושא תיירות פנאי ונופש במועצה	כן/לא
כללי האם התיירות מהווה כיום מקור תעסוקה משמעותי במועצה? כן: א, ז, ח, ט, י, יב, טו, טז / לא: ג, ג, ו, ז, ט	
האם ישוּבֵי המועצה הם ישובים בעלי אופי חקלאי ? כן: א, ח	
האם מוקדי ותשתית התיירות מרוכזים בישובים? כן: ב, ז / לא: טו	
האם התיירות מתמקדת בשטחים הפתוחים ו/או החקלאיים? כן: ב, ח, יא, ט, יב	
האם ישנם נושאים ייחודיים המזוהים רק עם המועצה? כן: א, ג, ה, ו, יא / לא: א, ה	
האם במועצה מצויים אתרים/מכלולי נוף לשימור מתוקף תכניות? כן: יא, ד / לא: ה, ו	
האם תשתיות דרכים מרכזיות עוברות בתחום המועצה? כן: ט, יא, ז / לא: ט	
האם הערכים הנופיים של המועצה מהווים מוקד משיכה לתיירים ומבקרים? כן: ב, ה, ו, ז, ט, יא	
האם במועצה יש עומס של מבקרים בשטחים הפתוחים? כן: ב, ד, יב, ב	
האם במועצה חלים איומים ולחצים על השטחים הפתוחים השונים, לרבות על אתרים תיירותיים/ אזורי פנאי ונופש? כן: ד, ה, ו, ב	
קידום ופיתוח מערך תיירות פנאי ונופש במועצה האם למועצה/אגף תיירות פנאי ונופש יש קשר רציף ותדיר עם קהילת התיירים? לא: א, י, יג, יז	
האם קיימים נהלי עבודה סדירים בין המועצה לתיירים/בעלי עסקי התיירות במועצה? כן: ו / לא: א, י, יג, יד	
האם קיימת במועצה/ אגף תיירות פנאי ונופש מדיניות סדורה לקידום ופיתוח התיירות פנאי ונופש במועצה, לרבות מערך מעקב ובקרה? כן: י, ו / לא: יב, ו	
האם המועצה מעוניינת בחיזוק ההיצע התיירותי ומשיכת מבקרים נוספים? כן: ג, ו, ז, ח, ט, יא, טו, טז	
האם המועצה רוצה להיות מעורבת יותר בפיתוח יוזמות תיירותיות? כן: ו, י, יג	
האם במועצה נעשה תהליך לבחינת הפוטנציאל התיירותי? כן: ו / לא: א, ב, ג, ו	
האם במועצה נערך לימוד כולל של השטחים הפתוחים וערכי טבע והנוף הנכללים בהם (סקירה, ניתוח, מיפוי)? כן: ו / לא: א, ב, ג	
ממשק תיירות, פנאי ונופש וסביבה האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין הפעילות של המבקרים בשטחי המועצה? פסולת, רעש, נזק לשטחים הפתוחים. כן: ו, יב, יד, ב	
האם נוצרים מטרדים סביבתיים עקב הפעילויות של המבקרים בשטחים הפתוחים (רעש, לכלוך וכיו"ב)? כן: יב, יד, ב	
האם מצויים נהלים סדירים במועצה לגבי אופן השימוש של התושבים והמבקרים בשטחים הפתוחים? לא: יד, יב	
עידוד יזמות תיירות מקומית האם המועצה מעוניינת בהגברת יזמות מקומית בתיירות בתחומה? כן: י, יג, יז	

שאלוני הערכה ייעודיים:

סביבה וקיימות

סל הכלים המלא לחיזוק הסביבה והקיימות באזור כולל 18 כלים:

- סקר ערכי טבע ונוף
- שימוש במערכת מידע לניהול שטחים פתוחים
- שילוב ניטור בדפוסי העבודה של המועצה
- זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים
- לימוד ואפיון רוח המקום
- אימוץ/קידום חוק עזר
- הכנת תכנית מרחבית כוללת לשטחים הפתוחים
- הכרזה על נופים ואתרים לשימור
- הקמת סעיף תקציבי ייעודי לשטחים פתוחים במועצה
- פיתוח תשתיות לתיירות פנאי ונופש (חיזוק הזיקה של תושבים לשטחים הפתוחים)
- ניהול אקולוגי
- הקמת מערך ניטור אזרחי
- חיזוק ועדת סביבה/יחידה סביבתית
- חיזוק מערך הפיקוח והאכיפה
- חיזוק קשרי מועצה - ישובים בנושאי סביבה ושטחים פתוחים
- מיסוד התאגדות/הקמת ועדות משותפות בנושאי סביבה/שטחים פתוחים
- קידום חקלאות תומכת סביבה
- גיבוש שפה עיצובית אחידה למועצה

על מנת למצוא מה הכלים המתאימים למצב המועצה שלכם – אנא ענו על השאלות שבטבלה:

שאלות להערכת נושא סביבה וקיימות במועצה	כן/לא
כללי האם במועצה מצויים ערכי טבע/מכלולי נוף לשימור מתוקף תכניות? כן: ג, יט, יא האם השטחים הפתוחים מהווים גורם משיכה לתיירים ומבקרים? כן: ט, יא, ח, טז, ז, י, ג, יט / לא: ה, י, יט האם חלים איומים ולחצי פיתוח על השטחים הפתוחים במועצה? כן: ג, ז, ח, ב, ד, יא	
תכנון וניהול השטחים הפתוחים האם למועצה/יחידה סביבתית יש קשר רציף ותדיר עם הישובים בנושאי סביבה? לא: טו, יג, יב, ז, טז האם קיימת במועצה/יחידה סביבתית מדיניות סדורה לקידום וטיפוח השטחים הפתוחים במועצה, לרבות מערך מעקב ובקרה? כן: ז, ג, ב, יא / לא: יג, א, טז, יח, ב, ג, ז, יא האם היחידה הסביבתית מצליחה להתמודד עם מרבית המטרדים הסביבתיים? לא: ו, יב, יג, יד, יח, ד, ג, טז, טו, ז, יא האם המועצה מעורבת בועדות התכנון בתכניות פיתוח המקודמות בתחומי שטחים הפתוחים במועצה? כן: ב, ג, א, ז, ח / לא: יג, טו, טז, א, ב האם המועצה רוצה לפעול לחיזוק מעמד השטחים הפתוחים בתחומה? כן: ט, ח, ז, יא, יג, טז האם במועצה נערך לימוד כולל של השטחים הפתוחים וערכי טבע והנוף הנכללים בהם (סקירה, ניתוח, מיפוי)? כן: ב, ג, ז, יא / לא: א, ד, ה, יא	
ממשק סביבה – חקלאות, תיירות פנאי ונופש וקהילה האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין מטרדים סביבתיים בשטחי המועצה? כן: ו, יב, יד, טו, יג, ז, ד, ג האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין הפעילות של המבקרים בשטחי המועצה: רעש, לכלוך, נזקים? כן: ו, יב, יד, טו, יג, ז, ד, ג האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין הפעילות החקלאית בשטחי המועצה: פסולת חקלאית, הדברות, ריסוסים? כן: ו, יב, יד, טו, יג, ז, ד, יח האם מצויים מטרדים סביבתיים רבים בשטחי המועצה? כן: ו, יב, יד, ז, ד, יח, יא האם מצויים נהלים סדירים במועצה לגבי אופן השימוש של התושבים והמבקרים בשטחים הפתוחים? לא: ו, ז, יד האם ישנם נהלים סדירים לפעילות החקלאית בשטחי המועצה? לא: ו, יד, יג, טז, טו	
יעילות ורווחיות האם קיימים שיתופי פעולה בטיפול במטרדים סביבתיים בשטחים הפתוחים ו/או לטיפוחם בין המועצה לרשויות אחרות ו/או גורמים שונים? לא: יד, טז האם המועצה מעוניינת לפעול לפיצוי סביבתי לאחר פיתוח? כן: יח, יג, ט	
טיפול שטחים פתוחים במועצה אזורית האם המועצה רוצה לפעול למיתוג והבלטת הערכים הייחודיים בתחומה למשיכת תושבים ומבקרים? כן: ה, ז, ח, ט, י, יא, יט, יח האם המועצה מעורבת/רוצה לפעול לקידום פעילויות לטיפוח/תחזוק שטחים פתוחים? כן: ג, ט, י, יא, יב, יד, ו, טז, יג, יט האם תושבי המועצה עושים שימוש בשטחים הפתוחים? כן: ב, ח, ט, י, יא, יח, יב / לא: ה, ט, י, יא, טו, יט, יג, טז האם המועצה מעוניינת בהגברת השימוש והזיקה אל השטחים הפתוחים בתחומה? כן: ה, ט, י, יא, טו, יט, יג, טז / לא: ז, יב	

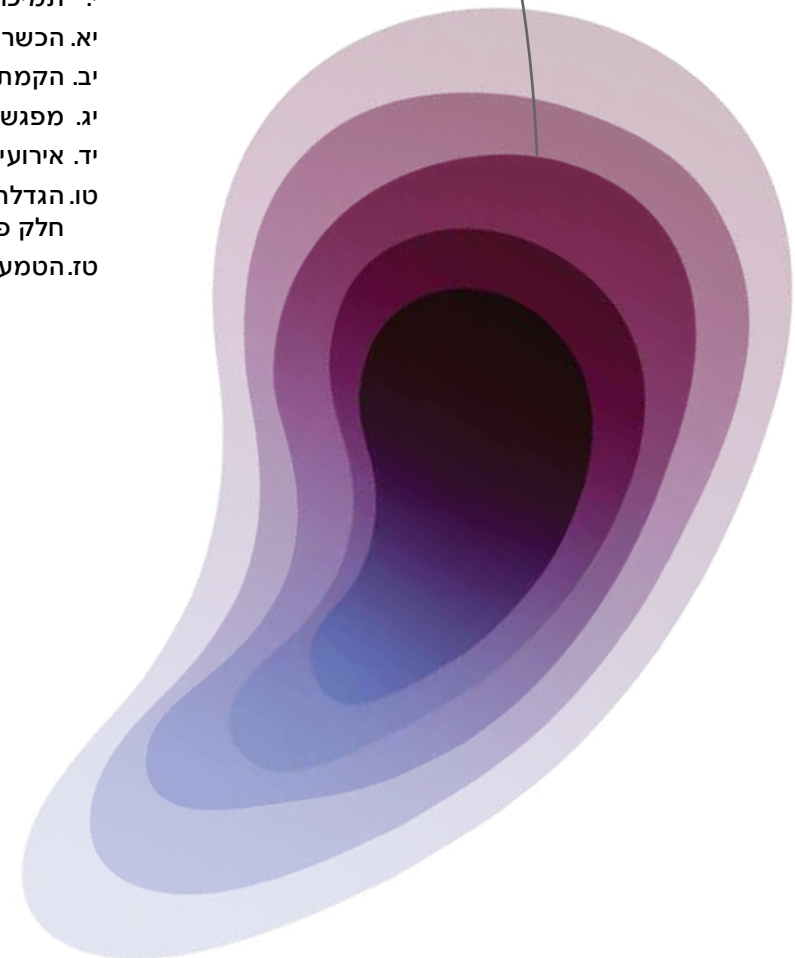
*כפי שצוין לעיל, יוצג שאלון ייעודי לכלים האקולוגיים במסגרת המדריך: תכנית לניהול שטח וניטור.

שאלוני הערכה ייעודיים:

חברה וקהילה (חינוך)

סל הכלים המלא לטיפול חוסן ומעורבות של החברה והקהילה בקידום המורשת החקלאית והשמירה על השטח הפתוח באזור כולל 16 כלים:

- א. אמנה חקלאית כפרית
- ב. זיהוי ומיפוי קונפליקטים בשטחים הפתוחים
- ג. הקמת מנגנון לגישור קונפליקטים במועצה
- ד. אימוץ וטיפול תכניות חינוכיות
- ה. גיבוש שפה עיצובית אחידה במועצה
- ו. חיזוק קשרי מועצה – ישובים בנושאי סביבה ושטחים פתוחים
- ז. לימוד ואפיין רוח המקום
- ח. שקיפות וזמינות מידע
- ט. הקמת מערך לניטור אזרחי
- י. תמיכה בקבוצות מקומיות בשמירה על שטחים פתוחים
- יא. הכשרת עובדי המועצה
- יב. הקמת מרכז ידע ותוכן מקומי
- יג. מפגשי דיאלוג
- יד. אירועי טיפוח ובילוי בטבע
- טו. הגדלת מודעות של קהילות מקומיות לטבע ולקיחת חלק פעיל
- טז. הטמעה בשלב קליטה קהילתית

על מנת למצוא מה הכלים המתאימים למצב המועצה שלכם – אנא ענו על השאלות שבטבלה:

שאלות להערכת נושא חברה וקהילה (חינוך)	כן/לא
כללי האם במסגרות החינוך הפורמאליות והבלתי פורמאליות במועצה עוסקים בנושאי הקיימות, חקלאות וסביבה? כן: יב, טו / לא: ד	
האם חלים איומים ולחצי פיתוח על השטחים הפתוחים במועצה? כן: ח, י, יג, טו, ב	
האם המועצה מאופיינת בישובים בעלי אופי חקלאי ? כן: טז, יג, יד, יב, א	
האם במועצה מתקיימים שינויים דמוגרפיים משמעותיים? כן: טז, יג, יב, טו, יד, ד, ז, א	
הטמעת תפישת חשיבות שמירת השטחים הפתוחים בפעילות המועצה האם למועצה/יחידה סביבתית/אגף חינוך וקהילה יש קשר רציף ותדיר עם הישובים בנושאי סביבה, קיימות וחקלאות? לא: יא, ד, יב, יג, ח, יד, טו, ו	
האם קיימת במועצה/ יחידה חינוך סביבתי תכנית עבודה סדורה להעלאת מודעות של תושבי המועצה והקהילות השונות לשמירת השטחים הפתוחים, לרבות מעקב ובקרה? לא: ד, ח, י, יב, יג, יד, טו, ט, ו, ג	
האם עובדי המועצה מטמיעים בפעילות השוטפת עקרונות קיימות? לא: יא, יג, ח, טז	
האם התפישה המעודדת סביבה מקיימת, שמירה על שירותי המערכת האקולוגיים נמצאת בסדר היום של המועצה ובפעילותה? לא: ד, יא, ח, יג	
האם המועצה רוצה לקחת חלק משמעותי יותר בשמירת וטיפול השטחים הפתוחים בתחומה? כן: ח, יג, יא, ו, ז	
ממשק קהילה – סביבה, חקלאות, תיירות פנאי ונופש האם מתקבלות תלונות רבות מהציבור בגין מטרדים סביבתיים ומטרדים מפעילות פנאי ונופש בשטחי המועצה? כן: יב, יג, יד, טו, טז, ט, ב, ג	
האם קיימים מתחים בין קבוצות או קהילות שונות במועצה? כן: טז, יב, יג, ג, ב, ו	
האם המועצה רוצה לעודד את המעורבות הקהילתית בשמירת וטיפול השטחים הפתוחים ו/או ערכי טבע? כן: ד, יד, טו, ט, ז, ו, ה, א, י	
האם לחקלאי המועצה יש זיקה לשטחים הפתוחים ותפישת אחריות לשמירתם? האם החקלאים מעורבים/לוקחים חלק בשמירת השטחים הפתוחים במועצה? כן: י, יג, ט / לא: א, ו	
האם המועצה מעוניינת בהגברת השימוש והזיקה אל השטחים הפתוחים בתחומה ? כן: יד, יב, טו, ד, ה, ו, ז, ט	
האם התושבים מעורבים בתהליכי תכנון וניהול השטחים הפתוחים במועצה באופן רציף ותדיר? לא: ח, יב, יג, ו	
האם המועצה מעוניינת לחזק/ליצור תחושת שייכות וגאווה ? כן: טו, יד, טז, ה, ז	

